Asevelvollisuusjärjestelmän yhteiskunnallisia vaikutuksia

kansantalous • aluetalous • opinnot ja työelämä

Puolustusministeriö
Försvarsministeriet
Ministry of Defence

Asevelvollisuusjärjestelmän yhteiskunnallisia vaikutuksia

kansantalous • aluetalous • opinnot ja työelämä

Asevelvollisuusjärjestelmän yhteiskunnallisen vaikuttavuuden arviointi kansantalouden näkökulmasta • Pertti Kiuru - Toni Riipinen

Porin Prikaatin ja Kainuun Prikaatin toiminnan taloudelliset vaikutukset • Elias Oikarinen

Asevelvollisuusjärjestelmän vaikutukset varusmiespalveluksen suorittaneiden opintoihin ja työmarkkina-asemaan • Roosa Simola (toim.)

Puolustusministeriö
Försvarsministeriet
Ministry of Defence

Eteläinen Makasiinikatu 8
PL 31, 00131 HELSINKI

www.defmin.fi

Taitto: Tiina Takala/puolustusministeriö
Paino: Kirjapaino Keili Oy

ISBN-13: 978-951-25-1758-9

JOHDANTO

Asevelvollisuusjärjestelmä on kansallisen puolustuksen kulmakivi ja sotilaallisen kriisinhallintakykymme elinehto. Asevelvollisuus on käytännössä nykyhetkellä ainoa uskottava vaihtoehto turvallisuustavoitteidemme toteuttamiseksi. Asevelvollisuus Suomessa on suomalaisen itsenäisyyden ja vapauden olennainen osa. Asevelvollisuuden voima on vahvasti todettavissa myös tämän päivän puolustuspoliittisissa keskusteluissa. Kansalaiset kannattavat asevelvollisuutta järjestelmänä, josta ei tule luopua. Todellisella kansanarmeijalla on Suomessa yhä vankka yhteiskunnallinen perusta.

Maanpuolustustahto ja tuki yleiselle asevelvollisuudelle ovat maailman kärkiluokkaa eikä niiden horjuttamiseen näy vakavia uhkatekijöitä. Historialliset kokemuksemme ja kansalaisten vankka luottamus puolustusvoimiin ovat keskeisiä tekijöitä myös maanpuolustustahdon vaalimisessa ja ylläpitämisessä.

Asevelvollisuus on merkittävä Suomen kansallisen identiteetin kannalta. Yleinen asevelvollisuus, alueellinen puolustus, koko maan puolustaminen ja maanpuolustustahto ovat tulleet Suomessa pääkäsitteiksi, joiden kautta osaltaan määritetään yhteenkuuluvuutta ja suomalaisuutta.

Yleinen asevelvollisuus mahdollistaa koulutustaustaltaan, sosiaaliselta profiililtaan ja sotilaallisilta kyvyiltään monipuolisen reservin, jota ammattiarmeijalla ei kyetä luomaan. 350 000 sotilaan reserveihin tarvitaan parikymmentä vuosiluokkaa eli vahvasti yksinkertaistaen lähes kaikki 20–40 -vuotiaat reserviläiset. Samalla asevelvollisuus takaa ainutlaatuisen laadukkaat, hyvin koulutetut ja varustetut reserviläiset puolustusvoimiin. Asevelvollisuusarmeijan reservin osaamisessa henkilöiden siviilitausta ja siihen liitetty sotilaskoulutus yhdistyvät tavalla, joka luo suorituskykyä niin perinteisempien, kuin uusien, sisällöltään vaihtelevien ja osin ennakoimattomienkin uhkakuvien varalta.

Yleinen asevelvollisuus on eittämättä kustannustehokkain tapa luoda puolustuskykyä rajallisilla resursseilla. Hyvin suunniteltu ja puolustusvoimien tarpeisiin hyvin kohdennettu koulutus tuottaa päteviä joukkoja kohtuullisilla kustannuksilla. Asevelvollisuusarmeijan kustannustehokkuus on sitä parempi mitä enemmän asevelvollisuuden toteuttamisessa voidaan ottaa huomioon muun yhteiskunnan ja elinkeinoelämän tarpeet ja päinvastoin. Tämä asettaa myös tulevaisuudessa velvoitteita asevelvollisuusjärjestelmän kehittämiselle.

Kun on selvitetty niitä tekijöitä, jotka ovat olleet vuosikymmenten varrella sodissa ja konflikteissa suorituskykyisten joukkojen menestyksen takana, nousee yksi tekijä poikkeuksetta esiin. Kyseessä on ns. pienryhmäkoheesio – taistelevan joukon yhteishenki tai kokemus yhteenkuuluvuudesta. Varusmiespalveluksen tuottaessa nuorille miehille ja naisille tämän

asenteen ja kokemuksen puolustusvoimat siirtää muuhunkin yhteiskuntaan erittäin arvokasta henkistä pääomaa. Me suomalaiset olemme tiivistäneet asian yksinkertaisemminkin sotiemme veteraanien keskeisenä periaatteena: "kaveria ei jätetä".

* * * * *

Asevelvollisuusjärjestelmällä ja erityisesti sen keskeisellä osalla, varusmiespalvelulla, on muutakin merkittävää yhteiskunnallista vaikuttavuutta. Se syntyy niistä vaikutuksista, joita oma järjestelmämme tuottaa suhteessa muihin toimijoihin.

Asevelvollisuusjärjestelmä vaikuttaa niin yksilö- kuin myös kansallisella tasolla. Yhteiskunnallinen vaikuttavuus liittyy opintoihin, työelämään, terveyteen ja näiden kautta talouteen. Toisaalta sen merkitystä arvoihin, yhteenkuuluvaisuuden lisäämiseen ja vastuuntuntoon ei voida rahaksi ja mitattaviksi elementeiksi aina muuntaa.

Puolustusministeriö raportoi, kuten muutkin hallinnonalat oman toimintansa vaikuttavuudesta hallituksen strategia-asiakirjan arvioinnin yhteydessä. Arviointien perustaksi on haluttu tutkittua tietoa asevelvollisuusjärjestelmän yhteiskunnallisesta vaikuttavuudesta. Arviointi on kokonaisuus, jossa pyritään huomioimaan mahdollisimman monia ulottuvuuksia käytettävissä olleen tausta-aineiston puitteissa.

Arvioinneissa käsitellään kolmea kokonaisuutta, joista ensimmäisessä osassa käsitellään asevelvollisuusjärjestelmän yhteiskunnallista vaikuttavuutta talouden eri näkökulmista. Toinen osio analysoi varuskuntien taloudellista vaikuttavuutta. Kolmanneksi kuvataan asevelvollisuusjärjestelmän vaikutuksia opintoihin ja työelämään.

Tässä arviointikokonaisuudessa monia vaikutuksia ja vaikuttavuuksia katsotaan talouden kannalta, vaikka yleisellä asevelvollisuudella on myös aiemmin mainittuja muita, vaikeasti mitattavia tunneperäisiä yksilöiden ja koko suomalaisen yhteiskunnan identiteettiä koskevia vaikutusulottuvuuksia. Tunneperäisillä ja identiteettiulottuvuuksilla voi olla sotilaallisissa uhka- ja kriisitilanteissa maanpuolustuksen menestyksen ja kansan henkisen kestokyvyn kannalta ratkaiseva merkitys.

Yhteiskunnallisen vaikuttavuuden pohdinta on kaikilla tasoilla arvokasta ja tällä arvioinnilla pyrimme jatkamaan keskustelua asevelvollisuudesta ja avaamaan sen vaikutuksia laajempaa tarkastelua varten. Tahdon kiittää arviointiraporttien tekijöitä sekä hankkeiden tukiryhmiä, haastateltuja sekä muita tahoja ja henkilöitä, jotka ovat tätä kokonaisuutta rakentaneet.

Helsingissä 13.3.2007

Kari Rimpi
Kansliapäällikkö
Puolustusministeriö

Asevelvollisuusjärjestelmän yhteiskunnallisen vaikuttavuuden arviointi kansantalouden näkökulmasta

Pertti Kiuru - Toni Riipinen

Sisällysluettelo

1 Johdanto ... 1
- 1.1 Arvioinnin tausta ... 1
- 1.2 Arvioinnin tavoitteet ... 1
- 1.3 Arvioinnin toteutus ... 2
- 1.4 Arvioinnissa käytetyt aineistot ... 3
- 1.5 Arvioinnin epävarmuustekijät ... 4

2 Asevelvollisuusjärjestelmän yhteiskunnallinen vaikuttavuus ... 5
- 2.1 Vaikuttavuuskehikko ... 5
- 2.2 Asevelvollisia kuvaavia tilastotietoja ... 7
- 2.2.1 Ikä ... 7
- 2.2.2 Koulutus ... 8
- 2.2.3 Työmarkkina-asema ... 9
- 2.2.4 Terveydentila ... 10
- 2.2.5 Perheellisyys ... 12
- 2.3 Asevelvollisuuden suorittaminen ... 12
- 2.4 Varusmiespalveluksen aikaiset yhteiskunnalliset vaikutukset ... 14
- 2.4.1 Koulutus ... 14
- 2.4.2 Työmarkkinat ... 17
- 2.4.3 Kansanterveys ... 18
- 2.4.4 Muut vaikutukset ... 20

3 Yhteiskunnallinen vaikuttavuus kansantalouden näkökulmasta ... 23
- 3.1 Puolustusjärjestelmän vaikutus kansantalouteen ... 23
- 3.2 Taloudellisten vaikutusten arvioinnin periaatteista ... 23
- 3.3 Taloudellisten vaikutusten arviointi ... 25
- 3.3.1 Vaikutusten arvioinnin taustatiedot ... 25
- 3.3.2 Maanpuolustusmenot ja varusmiespalveluksen sekä kertausharjoitusten hinta ... 25
- 3.3.3 Vaikutusten suunta ja suuruusluokka ... 25
- 3.3.3.1 Koulutukseen liittyvät vaikutukset ... 26
- 3.3.3.2 Työmarkkinoihin liittyvät vaikutukset ... 28
- 3.3.3.3 Kansanterveyteen liittyvät vaikutukset ... 29
- 3.3.3.4 Muut vaikutukset ... 30
- 3.3.4 Taloudelliset laskelmat ... 32
- 3.3.4.1 Kansantalous ... 32
- 3.3.4.2 Valtiontalous ... 33
- 3.3.4.3 Yksilötalous ... 34

4 Yhteenveto ... 36

Lähteet ... 42

1 Johdanto

1.1 Arvioinnin tausta

Valtioneuvoston turvallisuus- ja puolustuspoliittisessa selonteossa 2004 todetaan yleisestä asevelvollisuudesta mm. seuraavaa: "Suomen puolustus perustuu yleiseen asevelvollisuuteen ja uudistuvaan alueelliseen puolustusjärjestelmään. Puolustusjärjestelmä vastaa kustannustehokkaasti sekä kansallisen puolustuksen että muuttuvan turvallisuusympäristön haasteisiin ja vaatimuksiin. Asevelvollisuuden ansiosta maanpuolustusvelvoite jakautuu tasapuolisesti koko yhteiskuntaan. Samalla se luo pohjan kansalaisten vahvalle maanpuolustustahdolle ja sitoutumiselle maanpuolustukseen sekä takaa puolustusvoimien toiminnan läpinäkyvyyden koko yhteiskunnassa. Asevelvollisten koulutusjärjestelmää kehitetään kokonaisuudeksi joka muodostuu kutsunnoista, varusmieskoulutuksesta, kertausharjoituksista, puolustusvoimien johtamista vapaaehtoisista harjoituksista sekä Maanpuolustuskoulutus ry:n antamasta vapaaehtoisesta maanpuolustuskoulutuksesta. Tavoitteena on, että asepalveluksessa hankittu osaaminen otetaan huomioon nykyistä laajemmin yhteiskunnan koulutusjärjestelmässä. Siviilikoulutus pyritään vastaavasti ottamaan huomioon sotilaskoulutuksessa."

Puolustusministeriö on käynnistänyt osana yhteiskunnallisen vaikuttavuuden arviointia laajan tutkimuskokonaisuuden, jossa pyritään kartoittamaan asevelvollisuusjärjestelmän yhteiskunnallista vaikuttavuutta. Tämä tutkimus on osa edellä mainittua kokonaisuutta. Tutkimuksessa keskitytään asevelvollisuusjärjestelmän yhteiskunnallisen vaikuttavuuden arviointiin kansantalouden näkökulmasta.

1.2 Arvioinnin tavoitteet

Tässä tutkimuksessa asevelvollisuusjärjestelmän yhteiskunnallisen vaikuttavuuden arvioinnin tavoitteena on tuottaa tietoa päättäjille ja kansalaisille siitä, **mitkä ovat asevelvollisuusjärjestelmän toteuttamistavan taloudelliset vaikutukset yhteiskuntaan kansantalouden näkökulmasta.** Tutkimuksen osatavoitteina voidaan tuoda esille:

- Asevelvollisuusjärjestelmän sekä positiiviset että negatiiviset kustannusvaikutukset, jotka kohdistuvat kansantalouteen, valtiontalouteen sekä yksilöntalouteen.
- Nykymuotoisen asevelvollisuuden toteuttamistavan kokonaiskustannukset.
- Tiedon antaminen tulevien päätösten ja politiikkojen valmisteluun sekä hallinnonalan tuloksellisuuden raportointiin.

Asevelvollisuusjärjestelmän yhteiskunnallisen vaikuttavuuden keskeisiä osatekijöitä ovat muun muassa seuraavat:

- koulutukseen liittyvät vaikutukset,
- työmarkkinoihin liittyvät vaikutukset,
- kansanterveyteen liittyvät vaikutukset ja
- muut yhteiskunnalliset vaikutukset.

Arvioinnin tavoitteena on tarkastella yhteiskuntaan kohdistuvia taloudellisia vaikutuksia ottaen huomioon koulutukseen, työmarkkinoihin ja kansanterveyteen liittyvät vaikutukset sekä muut mahdolliset vaikutukset kansantalouden, valtiontalouden ja yksilötalouden näkökulmasta.

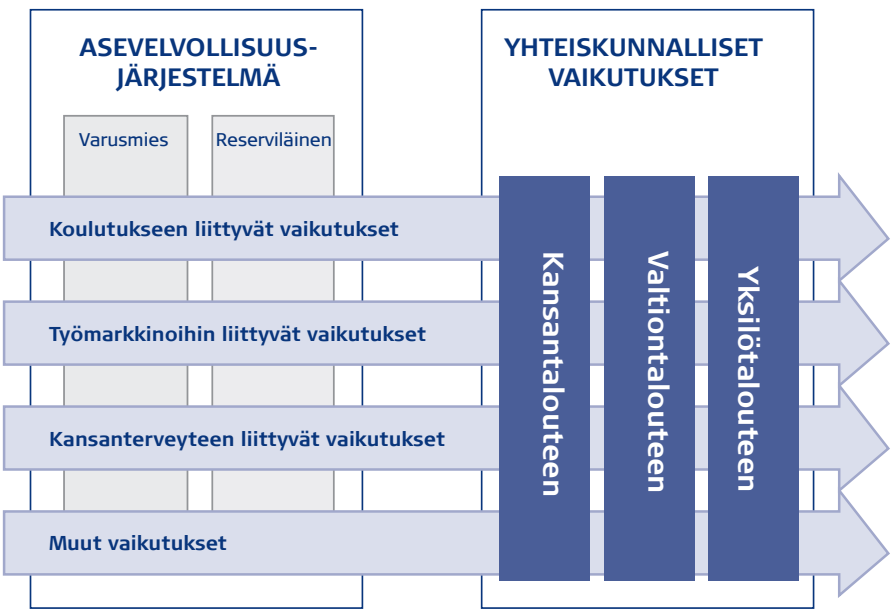

Kuvio 1. Arvioinnin tavoitteen kuvaus.

1.3 Arvioinnin toteutus

Arviointi toteutettiin kahdessa toisiaan tukevassa työvaiheessa.

1. Asevelvollisuusjärjestelmän yhteiskunnallinen vaikuttavuus

Tutkimuksen ensimmäisessä vaiheessa pyrittiin tunnistamaan asevelvollisuusjärjestelmään liittyvät vaikutusmekanismit ja -prosessit ja niiden pohjalta luomaan asevelvollisuusjärjestelmän yhteiskunnallista vaikuttavuutta kuvaava vaikuttavuuskehikko. Vaikuttavuuskehikon laatiminen perustui pitkälti asevelvollisuusjärjestelmää koskeviin aikaisempiin tutkimuksiin ja selvityksiin. Niiden kautta saatua aineistoa täydennettiin asiantuntijahaastatteluiden avulla.

Vaikuttavuuskehikko perustuu siihen, millaisia asevelvolliset ovat taustaltaan palvelukseen astuessaan. Tämän jälkeen tarkastellaan sitä, miten asevelvollisuus on mahdollista suorittaa. Seuraavaksi koottiin varusmiespalveluksen aikaiset yhteiskunnalliset vaikutukset yhteen ryhmittelemällä ne koulutukseen, työmarkkinoihin, kansanterveyteen ja muihin yhteiskuntaan liittyviin vaikutuksiin. Kunkin yksittäisen vaikutuksen kohdalla

kehikossa on myös arvioitu sitä, minkä suuntaisia vaikutukset ovat valtiontalouden ja yksilötalouden suhteen.

Seuraavassa vaiheessa on kehikon sisältöä ja siihen koottuja muuttujia tarkasteltu niitä kuvaavien Puolustusvoimilta saatujen tilastotietojen avulla. Tilastotietojen puutteellisuuksiin on kiinnitetty erityistä huomiota ja samalla on pyritty tekemään ehdotuksia Puolustusvoimien tilastoinnin kehittämiseksi yhteiskunnallisen vaikuttavuusarvioinnin kannalta käyttökelpoisempaan suuntaan.

2. Asevelvollisuusjärjestelmän yhteiskunnallinen vaikuttavuus kansantalouden (valtiontalouden ja yksilötalouden) näkökulmasta

Arvioinnin toisessa vaiheessa on aluksi pohdittu yleisemmin puolustusjärjestelmän vaikutusta kansantalouteen sekä taloudellisten vaikutusten arvioinnin perusteita.

Tämän jälkeen on tarkasteltu varusmiespalveluksesta ja reservin kertausharjoituksista syntyviä taloudellisia vaikutuksia käyttäen pohjana vaikuttavuuskehikon osaa: varusmiespalveluksen aikaiset yhteiskunnalliset vaikutukset. Kukin muuttuja on ensin arvioitu sillä periaatteella, voidaanko sitä arvottaa (mitata rahallisesti) vai voidaanko sen vaikutussuuntaa arvioida vain laadullisesti. Kaikkien niiden muuttujien osalta, joita on voitu arvottaa, on tehty laskelma niiden suuruusluokasta. Laskemat nojautuvat pääsääntöisesti ensimmäisessä osassa esitettyihin tilastotietoihin, joita on täydennetty julkisista tilastolähteistä kerätyillä tiedoilla.

Lopuksi muuttujakohtaiset laskelmat on koottu yhteen ja niiden perusteella on arvioitu nykyisen asevelvollisuusjärjestelmän vaikutusta kansantalouteen, valtiontalouteen ja keskimääräisen varusmiehen yksilötalouteen.

1.4 Arvioinnissa käytetyt aineistot

Tutkimuksen ensimmäinen vaihe perustui vaikuttavuuskehikon kokoamisessa hyödynnettyihin asiantuntijahaastatteluihin sekä Puolustusvoimien tilastoihin, joiden avulla kerättiin tietoa lähinnä vuonna 2005 varusmiespalveluksensa aloittaneista ja vuonna 2005 kutsunnoissa olleesta ikäluokasta 1987. Jonkin verran tietoa kerättiin myös ikäluokasta 1975, joka oli viimeisin ikäluokka, jonka velvollisuus suorittaa varusmiespalvelus on päättynyt. Eräiltä osin tietopohjaa syvennettiin julkisten tilastojen avulla.

Kansantaloudellisten vaikutusten arviointiosuuden aluksi tehtiin tilastollisten data-aineistojen sallimissa puitteissa eri vaikutusten kustannuslaskelmat. Yhteiskunnallisen vaikuttavuuden arviointi kansantalouden näkökulmasta perustuu tutkimuksen ensimmäiseen työvaiheeseen – vaikuttavuuskehikkoon, tilastollisiin analyyseihin, eri vaikutusten kustannuslaskelmiin sekä kustannuslaskelmien yhteistarkasteluihin koskien kansantaloutta, valtiontaloutta ja yksilötaloutta. Tietopohjaa syvennettiin pääsääntöisesti julkisia tilastolähteitä käyttämällä.

Arviointityön lopulliset tulkinnat perustuvat aineistojen rinnakkaiskäyttöön ja tulosten kokonaisvaltaiseen tulkintaan.

Tutkimuksessa tehtiin seuraavat asiantuntijahaastattelut:

Bergqvist, Heikki, eversti, Koulutusosaston päällikkö, Pääesikunta
Henriksson, Markus, Sotilaslääketieteen keskuksen johtaja, Pääesikunta
Jokisalo, Jorma, eversti, Asevelvollisuusosaston päällikkö, Pääesikunta
Kekkonen, Sirpa, projektipäällikkö, Valtioneuvoston kanslia
Kuronen, Pentti, Puolustusvoimien ylilääkäri, Pääesikunta
Lavonen, Eero, ylijohtaja, osastopäällikkö, puolustusministeriö
Myllylä, Martti, ylitarkastaja, työministeriö
Nummela, Heidi, ylitarkastaja, työministeriö
Pukkio, Matti, johtaja, työministeriö
Räty, Arto, prikaatikenraali, kansallisen puolustuspolitiikan yksikön päällikkö, puolustusministeriö
Sailas, Raimo, valtiosihteeri, valtiovarainministeriö
Stengård, Eija, kehittämispäällikkö, Stakes
Särmäkari, Veli, Puolustusvoimien sosiaalipäällikkö, Pääesikunta

1.5 Arvioinnin epävarmuustekijät

Tämän tyyppinen arviointitehtävä sisältää varsin suuren joukon epävarmuustekijöitä. Tarkasteltaessa koko asevelvollisuusjärjestelmään liittyvää vaikuttavuuskehikkoa, havaitaan useiden mukana olevien tekijöiden olevan määrällisten mittarien ulottumattomissa. Tästä syystä lopullisiin kustannuslaskelmiin on mahdoton saada kaikkia vaikuttavia tekijöitä mukaan.

Yksittäiseenkin tekijään liittyvät vaikutusketjut ovat usein hyvin pitkiä ja monimutkaisia. Esimerkiksi maksamattomien palkkojen osalta otettu huomioon myös verot ja ym. maksut, mutta ei enää varusmiespalvelustaan suorittavien henkilöiden tilalle mahdollisesti palkattavien henkilöiden työllisyysvaikutuksia tai arvioitu tilannetta, jossa tilalle ei palkata korvaavia työntekijöitä. Vastaavasti taas kulutuksen (tavaroiden ja palvelujen käytön) vähenemisessä on otettu huomioon arvonlisävero, mutta ei enää elinkeinoelämän saamatta jääneitä tuloja ja niistä syntymättä jääneitä veroja ja veroluonteisia maksuja. Samoin on toimittu varusmiespalveluksen aikana saatavan koulutuksen osalta niissä tapauksissa, joissa vastaava koulutus on mahdollista saada myös siviilissä. Tältä osin on myös otettava huomioon, että kaikki jotka varusmiespalveluksensa aikana suorittavat esimerkiksi ajokortin, eivät välttämättä siviilissä suorittaisi sitä lainkaan. Vaikutusketjuja on siis yksinkertaistettu ja lyhennetty, jotta laskelmia ylipäätään pystyttäisiin tekemään. Tästä syystä tarkastelussa on jätetty elinkeinoelämään kohdistuvat vaikutukset laajemmin kartoittamatta.

Puolustusvoimissa on lisäksi paljon sellaisia tehtäviä (esimerkiksi vartiointi), jotka tehdään varusmiesvoimin. Toisena vaihtoehtona olisi vapauttaa varusmiehet näistä tehtävistä, jolloin heidän tilalleen olisi hankittava palkkatyövoimaa. Tämän tehtäväkentän suuruutta on erittäin vaikea arvioida ja taloudellisesti arvottaa. Erittäin vaikea on myös arvottaa varusmiesten merkitystä yleishyödyllisissä tehtävissä, kuten kadonneiden etsinnöissä, apuna suurissa onnettomuuksissa, metsäpalojen sammutuksessa jne.

Nimenomaan taloudellisten vaikutusten arvioinnissa esiintulevia ongelmia ja epävarmuustekijöitä on varsin laajasti pohdittu luvussa 3.2 "Taloudellisten vaikutusten arvioinnin periaatteista".

2 Asevelvollisuusjärjestelmän yhteiskunnallinen vaikuttavuus

2.1 Vaikuttavuuskehikko

Asevelvollisuusjärjestelmällä on monimuotoisia yhteiskunnallisia vaikutuksia. Tässä tutkimuksessa pyritään yhteiskunnallista vaikuttavuutta mittaamaan nimenomaan kansantaloudellisesta näkökulmasta. Tästä syystä vaikutuksia kuvaavaan kehikkoon (kuvio 2) on otettu mukaan ne tekijät, joita voidaan mitata kvantitatiivisesti ja ne tekijät, joiden suuruusluokkaa ja vaikutusten suuntaa voidaan kvalitatiivisesti arvioida. Lisäksi on jouduttu monien tekijöiden kohdalla ottamaan huomioon tilastotietojen puutteellisuus. Kehikko perustuu pääsääntöisesti tutkimuksessa tehtyihin asiantuntijahaastatteluihin.

Johdantoluvussa käytiin läpi tässä tutkimuksessa hyödynnetyt tilastolähteet. Näistä tilastolähteistä saatujen tietojen soveltuvuutta yhteiskunnallisten vaikutusten arviointiin kansantalouden näkökulmasta on arvioitu kunkin tekijän yhteydessä. Samalla tehdään myös ehdotuksia asevelvollisista ja varusmiespalvelusta suorittavista tallennettavien tilastotietojen järkiperäistämiseksi, yksinkertaistamiseksi ja laajentamiseksi nimenomaan kansantalouden näkökulmasta tehdyn yhteiskunnallisen vaikuttavuusarvioinnin kannalta.

Kehikon vasemmassa laidassa kuvataan asevelvollisten taustatietoja koulutuksen, työmarkkina-aseman, terveydentilan, iän ja perheellisyyden suhteen. Mukaan on otettu muuttujat, joista on on saatavissa tilastotietoja. Kehikon keskiosassa on käyty läpi asevelvollisuuden suorittamistavat.

Kehikon oikeaan laitaan on koottu varusmiespalveluksen aikaiset yhteiskunnalliset vaikutukset. Niiden edessä olevan etumerkin avulla on kuvattu vaikutussuuntaa toisaalta valtiontalouden ja toisaalta yksilötalouden kannalta – tuovatko ne hyötyjä (+) vai kustannuksia (-) vai ovatko ne vaikutuksiltaan lähinnä neutraaleja (o).

Kuvio 2. Asevelvollisuusjärjestelmän yhteiskunnallisia vaikutuksia kuvaava kehikko.

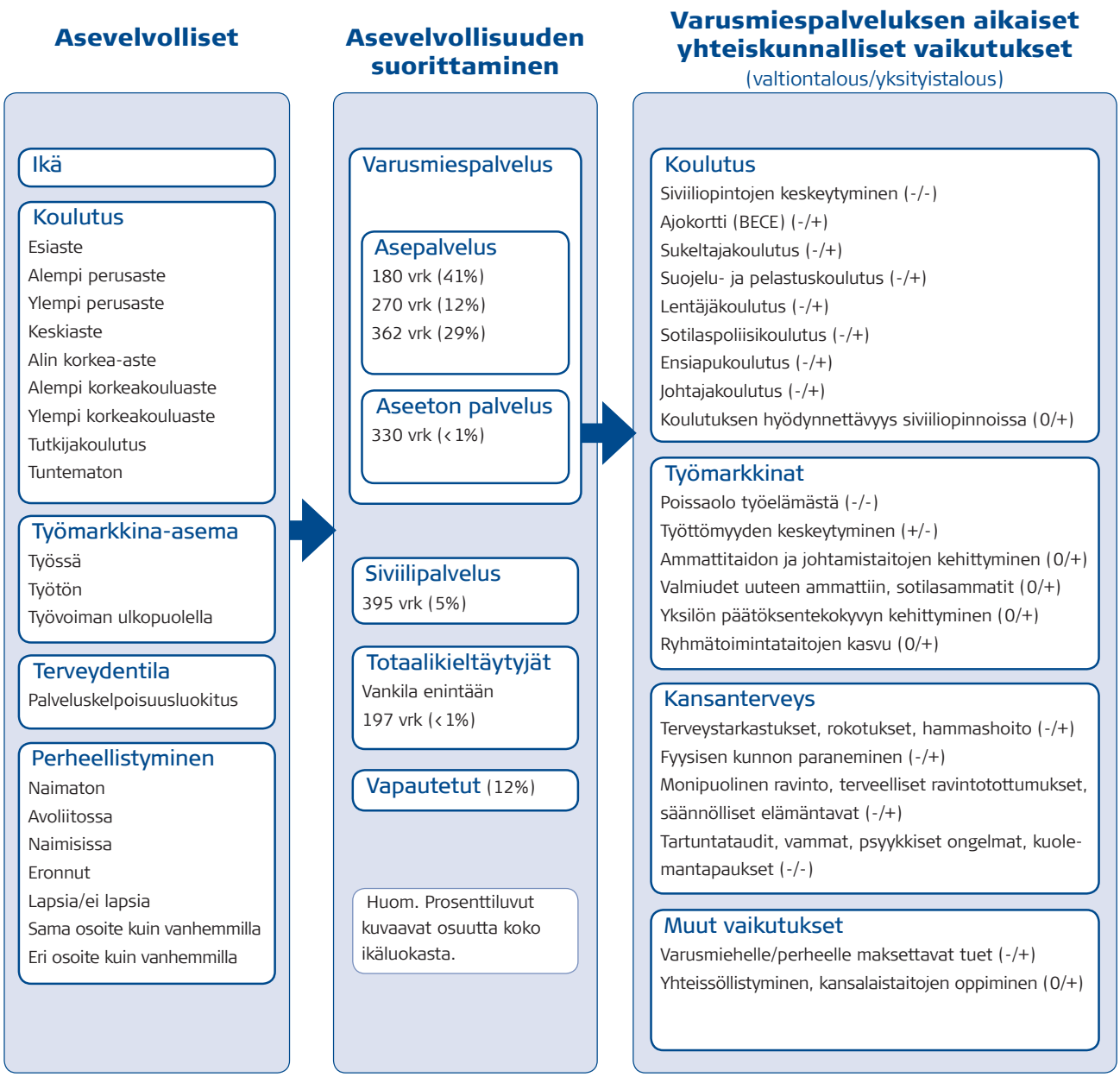

2.2 Asevelvollisia kuvaavia tilastotietoja

2.2.1 Ikä

Suomalaiset miehet ovat asevelvollisia ja osallistuvat kutsuntoihin 18-vuotiaina. Naisilla on mahdollisuus suorittaa varusmiespalvelus vapaaehtoisena. Johtuen kutsuntojen ajoittumisesta 18 vuoden ikään, valtaosa aloittaa varusmiespalveluksen normaalissa aikataulussa eli seuraavana vuonna, 19-vuotiaina. Palvelus on mahdollista aloittaa myös vapaaehtoisena ennen kutsuntoja ja varusmiespalveluksen aloittamisesta voi anoa lykkäystä (pääsääntöisesti 3 vuoden jaksoissa). Palvelukseen on astuttava ennen kuin täyttää 30 vuotta.

Taulukko 1. Varusmiespalveluksen vuonna 2005 aloittaneiden ikä.

Ikä	Erä 1/2005		Erä 2/2005		2005 yhteensä	
	lkm	%	lkm	%	lkm	%
18	561	3,9	2 259	17,0	2 820	10,2
19	11 762	81,4	6 129	46,1	17 891	64,5
20	1 192	8,3	3 632	27,3	4 824	17,4
21	406	2,8	594	4,5	1 000	3,6
22	173	1,2	282	2,1	455	1,6
23	117	0,8	145	1,1	262	0,9
24	78	0,5	98	0,7	176	0,6
25	49	0,3	67	0,5	116	0,4
26	39	0,3	41	0,3	80	0,3
27	36	0,2	19	0,1	55	0,2
28	27	0,2	28	0,2	55	0,2
29	8	0,1	14	0,1	22	0,1
Yht.	14 448	100,0	13 308	100,0	27 756	100,0

Lähde: Pääesikunta.

Vuoden 2005 aloittamiserät poikkeavat ikärakenteen suhteen yllättävän suuresti toisistaan. Tammikuun 2005 erässä yli 80 % on 19-vuotiaita, kun heinäkuun 2005 erässä 19-vuotiaita on vain 45 %. Heinäkuun erässä nimenomaan 18 ja 20-21 -vuotiaita on enemmän kuin tammikuun erässä. 22-vuotiaiden ja sitä vanhempien osuus on molemmissa erissä pieni, vain noin 4 %.

Varusmiesten ikäjakauman suhteen tilastoaineisto on perusteellista ja kattavaa. Ikäjakaumalla ei sinänsä ole merkitystä yhteiskunnallisten vaikutusten arvioinnissa kansantalouden näkökulmasta. Tilastoa tosin käytetään muiden tietojen puutteellisuuden vuoksi arvioitaessa varusmiespalveluksen aloittaneiden työmarkkina-asemaa (ks. luku 2.2.3).

2.2.2 Koulutus

Johtuen varusmiespalvelukseen astumisiästä, suurin osa varusmiespalvelun suorittajista on koulutusasteeltaan keskiasteen tutkinnon suorittaneita (taulukko 2). Heitä oli vuoden 2005 varusmiespalveluksen aloittaneista noin 70 %. Ylemmän perusasteen tutkinto löytyi noin 15 %:lta aloittaneista. Yllättävän suuren ryhmän (runsaat 10 %) muodostavat koulutusasteeltaan tuntemattomat.

Koulutuksen tilastointi vaatisi ehkä hieman yksinkertaistamista. Nyt kysyttäessä suoritettua tutkintoa, tulee hajonta eri vaihtoehtoihin huomattavan suureksi. Koulutusasteen tiedustelua voisi yksinkertaistaa rajaamalla se muutamiin tutkintotasoa koskeviin vaihtoehtoihin[1]. Koulutusaste ei kuitenkaan ole kansantalouden näkökulmasta tehtävän yhteiskunnallisten vaikutusten arvioinnin kannalta erityisen olennainen tieto. Se vaikuttanee lähinnä varusmiehenä saatavaan koulutukseen ja sitä kautta palvelusajan pituuteen.

Taulukko 2. Varusmiespalveluksen vuonna 2005 aloittaneiden koulutusaste.

	Erä 1/2005		Erä 2/2005		2005 yhteensä	
Koulutusaste	lkm	%	lkm	%	lkm	%
Esiaste	30	0,2	11	0,1	41	0,1
Alempi perusaste	37	0,3	94	0,7	131	0,5
Ylempi perusaste	1 850	12,8	2 244	16,9	4 094	14,8
Keskiaste	10 350	71,7	8 925	67,3	19 275	69,6
Alin korkea-aste	441	3,1	291	2,2	732	2,6
Alempi korkeakouluaste	69	0,5	81	0,6	150	0,5
Ylempi korkeakouluaste	25	0,2	45	0,3	70	0,3
Tutkijakoulutus	5	0,0	4	0,0	9	0,0
Tuntematon	1 620	11,2	1 569	11,8	3 189	11,5
Yhteensä	14 427	100,0	13 264	100,0	27 691	100,0

Lähde: Pääesikunta.

1 Esimerkiksi 1) peruskoulu, 2) lukio, 3) ammattikoulu, 4) ammattikorkeakoulu, 5) alempi korkeakoulututkinto, 6) ylempi korkeakoulututkinto, 7) lisensiaatti- tai tohtoritutkinto, 8) muu, mikä?

2.2.3 Työmarkkina-asema

Varusmiespalveluksen aloittavien työmarkkina-asemaa ei suoranaisesti tilastoida. Heiltä kysytään ammattia, jolloin vastausten kirjo on erittäin runsas. Osa ilmoittaa, jos heillä ei vielä ole ammattia, opiskelevansa tai saaneensa esimerkiksi lukion juuri päätökseen. Osa ilmoittaa myös ammatin, josta kertoo olevansa työttömänä tai yksinkertaisesti olevansa työtön. Näistä vastuksista on koottu taulukon 3 tiedot siten, että selkeästi ammatin ilmoittaneet on merkitty työssä oleviksi, opiskelijaksi ilmoittautuneet opiskelijoiksi (työvoiman ulkopuolella) ja työttömyytensä ilmoittaneet työttömiksi. Lisäksi huomattavan suuri osa ei ole vastannut mitään.

Taulukko 3. Varusmiespalveluksen vuonna 2005 aloittaneiden työmarkkina-asema.

Työmarkkina-asema	Erä 1/2005		Erä 2/2005		2005 yhteensä	
	lkm	%	lkm	%	lkm	%
Opiskelija	3 231	22,4	3 604	27,2	6 835	24,7
Työtön	408	2,8	473	3,6	881	3,2
Työssä	5 376	37,3	4 175	31,5	9 551	34,5
Tuntematon	5 412	37,5	5 012	37,8	10 424	37,6
Yhteensä	14 427	100,0	13 264	100,0	27 691	100,0

Lähde: Pääesikunta.

Taulukon 3 mukaan työmarkkina-asemaltaan tuntemattomia (ei vastausta ammattikysymykseen) on lähes 40 %. Työssä olevia on noin 35 %, opiskelijoita noin 25 % ja työttömiä vain noin 3 %.

Työmarkkina-asema on eräs tärkeimmistä tekijöistä arvioitaessa asevelvollisuusjärjestelmän yhteiskunnallista vaikuttavuutta kansantalouden näkökulmasta. Mikäli varusmiespalvelukseen astuvien työmarkkina-asema tiedettäisiin, voitaisiin laskea kansantalouden hyödyt ja kustannukset varsin tarkkaan koskien työelämästä poissaoloa, työttömyyden keskeytymistä ja "siviiliopintojen" keskeytymistä.

Edellä esitetyn tilastoinnin perusteella ei ole mahdollista kovinkaan tarkasti arvioida palveluksensa aloittavien varusmiesten työmarkkina-asemaa. Tilastointi, jossa kysytään ammattinimikettä vaikuttaa liian yksityiskohtaiselta ja lisäksi lähes puolet ei vastaa kysymykseen ollenkaan. Kysymystä voisi yksinkertaistaa ja kysyä ainoastaan, onko henkilö ollut ennen palvelukseen astumistaan työssä, työtön, opiskelemassa tai muussa tilanteessa (työvoiman ulkopuolella).

Johtuen työmarkkina-asematilastoinnin epämääräisyydestä, on tämän tutkimuksen kysymyksenasettelun kannalta lähdettävä selvittämään palveluksensa aloittavien varusmiesten työmarkkina-asemaa muiden tilastotietojen ja -lähteiden avulla. Tilastokeskus tilastoi työvoimaan ja työvoimaan kuulumatonta väestöä viisivuotisikäryhmittäin jaettuna sukupuolen mukaan. Tämän perusteella saadaan karkeasti arvioitua vuoden 2005 tilastoinnista ky-

seisenä vuonna varusmiespalveluksen aloittaneiden miespuolisten henkilöiden työmarkkina-asema. Vaikkei arviota voi tässäkään tapauksessa pitää läheskään tarkkana, on se kuitenkin käyttökelpoisempi kuin Pääesikunnan tilastointiin perustuva. Yhdistämällä Tilastokeskuksen tilastoinnin viisivuotisikäryhmät varusmiespalveluksensa aloittavien ikäjakaumaan, voidaan heidät jakaa työmarkkina-aseman perusteella neljään eri ryhmään: työssä olleet, työttömänä olleet ja työvoiman ulkopuolella olleet (opiskelijat ja muut) (taulukko 4).

Kun taulukon 4 tiedot yhdistetään vuonna 2005 palveluksensa aloittaneiden varusmiesten ikäjakaumaan (taulukko 1), saadaan seuraavan asetelman mukainen tulos varusmiesten työmarkkina-asemasta laskettuna keskimäärin 28 000 varusmiehelle.

Taulukko 4. Varusmiespalveluikäisen miespuolisen väestönosan työmarkkina-asema 5-vuotisikäryhmittäin vuonna 2005.

	15-19 -vuotiaat		20-24 -vuotiaat		25-29 -vuotiaat	
Työmarkkina-asema	lkm	%	lkm	%	lkm	%
Työssä	32 000	19	95 000	57	142 000	84
Työtön	13 000	8	20 000	12	12 000	7
Opiskelija (työv. ulkop.)	106 000	65	36 000	22	12 000	7
Muu (työv. ulkop.)	13 000	8	15 000	9	3 000	2
Yhteensä	164 000	100	166 000	100	169 000	100

Lähde: Tilastokeskus.

Työmarkkina-asema	lkm	%
Työssä	8 100	29
Työtön	2 500	9
Opiskelija (työv. ulkop.)	15 100	54
Muu (työv. ulkop.)	2 300	8
Yhteensä	28 000	100

2.2.4 Terveydentila

Asevelvollisten terveydentila tarkastetaan kutsunnoissa, joissa määritetään ensimmäisen kerran palveluskelpoisuusluokka, jotka ovat vuonna 2005 voimassa olleen Puolustusvoimien terveystarkastusohjeen (TTO) mukaan seuraavat:

1. Palvelukseen kelpaavat asevelvolliset

A-luokka: terveydellisiltä edellytyksiltään sopiva taistelijan tehtäviin kaikissa puolustushaaroissa ja aselajeissa. Henkinen tasapaino on hyvä.

B-luokka: terveydellisiltä edellytyksiltään määrätyin rajoituksin palvelukseen sopiva.

2. Palvelukseen kelpaamattomat asevelvolliset

E-luokka: tarkastustilaisuudessa terveydellisen syyn vuoksi toistaiseksi palvelukseen kelpaamattomaksi todettu ja määräajan jälkeen uudelleen tarkastettavaksi määrätty.

C-luokka: asevelvollisuuden suorittamisesta rauhan aikana terveydellisin syin vapautettu.

D-luokka: asevelvollisuuden suorittamisesta terveydellisin syin kokonaan vapautettu.

Varusmiespalveluksen aloittavat vain palveluskelpoisuusluokkiin A ja B sijoitetut. Taulukossa 5 on esitetty vuonna 2005 varusmiespalveluksensa aloittaneiden palveluskelpoisuusluokitus viimeisimmällä tarkistuskerralla. Runsaat 90 % varusmiespalveluksen suorittaneista sijoittuu A-luokkaan. Eniten B-luokkaan kuuluvia (noin 14 %) on 180 vrk palvelleiden joukossa, mikä on sikäli luonnollista, että heille ei anneta erikoiskoulutusta.

Varusmiespalveluksen aloittavat muodostavat melko homogeenisen joukon terveydentilan kannalta. Tartuntataudit ja tapaturmat osuvat yksilön kohdalle luokituksiin katsomatta.

Taulukko 5. Varusmiespalveluksen vuonna 2005 aloittaneiden palveluskelpoisuusluokitus palvelusajan pituuden mukaan viimeisellä tarkistuskerralla.

	Palveluskelpoisuusluokat					
	A		B		Yhteensä	
Palvelusaika (vrk)	lkm	%	lkm	%	lkm	%
180	9 343	85,9	1 532	14,1	10 875	100,0
270	3 845	96,4	145	3,6	3 990	100,0
330	22	88,0	3	12,0	25	100,0
362	8 658	98,8	108	1,2	8 766	100,0
Yhteensä	**21 868**	**92,4**	**1 788**	**7,6**	**23 656**	**100,0**

Lähde: Pääesikunta.

Tuoreimmassa ikäluokassa (1975 syntyneet, ks. luku 2.3), jonka velvollisuus suorittaa palvelus on päättynyt, oli kaikkiaan 4 164 palveluksesta vapautettua (runsaat 12 % ikäluokasta), jotka oli sijoitettu palveluskelpoisuusluokkiin C (3 475 henkeä) ja D (689 henkeä). Nämä varusmies- ja siviilipalveluksen ulkopuolelle jäävät ovat olleet kohteena, kun STAKESin ja kuntien sosiaali- ja terveysalan työntekijöiden yhteistyöllä on luotu Aikalisä-toimintamalli[2]. Sen tavoitteena on nuorten miesten tukeminen ja syrjäytymiskehityksen ehkäiseminen. Tämän tyyppisellä toiminnalla on huomattavan suuri kansantaloudellinen merkitys nimenomaan syrjäytymiskehitystä ehkäisevänä tekijänä. Kuitenkin tällaisen toiminnan merkityksen arvottaminen taloudellisia laskelmia silmälläpitäen on tämän tutkimuksen puitteissa käytännössä mahdotonta.

2 http://info.stakes.fi/aikalisa/FI/aikalisa.htm

2.2.5 Perheellisyys

Perheellisyyteen liittyvistä asioista varusmiespalveluksensa aloittavilta kysytään siviilisäätyä ja lasten lukumäärää sekä omaa ja lähiomaisten osoitetta (taulukko 6). Siviilisäätyyn saadaan kohtuullisen luotettavat vastaukset, vaikka vuoden 2005 jälkimmäisessä palvelukseenastumiserässä olikin "siviilisääty tuntematon" –vastausten osuus noin 6 %. Runsaat 90 % varusmiehistä on vielä palvelusta suorittaessaan naimattomia, avo- ja avioliitossa on vajaat 5 %.

Lasten lukumäärää koskevaan kysymykseen saadut vastaukset ovat sen verran epäluotettavia, että tarkasteluun on otettu vain tieto lapsia/ei lapsia. Varsin harvoilla (vajaalla 1 %:lla) varusmiespalveluksen aloittavilla on lapsia.

Jos varusmiehellä on sama osoite kuin vanhemmillaan, voidaan olettaa hänen asuneen kotona varusmiespalveluksen aloittaessaan. Tietoa ei voi pitää täysin luotettavana, mutta se lienee suuntaa antava siinä mielessä, että ainakin noin puolet varusmiehistä asuu jo itsenäisesti.

Taulukko 6. Varusmiespalveluksen vuonna 2005 aloittaneiden perheellistyminen.

	Erä 1/2005		Erä 2/2005		2005 yhteensä	
Perheellisyys	lkm	%	lkm	%	lkm	%
Naimaton	13 961	96,8	11 644	87,8	25 605	92,5
Avoliitossa	316	2,2	720	5,4	1 036	3,7
Avioliitossa	121	0,8	118	0,9	239	0,9
Eronnut	3	0,0	6	0,0	9	0,0
Tuntematon	26	0,2	776	5,9	802	2,9
Yhteensä	**14 427**	**100,0**	**13 264**	**100,0**	**27 691**	**100,0**
Monellako lapsia	116	0,8	103	0,8	219	0,8
Sama osoite kuin vanhemmilla	4 902	34,0	4 528	34,1	9 430	34,1

Lähde: Pääesikunta.

Perheellisyyteen liittyvät tiedot ovat arvioitaessa yhteiskunnallista vaikuttavuutta kansantalouden näkökulmasta varsin merkittäviä. Puoliso ja lapset sekä asuminen itsenäisesti ovat seikkoja, jotka voivat johtaa tukien maksamiseen varusmiehelle tai hänen perheelleen (mm. sotilasavustus, toimeentulotuki, asumistuki).

2.3 Asevelvollisuuden suorittaminen

Asevelvollisuuden suorittamista tarkastellaan tässä yhteydessä kahdesta eri näkökulmasta. Ensin tarkastellaan vuonna 1975 syntynyttä ikäluokkaa, joka on viimeisin ikäluokka, jonka velvollisuus suorittaa palvelus on päättynyt. He ovat siis saavuttaneet 30 vuoden iän. Toiseksi tarkastellaan viimeisintä tilastoitua kutsuntaikäluokkaa eli vuonna 1987 syntyneitä, jotka olivat kutsunnoissa vuonna 2005.

Taulukon 7 mukaan vuonna 1975 syntyneestä ikäluokasta noin 82 % suoritti varusmiespalveluksen. Heistä lähes kaikki suorittivat sen aseellisena. Aseettoman palveluksen suoritti vain 60 varusmiestä. Siviilipalveluksen suoritti noin 1 500 asevelvollista (vajaat 5 % ikäluokasta). Varsin suuri ryhmä oli palveluksesta vapautetut, joita oli yli 4 000, eli runsaat 12 % ikäluokasta.

Taulukko 7. Vuonna 1975 syntyneen ikäluokan (palveluksen suorittamisvelvollisuus päättynyt) jakautuminen palveluksen suorittamistavan mukaan.

	Varusmiespalvelus						
	Asepalvelus	Aseeton palvelus	Yhteensä	Siviilipalvelus	Vapautetut	Tuntematon	Yhteensä
Lukumäärä	27 716	60	27 776	1 510	4 164	283	33 450
Osuus (%)	82,2	0,2	82,3	4,5	12,4	0,8	100,0

Lähde: Pääesikunta.

Taulukon 8 mukaan vuonna 1987 syntyneestä ikäluokasta valitsi kutsunnoissa varusmiespalveluksen noin 81 %, joista vain 13 valitsi aseettoman palveluksen. Lykkäystä anoi runsaat 2 % ja siviilipalvelukseen halusi vajaat 3 %. Palveluksesta vapautettiin kutsunnoissa runsaat 10 % asevelvollisista.

Taulukko 8. Vuonna 1987 syntyneen ikäluokan (vuonna 2005 kutsunnoissa olleet) jakautuminen palveluksen suorittamistavan mukaan.

	Varusmiespalvelus						
	Asepalvelus	Aseeton palvelus	Yhteensä	Siviilipalvelus	Vapautetut	Tuntematon	Yhteensä
Lukumäärä	26 038	13	26 051	721	3 455	1 034	32 075
Osuus (%)	81,2	0,0	81,2	2,5	10,8	3,2	100,0

Lähde: Pääesikunta.

Verrattaessa kahta ikäluokkaa, joilla on ikäeroa 12 vuotta, havaitaan, että asevelvollisuuden suorittamistapojen jakautumat ovat varsin vakaat. Mitään suuria muutoksia tai siirtymiä tavasta toiseen ei taulukoiden 7 ja 8 mukaan ole tapahtunut.

Asevelvollisuuteen kuuluu varusmiespalveluksen suorittamisen lisäksi myös reservissä ja nostoväessä oloaika. Periaatteessa suomalaisen miehen asevelvollisuusaika on kaikkiaan 43 vuotta. Varusmiespalvelus kestää, kuten edellä todettiin joko 180, 270, 330 tai 362 vuorokautta. Keskimäärin varusmiespalvelus kestää noin 260 vuorokautta. Varusmiespalveluksen jälkeen asevelvollinen siirtyy reserviin, jossa miehistöön kuuluvat ovat 50-vuoden ikään saakka (lisäksi nostoväessä ikävuodet 50-60). Aliupseerit ja upseerit ovat reservissä 60-vuoden ikään saakka. Rauhanajan reserviin kuuluvat periaatteessa vain varusmiespalveluksen suorittaneet. Sota-ajan reserviin (voidaan kutsua palvelukseen sota-aikana) kuuluvat periaatteessa kaikki paitsi palveluskelpoisuusluokituksen D saaneet.

Reservissä oleville järjestetään kertausharjoituksia, joiden avulla ylläpidetään ja täydennetään varusmiesaikana annettua koulutusta. Reservin upseeri ja aliupseeri voidaan käskeä kertausharjoituksiin 100 vuorokaudeksi, erikoiskoulutettu miehistö 75 vuorokaudeksi ja muu miehistö 40 vuorokaudeksi. Tavoitteena on kouluttaa vuosittain 35 000 reserviläistä. Keskimäärin reserviläinen on koko reservissä olonsa aikana kertausharjoituksissa noin viisi vuorokautta. Vuonna 2005 kertausharjoituksiin osallistui 32 000 reserviläistä.

Puolustusvoimissa on laskettu sekä varusmiehen että reserviläisen kustannuksia. Varusmiehen kokonaiskustannukset olivat tuoreimman tiedon mukaan 11 850 euroa, mikä tekee keskimäärin 46 euroa palvelusvuorokautta kohti. Kokonaiskustannukset muodostuvat muonituksesta, terveydenhoidosta, päivärahoista ja muista ylläpitokustannuksista sekä koulutuskustannuksista. Kertausharjoitetun reserviläisen kokonaiskustannukset ovat 637 euroa, mikä tekee keskimäärin 125 euroa kertausharjoitusvuorokautta kohti.

2.4 Varusmiespalveluksen aikaiset yhteiskunnalliset vaikutukset

Varusmiespalveluksen aikaiset yhteiskunnalliset vaikutukset muodostuvat kahdesta eri lähtökohdasta. Toisaalta niitä syntyy varusmiesten elämäntilanteesta ennen palvelukseen astumista ja toisaalta niitä syntyy varusmiespalveluksen aikana saadun koulutuksen sekä terveydessä ja kunnossa tapahtuvien muutosten perusteella. Yhteiskunnallisia vaikutuksia tarkastellaan siinä mielessä, miten niitä voidaan arvottaa vaikuttavuuslaskelmia silmälläpitäen. Mikäli joitain vaikutuksia ei kyetä arvottamaan, arvioidaan mahdollisuuksia mitata mahdollisen vaikutuksen suuntaa ja suuruusluokkaa suhteessa kokonaisuuteen. Näiden vaikutusten etumerkkiä arvioidaan sekä valtiontalouden että yksilötalouden kannalta.

2.4.1 Koulutus

Varusmiespalveluksen aikana syntyviä koulutukseen liittyviä yhteiskunnallisia vaikutuksia ovat:

- Siviiliopintojen keskeytyminen
- Ajokortti
- Sukeltajakoulutus
- Suojelu- ja pelastuskoulutus
- Lentäjäkoulutus
- Sotilaspoliisikoulutus
- Ensiapukoulutus
- Johtajakoulutus
- Varusmiespalvelusaikaisen koulutuksen mahdollinen hyödynnettävyys siviiliopinnoissa

Luvun 2.2.3 perusteella tiedetään, että varusmiespalveluksen suorittavista 28 000 henkilöstä noin 15 100 (54 %) voidaan katsoa olleen opiskelijoita palvelukseen astuessaan. Kustannuksia, joiden katsotaan syntyvän opintojen viivästymisestä palveluksen suorittamisen ajan 6-12 kuukautta, on kuitenkin vaikea arvottaa. Tämä johtuu siitä, ettei tiedetä, minkälaisista ja –tasoisista opinnoista palvelukseen tullaan.

Siviiliopintojen keskeytymisessä palveluksen ajaksi on taloudellisia vaikutuksia arvioitaessa otettava kustanuksena huomioon lähinnä se, että 6-12 kuukauden poissaolo opinnoista periaatteessa viivästyttää ammattiin valmistumista mainitulla ajalla. Tällöin arvotettava kustannus syntyy siitä, että kyseinen henkilö pääsee työelämään mainittua aikaa myöhemmin. Tätä kustannusta arvioitaessa tulisi periaatteessa myös ottaa huomioon vastavalmistuneiden työllistymisestä tehdyt selvitykset.

Opintojen keskeytymisen ajalta syntyy valtiontalouteen periaatteessa säästöjä siinä mielessä, että opintotukia ei makseta varusmiespalveluksen ajalta. Toisaalta tämä säästö nollautuu, koska opintoja jatketaan vastaavasti suunnilleen saman ajan verran myöhemmin.

Varusmiespalvelus saattaa lykätä myös opintoihin hakeutumista. Tämän joukon suuruuden arvioiminen on kuitenkin mahdotonta, koska tämän tyyppinen tieto ei ilmene mistään tilastoista.

Varusmiespalveluksen aikana annetaan monen tyyppistä erikoiskoulutusta, kuten mahdollisuus suorittaa BECE-luokan ajokortti, sukeltajakoulutus, suojelu- ja pelastus- sekä raja- ja merivartijakoulutus, lentäjäkoulutus sekä sotilaspoliisikoulutus ja ensiapukoulutus. Lisäksi suuri osa varusmiehistä saa aliupseeri- tai reservinupseeritasoista johtajakoulutusta. Näiden koulutusten merkitys tulee vaikuttavuusarvioinnissa ottaa huomioon, vaikka niitä kaikkia ei kyetäkään arvottamaan. Ne ovat yksilötalouden kannalta kuitenkin etumerkiltään selvästi positiivisia. Niiden suuruusluokkaa voidaan arvioida koulutettavien määrän perusteella.

Varusmiespalveluksensa vuonna 2005 aloittaneista (taulukko 9) ja ilman keskeytystä päättäneistä noin 24 000 varusmiehestä noin 30 % sai jonkinlaista siviilissäkin hyödynnettävää erikoiskoulutusta. Eniten, noin 15 % varusmiehistä suoritti puolustusvoimain ajokortin (BECE). Sotilaspoliisikoulutuksen sai noin 10 % varusmiehistä. Suojelumiehiä ja lääkintämiehiä koulutettiin molempia noin 3 % varusmiehistä. Lentäjä- ja sukeltajakoulutus alkaa vain kerran vuodessa ja koulutettavia oli vuonna 2005 lentäjäksi 28 ja sukeltajaksi vain kahdeksan.

Taulukko 9. Varusmiespalveluksen vuonna 2005 aloittaneiden saama erikoiskoulutus.

	Erä 1/2005		Erä 2/2005		2005 yhteensä	
Erikoiskoulutus	lkm	%	lkm	%	lkm	%
PV-ajokortti	2 071	16,6	1 470	13,1	3 541	14,9
Sukeltaja	8	0,1	-	-	8	0,0
Suojelumies	367	2,9	336	3,0	703	3,0
Lääkintämies	334	2,7	331	2,9	665	2,8
Lentäjä	-	-	28	0,2	28	0,1
Sotilaspoliisi	1 155	9,2	1 187	10,6	2 342	9,9

Lähde: Pääesikunta.

Varusmiespalveluksessa annetaan myös miehistölle runsaasti koulutusta erityistaitoihin, ammattimaista osaamista vaativiin tehtäviin sekä vaativiin erityistehtäviin. Lisäksi varusmiehiä koulutetaan johtajatehtäviin aliupseereiksi ja reserviupseereiksi (taulukko 10). Vuonna 2005

palveluksensa aloittaneista ja ilman keskeytystä päättäneistä varusmiehistä hieman vajaat puolet sai miehistön peruskoulutuksen ja he palvelivat 180 vuorokautta. Miehistön erityistaitoa ja ammattimaista osaamista vaativiin tehtäviin koulutettiin runsaat 15 % varusmiehistä 270 vuorokauden palvelusajalla. Varusmiehistä loput, vajaat 40 % palvelivat pääsääntöisesti 362 vuorokautta. Heistä noin 7 % sai koulutuksen miehistön vaativimpiin erityistehtäviin. Johtajakoulutusta saavia aliupseereja koulutettiin noin 23 % ja reserviupseereja noin 7 %.

Taulukko 10. Varusmiespalveluksen vuonna 2005 aloittaneiden ja ilman keskeytystä päättäneiden saama miehistön erityiskoulutus ja johtajakoulutus.

Miehistön erityiskoulutus ja johtajakoulutus	Erä 1/2005		Erä 2/2005		2005 yhteensä	
	lkm	%	lkm	%	lkm	%
Miehistötehtävät	6 158	49,3	4 722	42,1	10 880	45,9
Miehistön erityistaitoa ja ammattimaista osaamista vaativat tehtävät	2 051	16,4	1 944	17,3	3 995	16,8
Miehistön vaativimmat erityistehtävät	940	7,5	792	7,1	1 732	7,3
Aliupseeri	2 577	20,6	2 818	25,1	5 395	22,7
Reserviupseeri	772	6,2	941	8,4	1 713	7,2
Yhteensä *)	12 498	100,0	11 217	100,0	23 715	100,0

*) Pl. aseettoman palveluksen suorittaneet (16+9=25 henkeä).

Lähde: Pääesikunta.

Varusmiespalvelusaikaisen koulutuksen hyödynnettävyyttä siviiliopinnoissa on selvitetty tuoreessa tutkimuksessa.[3] Sen perusteella voidaan kuitenkin todeta, että oppilaitoksissa suhtaudutaan varusmiespalveluksen hyväksilukemiseen hyvin vaihtelevasti. Ammattikorkeakouluissa kahdessa kolmesta hyväksyttiin varusmieskoulutus osana ammatillista koulutusta. Myös osassa maamme yliopistoja ja korkeakouluja oli mahdollisuus saada opintopisteitä varusmieskoulutuksesta. Vaikka kaikissa oppilaitoksissa ei voi varusmieskoulutusta hyödyntää suoraan opintojensa edistäjänä, on tämänkin tekijän etumerkki yksilötalouden vaikuttavuusarvioinnissa selkeästi positiivinen.

3 Asevelvollisuusjärjestelmän yhteiskunnallisen vaikuttavuuden arviointi: Asevelvollisuusjärjestelmän vaikutukset varusmiespalveluksen suorittaneiden opintoihin ja työmarkkina-asemaan. 2006.

2.4.2 Työmarkkinat

Varusmiespalveluksen aikana syntyviä työmarkkinoihin liittyviä yhteiskunnallisia vaikutuksia ovat:

- Poissaolo työelämästä
- Työttömyyden keskeytyminen
- Ammattitaidon ja johtamistaitojen kehittyminen
- Valmiudet uuteen ammattiin, sotilasammatit
- Yksilön päätöksentekokyvyn kehittyminen
- Ryhmätoimintataitojen kasvu

Ainoat työmarkkinoihin liittyvät tekijät, jotka voidaan vaikuttavuusarvioinnin näkökulmasta arvottaa, ovat poissaolo työelämästä ja työttömyyden keskeytyminen. Luvun 2.2.3 perusteella tiedetään, että varusmiespalveluksen vuonna 2005 aloittaneista noin 28 000 henkilöstä noin 8 100 (29 %) voidaan katsoa olleen työssä ja noin 2 500 (9 %) työttömänä palvelukseen astuessaan.

Työelämästä poissaolevien kustannukset voidaan taloudelliseen vaikuttavuusarviointiin määrittää keskimääräisten työtulojen ja niistä maksettavien verojen ym. perusteella. Olisi myös periaatteessa arvioitava, kuinka suuressa osassa työnantaja palkkaa varusmiespalveluksen ajaksi uuden työntekijän korvaamaan menetettyä työpanosta ja kuinka suuressa osassa työt jaetaan muiden työntekijöiden kesken.

Työttömyyden keskeytyminen lakkauttaa varusmiespalveluksen ajaksi maksettavat työttömyyskorvaukset. Tämä on siis valtiontalouden kannalta selvästi etumerkiltään positiivinen ja se voidaan arvottaa käyttämällä pohjana työttömän keskimääräisiä kustannuksia yhteiskunnalle. Kovin tarkkoihin arvioihin ei päästä, johtuen mm. siitä, että ei tiedetä moniko varusmiespalvelukseen tullessaan keskeyttää työttömyyden, josta saa ansiosidonnaista päivärahaa, peruspäivärahaa tai työmarkkinatukea.

Varusmiespalveluksen aikana syntyy monenlaista työmarkkinoiden kannalta hyödylliseksi luettavaa lisäarvoa: ammattitaidon ja johtamistaitojen kehittyminen, yksilön päätöksentekokyvyn kehittyminen ja ryhmätoimintataitojen kasvu. Nämä ovat siis yksilötalouden näkökulmasta selvästi etumerkiltään positiivisia, mutta jo niiden suuruusluokankin selvittäminen on erittäin hankalaa.

Työmarkkinoihin liittyvänä tekijänä on vielä pantava merkille varusmiespalvelusaikana saatavan koulutuksen antamat valmiudet mahdollisiin uusiin ammatteihin, joihin kuuluvat myös sotilasammatit. Tämä on yksilötalouden kannalta etumerkiltään selvästi positiivinen tekijä, jonka suuruusluokkaa voidaan ainakin sotilasammattien osalta jossain määrin haarukoida. Uusiin ammatteihin saatavien valmiuksen merkitys on varmasti huomattavan suuri niille varusmiehille, jotka olivat palvelukseen astuessaan työttöminä.

2.4.3 Kansanterveys

Varusmiespalveluksen aikana syntyviä kansanterveyteen liittyviä yhteiskunnallisia vaikutuksia ovat:

- Terveystarkastukset, rokotukset, hammashoito
- Fyysisen kunnon paraneminen
- Monipuolinen ravinto, terveelliset ravintotottumukset, säännölliset elämäntavat
- Tartuntataudit, vammat, psyykkiset ongelmat, kuolemantapaukset

Asevelvollisille tehdään ensimmäinen terveystarkastus kutsuntatilaisuuteen liittyen. Lisäksi varusmiespalveluksen suorittajat tarkastetaan palvelukseen astuessaan (saapumistarkastus) ja palveluksesta kotiutuessaan (kotiutumistarkastus). Palveluksen aikana tehdään tarkastuksia ilmaantuvan tarpeen mukaan. Terveystarkastukset ovat varsin kattavat ja niiden perusteella on palvelusaikana mahdollista saada myös erikoislääkäritason palveluja (mm. hammashoito, näkö). Varusmiehet saavat lisäksi kattavan rokotesuojan tartuntatauteja vastaan. Nämä tekijät saavat yksilötaloudellisessa vaikuttavuustarkastelussa ilman muuta positiivisen etumerkin. Niiden suuruusluokkaa voidaan arvioida esimerkiksi vertaamalla niitä vastaavan siviilitervey-denhuollossa saatavan palvelun kustannuksiin tai terveyspalvelujen kulutusmenoihin.

Varusmiespalvelus edellyttää ainakin jossain määrin varusmiehiltä kohtuullista yleiskuntoa, jotta he pystyisivät suoriutumaan heille annetuista tehtävistä. Koulutus tähtää nimenomaan siihen, että varusmiesten kunto paranisi palveluksen aikana. Kunnon kehittäminen yhdessä monipuolisen ravinnon, terveellisiin ravintotottumuksiin ohjauksen ja säännöllisten elämäntapojen korostamisen kanssa, johtavat parempiin elämänedellytyksiin palveluksen jälkeenkin. Nämä tekijät ovat voimakkaasti yhteydessä yleisimpiin kansanterveysongelmiin, kuten sydän- ja verisuonisairauksiin sekä diabetekseen. Niissä aikaansaadut myönteiset muutokset vähentävät myöhempää sairauksien ilmaantuvuutta, niistä aiheutuvia hoitokustannuksia sekä työkyvyttömyyden ja ennenaikaisten kuolemien seurauksena syntyviä tuotantopanosmenetyksiä. Nämä tekijät ovat siis yksilötalouden vaikuttavuustarkastelussa etumerkiltään vahvasti positiivisia, vaikkakin niiden suuruusluokan arvioiminen on suhteessa kokonaisuuteen vaikeaa. Näiden tekijöiden merkitystä korostaa vielä mm. se, että palvelukseen astuvien varusmiesten keskipaino on kymmenessä vuodessa noussut noin 5 kiloa. Ylipaino-ongelmia on kutsuntatilaisuuksissa diagnosoitu entistä enemmän. Varusmiesten kunto on myös pitkällä aikavälillä olennaisesti heikentynyt. Varusmiesten 12 minuutin juoksutestin (1. testi) tulosten keskiarvo on laskenut vuoden 1979 noin 2750 metristä vuoden 2004 noin 2450 metriin.

Varusmiehille tehdään useita kuntotestejä palveluksen aikana. Kuviossa 3 on esitetty vuonna 2005 palvelukseen astuneiden varusmiesten ensimmäisen ja viimeisen kuntotestin tulosten vertailu. Varusmiehet on kuntonsa puolesta jaettu neljään kuntoluokkaan. Kuntoluokitus tehdään 12 minuutin juoksutestin perusteella. Kuntoluokat ovat seuraavat (naisten luokitus suluissa):

Kiitettävä	yli 3000 m (yli 2800 m)
Hyvä	2600-2990 m (2400-2790 m)
Tyydyttävä	2200-2590 m (2000-2390 m)
Huono	alle 2200 m (alle 2000 m)

Vaikka kuntoluokat ovat varsin laajoja ja kunto on voinut parantua, vaikka yksilö olisi pysynytkin samassa kuntoluokassa, on tuloksista hyvin näkyvissä varusmiesten kunnon parantuminen palveluksen aikana.

Palveluksen alussa varusmiehistä noin 10 %:lla oli kiitettävä kunto. Hyvä kunto oli kolmanneksella, tyydyttävä noin 40 %:lla ja huono noin viidenneksellä. Palveluksen lopussa kunnoltaan kiitettäviä oli noin 15 % ja hyviä lähes 45 %. Tyydyttäväkuntoisten osuus oli pudonnut noin 30 %:iin ja huonokuntoisten noin 10 %:iin.

Kaikkiaan vuoden 2005 varusmiehistä noin kahden kolmanneksen kunto oli pysynyt samassa kuntoluokassa koko palvelusajan. Noin 30 %:n kunto oli noussut ylempään luokkaan ja noin 5 %:n laskenut alempaan luokkaan. Näin merkittävää kunnon parantumista lähes koko ikäluokan kattavassa joukossa ei siviiliolosuhteissa ole yleensä saavutettavissa. Mikäli edes pieni osa varusmiehistä jatkaa kunnostaan huolehtimista palvelusajan jälkeen, ovat sen pitkän aikavälin vaikutukset kansanterveydelle mahdollisesti hyvinkin huomattavat.

Varusmiesten kunnon paranemisen suuruusluokkaa kansantaloudellisessa vaikuttavuustarkastelussa voisi jossain määrin haarukoida esimerkiksi vertaamalla sitä vastaavan kunnon kohenemisen antavaan kuntosalilla käymisen kustannuksiin.

Kuvio 3. Varusmiesten kunto palveluksen alussa ja lopussa ja sen muuttuminen palveluksen aikana.

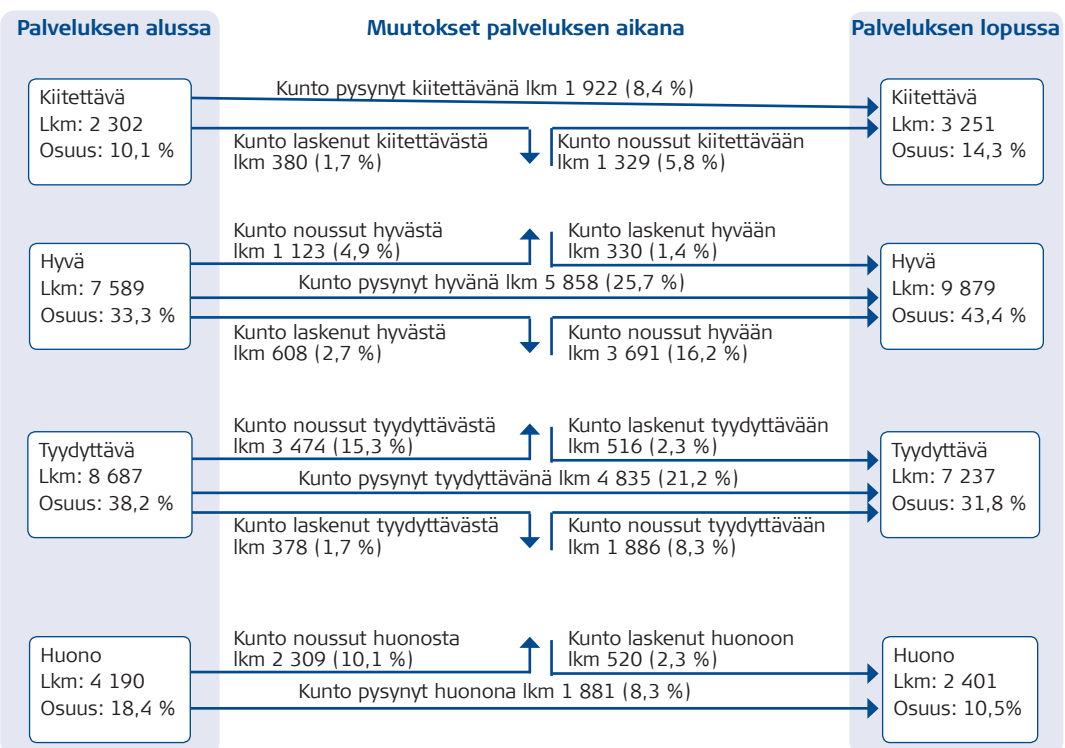

Lähde: Pääesikunta.

Sekä valtion- että yksilötaloudellisessa vaikuttavuustarkastelussa on negatiivisella etumerkillä varustettava varusmiesten mahdolliset tartuntataudit, vammautumiset, mahdollisesti ilmenevät psyykkiset ongelmat sekä kuolemantapaukset.

Tartuntataudit leviävät "kasarmiolosuhteissa" helposti, koska suuri joukko ihmisiä on jatkuvasti toistensa läheisyydessä ja tekemisissä toistensa kanssa. Vammautumisia sattuu varusmiespalveluksessa aina, vaikka niiden vähentämisen eteen on tehty pitkäjänteistä ja myös tulokselista työtä. Lähes kaikkien erilaisten vammatyyppien määrä on saatu 2000-luvulla laskemaan tai ainakin pysymään ennallaan. Huolestuttavin suuntaus on rasitusvammojen suhteen, jotka ovat jopa lievästi lisääntyneet. Nämä ovat selvästi yhteydessä varusmiesten keskipainon kasvuun. Tartuntatautien ja vammautumisten suuruusluokkaa voidaan arvioida hoitopäivien lukumäärän ja hinnan avulla. Tässä on kuitenkin huomioitava, että vammautumistenkin suhteellinen määrä on varusmiesten keskuudessa alempi kuin saman ikäisessä keskivertoväestössä.

Psyykkiset ongelmat pyritään diagnosoimaan jo kutsuntatilaisuudessa. Psyykkisten ongelmien ilmaantuminen palveluksen aikana saattaa aiheuttaa tilanteen, jossa henkilö on vaaraksi (riski) itselleen, varusmiestovereilleen ja ympäristölleen. Tällaiset tilanteet pyritään ennaltaehkäisemään.

Varusmiespalveluksen aikana sattuu harvoin kuolemantapauksia. Useimmiten ne johtuvat inhimillisistä virheistä. Koulutusta ja valvontaa pyritään tehostamaan, jotta tällaisten "inhimillisten erehdysten" mahdollisuudet poistetaan. Varusmiesten kuolleisuus on selvästi alhaisempaa kuin saman ikäisellä keskivertoväestöllä niin tauti-, väkivalta- kuin itsemurhakuolemienkin osalta.

2.4.4 Muut vaikutukset

Varusmiespalveluksen aikana syntyviä muita yhteiskunnallisia vaikutuksia ovat:

- Varusmiehelle/perheelle maksettavat tuet
- Yhteisöllistyminen, kansalaistaitojen oppiminen

Yleensä varusmiehelle syntyy siirtyessään siviilielämästä varusmiespalvelukseen toimeentuloon merkittävä vähennys. Erityisesti, jos varusmies asuu jo itsenäisesti ja jos hänellä on jo perhe, tämän toimeentulovähennyksen paikkaaminen on välttämätöntä. Tätä varten varusmiehet ovat oikeutettuja varsiin kattaviin tukiin, joiden avulla pyritään heidän siviilielämänsä pitämään järjestyksessä. Varusmiesten tukia ja etuuksia on tutkittu varsin laajasti vuonna 2004 ilmestyneessä vuotta 2003 koskevassa selvityksessä.[4]

Yhteisöllistyminen ja kansalaistaitojen oppiminen ovat asioita, jotka edesauttavat monien varusmiesten sijoittumista takaisin siviilielämään. Tämän tyyppisten asioiden mittaaminen on käytännössä mahdotonta, mutta ne ovat etumerkiltään kuitenkin selvästi positiivisia.

Varusmiehelle tai hänen perheelleen maksettavat tuet ovat valtiontaloudellisessa vaikuttavuustarkastelussa negatiivisella etumerkillä varustettuja. Niiden määrää on myös mahdollista arvioida kohtuullisella tarkkuudella Kansaneläkelaitoksen (Kelan) tilastojen avulla. Kelalta voi anoa sotilasavustuslakiin perustuvaa sotilasavustusta joko asevelvolliselle[5] itselleen tai

4 Saarinen, Henna: Varusmiesten etuustutkimus 2003. Turku 2004.

5 Asevelvollisella tarkoitetaan tässä myös asepalvelusta vapaaehtoisesti suorittavia naisia sekä siviilipalveluksessa olevia.

hänen omaiselleen palvelusajalta. Asevelvolliselle voidaan maksaa asumisavustusta ja palvelusaikana opintolainojen korot. Asevelvollisen omaiselle voidaan maksaa perusavustusta, asumisavustusta ja erityisavutusta.

- Perusavustuksen on tarkoitus kattaa esimerkiksi ravinto- ja puhtausmenot ja muut jokapäiväiseen toimeentuloon kuuluvat tavanomaiset menot. Avustuksen täysi määrä vastaa yksinäisen henkilön täyttä kansaneläkettä.
- Asumisavustuksena voidaan maksaa asevelvolliselle tai omaiselle kohtuulliset asumismenot.
- Erityisavustuksena voidaan omaiselle maksaa esimerkiksi tarpeelliset ja kohtuulliset terveydenhoitomenot tai lastenhoitoon liittyviä menoja.
- Opintolainojen korot voidaan myös maksaa sotilasavustuksena asevevolliselle. Edellytyksenä on, että korot erääntyvät palveluksen aikana.

Kelan maksamien sotilasavustusten saajien sekä tuen piirissä olevien henkilöiden määrä ja niiden välinen suhde on muuttunut runsaassa 30 vuodessa olennaisesti. 1970-luvun alussa tuen saajia oli vajaat 9 000, mutta tuen piirissä oli yli 20 000 henkilöä. Molemmat määrät laskivat selvästi vuoteen 1990 saakka. Silloin tuen saajia oli noin 4 000 ja tuen piirissä oli runsaat 6 000 henkilöä. Tämän jälkeen määrät kääntyivät jälleen kasvuun. Vuonna 2005 sekä tuen saajia että tuen piirissä olevia henkilöitä oli noin 12 000.

Maksettujen sotilasavustusten määrä on 30 vuodessa kasvanut nimellisarvoltaan lähes nelinkertaiseksi. Sotilasavustusten nimellisarvo pysyi vuodesta 1975 vuoteen 1990 suunnilleen 4 miljoonan euron tasolla. Tämän jälkeen avustusten nimellisarvo alkoi nopeasti kasvaa ja oli vuonna 2005 runsaat 15 miljoonaa euroa. Sotilasavustustuksen määrä taloutta kohti on pysynyt melko vakaana viimeiset 25 vuotta, ollen noin 1 000 euroa. Avustuslajeittain voidaan todeta, että eniten sotilasavutustusten määrää on viimeisten kymmenen vuoden aikana kasvattanut asumisavustus, jonka määrä on tuona aikana yli kaksinkertaistunut.

Vuonna 2005 Kelan maksamaa sotilasavustusta saaneiden asevelvollisten ja heidän omaistensa määrä avustuslajeittain on esitetty taulukossa 11 sekä maksettujen sotilasavustusten määrä avustuslajeittain on esitetty taulukossa 12.

Taulukko 11. Sotilasavustusta saaneet asevelvolliset ja heidän omaisensa avustuslajeittain vuonna 2005.

Lukumäärä (kpl)		Asevelvollisia			Omaisia		
Avustuslaji	Kaikkiaan	Kaikkiaan [a]	Varusmiehiä [b]	Siviilipalvelusmiehiä	Kaikkiaan	Varusmiesten	Siviilipalvelusmiesten
Kaikkiaan [c]	12 242	11 268	10 217	1 084	974	803	176
Perusavustus	764	-	-	-	764	625	141
Asumisavustus	11 555	10 734	9 792	972	821	677	148
Erityisavustus	479	-	-	-	479	399	81
Opintolainan korot	1 170	1 170	956	216	-	-	-

Lähde: Kela: Sotilasavustustilastoja vuosi 2005.

[a] Varusmies voi keskeyttää varusmiespalveluksen ja siirtyä suorittamaan siviilipalvelusta (tai päinvastoin). Tällöin avustuksen saaja tilastoituu kumpaankin ryhmään. Yhteisummissa saaja esiintyy vain kerran.
[b] Varusmiehiksi luetaan aseellisessa ja aseettomassa palveluksessa olevat.
[c] Sisältää myös tapaukset, joista avustuslajitieto puuttuu.

Taulukko 12. Asevelvollisille ja heidän omaisilleen maksetut sotilasavustukset avustuslajeittain vuonna 2005.

Avustukset (1000 €)		Asevelvollisia			Omaisia		
Avustuslaji	Kaikkiaan	Kaikkiaan	Varusmiehiä [a]	Siviilipalvelusmiehiä	Kaikkiaan	Varusmiesten	Siviilipalvelusmiesten
Kaikkiaan [b]	15 241,1	12 736,1	11 618,7	1 117,4	2 509,0	2 003,5	505,5
Perusavustus	1 433,2	-	-	-	1 433,2	1 124,4	308,8
Asumisavustus	13 436,7	12 623,9	11 534,8	1 089,2	812,8	655,1	157,7
Erityisavustus	263,0	-	-	-	263,0	224,0	39,0
Opintolainan korot	112,2	112,2	84,0	28,2	-	-	-

Lähde: Kela: Sotilasavustustilastoja vuosi 2005.

[a] Varusmies voi keskeyttää varusmiespalveluksen ja siirtyä suorittamaan siviilipalvelusta (tai päinvastoin). Tällöin avustuksen saaja tilastoituu kumpaankin ryhmään. Yhteisummissa saaja esiintyy vain kerran.
[b] Varusmiehiksi luetaan aseellisessa ja aseettomassa palveluksessa olevat.

Vuonna 2005 maksetut sotilasavustukset olivat siis runsaat 15 miljoonaa euroa. Siitä asumisavustusta oli lähes 90 %, perusavustusta noin 10 %. Erityisavustuksen ja opintolainojen korkojen osuus jäi muutamaan prosenttiin Asevelvollisten sotilasavustus, joka oli kaikkiaan lähes 13 miljoonaa euroa, on lähes kokonaan asumisavustusta ja vain hyvin pieneltä osin maksettuja opintolainojen korkoja. Asevelvollisten omaiset saivat sotilasavustusta noin 2,5 miljoonaa euroa. Perusavustusta oli siitä lähes 60 %, asumisavustusta runsaat 30 % ja erityisavustusta noin 10 %.

Varusmiesten etuustutkimuksen 2003[6] mukaan varusmiehet saivat lisäksi vanhemmiltaan tukea suunnilleen saman verran kuin päivärahaa ensimmäisiltä kuudelta kuukaudelta, eli keskimäärin 110 euroa kuukaudessa.

6 Saarinen, Henna: Varusmiesten etuustutkimus 2003. Turku 2004.

3 Yhteiskunnallinen vaikuttavuus kansantalouden näkökulmasta

3.1 Puolustusjärjestelmän vaikutus kansantalouteen

Tämän selvityksen tavoitteena on vastata kysymykseen mitä vaikutuksia asevelvollisuusjärjestelmällä on yhteiskunnallisesti, kansantalouden näkökulmasta. Tehtävänannon mukaisesti jäljempänä esitettävä analyysi keskittyy erittelemään asevelvollisuusjärjestelmän vaikutuksia kansantaloudelle, valtion taloudelle sekä asevelvollisten yksilötalouksille. Käytännön syistä painopiste on valtion taloudessa sekä asevelvollisille aiheutuvissa taloudellisissa vaikutuksissa.

Ennen kyseiseen analyysiin siirtymistä on kuitenkin tarkoituksenmukaista tuoda lyhyesti esille taloudellisten vaikutusten arvioinnissa tärkeä oikea vertailukohta. Suomen asevelvollisiin nojautuvan puolustusjärjestelmän taloudellisten vaikutusten arvioimisen kannalta oikea vertailukohta on jokin muu tapa järjestää maanpuolustus. Kaikki järjestäytyneet yhteiskunnat ovat järjestäneet maanpuolustuksen tavalla tai toisella. Käytännössä asevelvollisiin nojautuvan puolustusjärjestelmän vaihtoehto on tavalla tai toisella palkattuun henkilöstöön nojautuva malli, jota voidaan nimittää ammattiarmeijaksi. Oikea vertailukohta nykyiselle mallille ei ole se jossa nykyinen puolustusbudjetti, alle 2 % vuotuisesta BKT:sta, olisi käytettävissä muihin tarkoituksiin kuin maanpuolustukseen. Vaihtoehto voi periaatteessa olla ainoastaan tämän panostuksen käyttäminen toisella tavalla samaan käyttötarkoitukseen.

3.2 Taloudellisten vaikutusten arvioinnin periaatteista

Tämän selvityksen tehtävänä on arvioida asevelvollisuusjärjestelmän kansantaloudellisia vaikutuksia. Käytännössä kuitenkin konkreettisia lukuja on saatavilla lähinnä asioista, jotka liittyvät joko valtiontalouteen tai yksilöiden henkilökohtaiseen taloudenpitoon.

Kansantalous tarkoittaa talousjärjestelmää, jossa tuotannontekijät, lähinnä työvoima ja pääoma, yhdistetään erilaisin tuotantoteknologioin, ja lopputuotteena syntyy tuotteita ja palveluita. Vuoden aikana tuotettujen tuotteiden ja palveluiden kokonaismäärää mitataan bruttokansantuotteella (157 mrd euroa vuonna 2005). Bruttokansantuote eli tuotetut palvelut ja tuotteet jakautuvat erilaisiin käyttötarkoituksiin. Perinteisesti kansantalouden kysyntä voidaan jakaa seuraaviin pääluokkiin: yksityinen kulutus, julkinen kulutus, investoinnit ja vienti. Näistä eristä yksityinen kulutus on ylivoimaisesti suurin.

Julkinen kulutus ja valtion talous rahoitetaan pitkällä tähtäimellä täysin verojen avulla. Verojen rooli talousjärjestelmässä on kahtalainen. Toisaalta ne vähentävät suoraan yksityiseen kulutukseen ja investointeihin käytössä olevia varoja mahdollistaen samalla saman suuruisen julkisen kulutuksen. Toisaalta verotus vaikuttaa aina kansantalouden toimijoiden päätöksiin.

Käytännössä verotus johtaa väistämättä vääristymiin esimerkiksi työnteon kannustimissa verrattuna tilanteeseen jossa veroja ei olisi. Tämä pienentää bruttokansantuotetta ja tätä kautta siis jaettavissa olevaa "kokonaiskakkua".

Miten edellä oleva liittyy käsillä olevan selvityksen aihepiiriin? Maanpuolustus on kansantalouden kannalta verovaroin rahoitettavaa julkista kulutusta. Maanpuolustukseen suunnatut panostukset ovat viime kädessä pois muusta mahdollisesta julkisesta kulutuksesta ja investoinneista (tietyllä veroasteella). Verovarat, joilla maanpuolustus rahoitetaan, vähentävät myös yksityistä kulutusta ja investointeja.

Kansantalouden kannalta tarkasteltuna paras tapa arvioida maanpuolustuksen kustannuksia ei kuitenkaan ole kysynnän tarkastelu. Puolustusratkaisut ovat aina pitkän tähtäimen päätöksiä. Nykyinen asevelvollisuusjärjestelmä on ollut olemassa koko Suomen itsenäisyyden ajan. Vastaavasti myös siitä aiheutuvia taloudellisia vaikutuksia kansantalouden kannalta on syytä tarkastella pitkällä horisontilla. Nykyisen asevelvollisuusjärjestelmän kustannus Suomen kansantaloudelle pitkällä tähtäimellä, on se osa bruttokansantuotetta, joka jää syntymättä järjestelmän takia. Kansantalouden koko ja kasvu määräytyvät pitkällä tähtäimellä tarjontapuolen eli tuotannontekijöiden kautta. Käytettävissä olevan työvoiman määrä yhdessä pääomien kanssa sekä tuottavuus joilla tuotannontekijöitä yhdistetään tuotannon aikaansaamiseksi, määrittävät kansantalouden koon ja kasvun. Käytännössä kehittyneissä kansantalouksissa tuottavuuden kasvu määrää kansantalouden kasvuvauhdin jonka tasapainotason arvioidaan usein olevan 2-3 % vuodessa.

Asevelvollisuusjärjestelmän kustannus kansantaloudelle muodostuu siis siitä, että ikäluokka miehiä on kerrallaan pois vajaan vuoden ajan työvoiman joukosta. Käytännössä tämä tarkoittaa tällä hetkellä noin 28 000 ihmisen suuruista joukkoa. Vastaavia kustannuksia aiheutuu myös puolustusvoimien palkatusta henkilöstöstä sekä periaatteessa myös puolustusvoimien rahoittamisen edellyttämien verovarojen aiheuttamista tehokkuustappioista. Tämä tarkastelu on lähinnä pitkän tähtäimen teoreettinen näkökulma eikä edellä mainituille asioille ole perusteltua pyrkiä löytämään rahallisia arvioita.

Rahalliset arviot on tässä selvityksessä löydetty lähinnä valtiontalouteen liittyviin tekijöihin. Valtiontalouden kannalta asevelvollisuusjärjestelmän nettovaikutus muodostuu puolustusjärjestelmästä aiheutuvista kustannuksista vähennettynä erilaisilla erillä, jotka vähentävät vuotuisia tosiasiallisia valtion menoja huomioiden muutkin kuin puolustushallinnon alaan kuuluvat menomomentit. Tällaisia eriä ovat jäljempänä tarkasteltavat asiat kuten työttömyyskorvaukset, erilaiset sosiaalituet jne.

Kolmas tarkastelutaso jota tässä selvityksessä sivutaan, käsittelee asevelvollisuuden merkitystä yksittäisen asevelvollisen henkilökohtaisen talouden kannalta. Myös näistä tekijöistä on mahdollista esittää rahallisia arvioita. Ero kansantalouden, valtiontalouden ja yksilötalouden välillä saattaa vaikuttaa teoreettiselta, mutta periaatteelliselta kannalta nämä asiat on hyvä pitää tarkastelussa erillään toisistaan.

3.3 Taloudellisten vaikutusten arviointi

3.3.1 Vaikutusten arvioinnin taustatiedot

Taloudellisia vaikutuksia arvioidaan edempänä kansantalouden, valtiontalouden ja yksilötalouden kannalta. Kaikissa tapauksissa arviointi liittyy vuoden 2005 tilanteeseen. Arvioinnissa käytetään seuraavia taustatietoja:

- Varusmiehiä aloittaa palveluksen 28 000
- Varusmiesten palvelusaika on keskimäärin 260 vrk
- Reserviläisiä koulutetaan 32 000 (tavoite 35 000)
- Reserviläisten koulutusaika on keskimäärin 5 vrk

Kaikki varusmiespalvelukseen vuonna 2005 astuneiden jakaumisesta eri muuttujien suhteen perustuvat luvussa 2 esitettyihin tietoihin. Virallisissa tilastoissa, joissa on ollut saatavana ikä- ja sukupuolijakauma, on käytetty miesten lukuja ja ikäjakauma on suhteutettu palveluksen aloittavien varusmiesten ikäjakaumaan. Verokantana on käytetty kaikissa tapauksissa 28 %. Kaikki esitetyt luvut ovat noin-arvoja ja kuvaavat ilmiön suuruusluokkaa.

3.3.2 Maanpuolustusmenot ja varusmiespalveluksen sekä kertausharjoitusten hinta

Puolustusministeriön hallinnonalan menot olivat 2 209,8 milj. euroa (sisältää arvonlisäveromenot) vuonna 2005. Puolustusministeriön osuus valtion talousarviosta oli 5,7 % ja bruttokansantuotteesta 1,44 %. Vuonna 2005 puolustusvoimien määrärahat olivat 1 983,8 milj. euroa. Ne jakaantuivat siten, että toimintamenoista palkkauksen osuus oli 36 %, muiden toimintamenojen (ml. vuokrat) osuus oli 32 %, puolustusmateriaalihankintojen osuus oli 27 % ja rauhanturvaamistoiminnan menojen osuus 5 %.

Pääesikunnan mukaan varusmiehen kouluttaminen maksaa keskimäärin 11 850 euroa (noin 46 euroa/vrk). Kokonaiskustannukset muodostuvat muonituksesta, terveydenhoidosta, varusmiesten päivärahoista ja muista ylläpitokustannuksista sekä koulutuskustannuksista. Tämän mukaan vuonna 2005 aloittaneiden 28 000 varusmiehen kokonaiskustannukset olivat:

28 000 varusmiestä x 11 850 euroa = 331,8 milj. euroa.

Pääesikunnan mukaan reserviläisen kertausharjoitukset maksavat keskimäärin 637 euroa (noin 125 euroa/vrk). Tämän mukaan vuonna 2005 harjoitettujen 32 000 reserviläisen kokonaiskustannukset olivat:

32 000 reserviläistä x 637 euroa = 20,4 milj. euroa

3.3.3 Vaikutusten suunta ja suuruusluokka

Varusmiespalveluksesta ja reservin kertausharjoituksista syntyviä taloudellisia vaikutuksia voidaan arvioida seuraavasti käyttäen pohjana arviointikehikon osaa: varusmiespalveluksen aikaiset yhteiskunnalliset vaikutukset.

Vaikutusketjut ovat usein hyvin pitkiä ja monimutkaisia. Seuraavassa on esimerkiksi maksamattomien palkkojen osalta otettu huomioon myös verot, mutta ei enää eläke- ym. maksuja. Vastaavasti taas kulutuksen (tavaroiden ja palvelujen käytön) vähenemisessä on otettu huomioon arvonlisävero, mutta ei enää elinkeinoelämän saamatta jääneitä tuloja ja niistä syntymättä jääneitä veroja ja veroluonteisia maksuja. Vaikutusketjuja on siis yksinkertaistettu ja lyhennetty, jotta laskelmia ylipäätään pystyttäisiin tekemään.

3.3.3.1 Koulutukseen liittyvät vaikutukset

Merkittävin koulutukseen liittyvä varusmiespalveluksen aikainen vaikutus on siviiliopintojen keskeytyminen, mikä koskee vuonna 2005 noin 15 100 varusmiestä.

Siviiliopintoja jatketaan kuitenkin varusmiespalveluksen jälkeen suunnilleen palveluksen pituuden verran pitempään. Tästä syystä maksamattomia opintotukia ei voi käytännössä laskea valtiontaloudessa eikä yksilötaloudessa tulo- eikä menopuolelle, koska ne kulutetaan vastaavasti myöhemmin. Sen sijaan menopuolelle on laskettava opintojen jälkeen valmistumisen siirtyminen suunnilleen varusmiesaikaa vastaavalla ajalla eteenpäin. Tuolta ajalta saamatta jäänyt palkka (brutto) on laskettava yksilötaloudessa menopuolelle ja saamatta jääneestä palkasta maksamatta jäävät verot yksilötaloudessa tulopuolelle ja valtiontaloudessa menopuolelle. Pieni korjaus on myös tehtävä siltä osin, että opintojen loppuvaiheessa saatava opintotuki on suurempi kuin varusmiesajalta saamatta jäänyt opintotuki, koska opintotuen määrä nousee olennaisesti opiskelijan täyttäessä 20 vuotta. Tämä korjaus pienentää yksilötalouden menopuolta, mutta kasvattaa valtiontalouden menopuolta.

Seuraavassa on esitetty palvelusajalta maksamatta jääneiden opintotukien määrää koskeva laskelma, vaikka sitä ei sellaisenaan käytetäkään valtiontalouden ja yksilötalouden laskelmissa edellä kuvatusta syystä. Laskelma osoittaa kuitenkin, minkä suuruisesta erästä on kysymys.

Maksamattomien opintotukien määrää voidaan arvioida Kelan opintoetuustilaston[7] avulla. Arvioon sisältyvät opintoraha ja asumislisä. Laskelma on tehty ikäryhmittäin opintoetuustilaston ja tämän tutkimuksen taulukoiden 4 ja 5 avulla:

18-19 vuotiaat: 13 595 varusmiestä x 1 056 euroa / 365 vrk x 260 vrk +
20-24 vuotiaat: 1 485 varusmiestä x 2 598 euroa / 365 vrk x 260 vrk +
25-29 vuotiaat: 24 varusmiestä x 2 049 euroa / 365 vrk x 260 vrk = 13,0 milj. euroa

Vuodella eteenpäin siirtynyttä työelämään pääsyä voidaan arvottaa laskemalla ikäryhmän 25-29 vuotiaat miehet tulojen määrä:

15 100 varusmiestä x 2 316 euroa x 12 kk / 365 vrk x 260 vrk = 298,9 milj. euroa
Palkkatulosta on maksetaan veroa ym. maksuja (28 % verokanta) 83,7 milj. euroa

7 Kansaneläkelaitos, Tilastoryhmä (2006): Kelan opintoetuustilasto 2004/05.

Siirtymävuodelta opintojen jatkuessa saadaan ikäryhmässä 25-29 vuotiaat opintotukea, josta on kuitenkin vähennettävä varusmiespalvelusvuoden keskimääräisen opintotuen määrä:

15 100 varusmiestä x 2 049 euroa / 365 vrk x 260 vrk = 22,0 milj. euroa

22,0 milj. euroa – 13,0 milj. euroa = 9,0 milj. euroa

Varusmiespalveluksen aikana annetaan monenlaista erikoiskoulutusta, joista eräiden osalta voidaan arvioida niiden rahallinen arvo. Rahallisesti arvioitavia koulutuksia ovat BECE-ajokortti, sukeltajakoulutus, suojelu- ja pelastajakoulutus, ensiapukoulutus sekä lentäjäkoulutus. Sotilaspoliisikoulutuksen, johtajakoulutuksen sekä koulutuksen hyödynnettävyyden siviiliopinnoissa rahallista arvoa ei ole käytännössä mahdollista arvioida.

Näiden koulutusten merkitys yksilötalouteen on selkeästi tulopuolella, mutta valtiontalouden osalta voidaan vastaavasta siviilikoulutuksesta saamatta jääneet arvonlisäverot sijoittaa menopuolelle.

Ajokortin (BECE) suoritti 3 500 varusmiestä vuonna 2005. Vastaavan ajokortin suorittaminen siviilissä[8] maksaa noin 1 600 euroa.

3 500 varusmiestä x 1 600 euroa = **5,6 milj. euroa**.

Sukeltajakoulutusta sai 8 varusmiestä vuonna 2005. Vastaavien sukelluskurssien (alkeis, perus, jatko, erikois ym.) suorittaminen siviilissä[9] maksaa keskimäärin noin 3 000 euroa.

8 varusmiestä x 3 000 euroa = **24 000 euroa.**

Suojelu- ja pelastuskoulutukseen osallistui 700 varusmiestä vuonna 2005. Vastaavien valmius- ja savusukellus- ym. kurssien suorittaminen siviilissä[10] maksaa noin 1 000 euroa.

700 varusmiestä x 1 000 euroa = **0,7 milj. euroa**.

Ensiapukoulutuksen sai 700 varusmiestä vuonna 2005. Vastaavien ensiapukurssien suorittaminen siviilissä (peruskurssit ja ainakin yksi lisäkurssi)[11] maksaa noin 200 euroa.

700 varusmiestä x 200 euroa = **140 000 euroa.**

Lentäjäkoulutukseen osallistui 28 varusmiestä vuonna 2005. vastaavan lentäjäkoulutuksen (moottorilento/yksityislentäjän lupakirja) suorittaminen siviilissä[12] maksaa osapuilleen 10 000 euroa.

28 varusmiestä x 10 000 euroa = **280 000 euroa.**

Saamatta jääneitä arvonlisäveroja kertyi em. palveluista:

6,7 milj. euroa x 22 % = **1,5 milj. euroa.**

8 Eräiden autokoulujen hintojen vertailu.
9 Eräiden sukeltajakurssien järjestäjien hintojen vertailu.
10 Eräiden valmius-, savusukellus- ym. kurssien järjestäjien hintojen vertailu.
11 SPR:n ensiapukoulutus.
12 Eräiden yksityislentäjän lupakirjaan johtavien kurssien hintojen vertailu.

Sotilaspoliisikoulutuksen sai 2 300 varusmiestä vuonna 2005. Vastaavia valmiuksia antavaa koulutusta ei käytännössä löydy siviilistä. Sen sijaan varusmiesaikana saatu sotilaspoliisikoulutus antaa valmiuksia mm. poliisin ja vartijan ammattiin ja on hyödyllinen näihin ammatteihin/koulutukseen pyrittäessä.

Johtajakoulutusta annettiin vuonna 2005 kaikkiaan 7 100 varusmiehelle, joista aliupseereita oli 5 400 ja upseereita 1 700. Varusmiesaikana saatavaa johtamiskoulutusta on vaikea rinnastaa vastaavaan siviilikoulutukseen. Varusmiehenä saatu johtamiskoulutus on siviilissä varsin arvostettua ja siitä voi hyötyä monissa tehtävissä ja se usein lasketaan ansioksi esimerkiksi työpaikka haettaessa.

Varusmiespalveluksen aikaista koulutusta voidaan jossain määrin hyödyntää myös siviiliopinnoissa. Tästä ei ole mitään yksiselitteistä sääntöä eikä käytäntöä, vaan hyödynnettävyys on oppilaitos- ja ainekohtaista.

3.3.3.2 Työmarkkinoihin liittyvät vaikutukset

Työmarkkinoihin liittyvistä vaikutuksista on rahallisesti arvioitavissa poissaolo työelämästä ja työttömyyden keskeytyminen. Varusmiesajalta saamatta jääneet palkat (brutto) ovat yksilötaloudessa menoerä ja saamattomista palkoista maksamattomat verot ovat taas yksilötalouden tuloerä ja valtiontalouden menoerä. Työttömyyden keskeytymisestä saamatta jääneet työttömyyskorvaukset (brutto) ja asumistuet ovat yksilötaloudessa menoerä. Valtiontaloudessa työttömyyden keskeytymisestä johtuvat maksamattomat työttömyyskorvaukset ja asumistuet[13] lasketaan tulopuolelle ja menopuolelle lasketaan vain maksamattomista työttömyyskorvauksista maksamatta jäävien verojen määrä. Ne lasketaan taas yksilötaloudessa tuloeräksi.

Poissaolo työelämästä koskee 8 100 varusmiestä ja 32 000 reserviläistä vuonna 2005. Palvelusajalta jää työelämästä poissaolon takia maksamatta palkkoja, joiden määrää voidaan arvioida **Tilastokeskuksen palkkarakennetilaston**[14] avulla. Laskelma on varusmiesten osalta tehty miesten ikäryhmittäisten keskipalkkojen ja tämän tutkimuksen taulukoiden 4 ja 5 avulla:

18-19 v: 3 974 varusm. x 1 533 euroa x 12 kk / 365 vrk x 260 vrk +
20-24 v: 3 846 varusm. x 1 889 euroa x 12 kk / 365 vrk x 260 vrk +
25-29 v: 282 varusm. x 2 316 euroa x 12 kk / 365 vrk x 260 vrk = **119,8 milj. euroa**
Palkkatulosta maksetaan veroja ym. maksuja (28 % verokanta) **33,5 milj. euroa**

Reserviläisten osalta on käytetty miesten keskimääräistä palkkaa:
32 000 reserviläistä x 2 708 euroa x 12 kk / 365 vrk x 5 vrk = **14,2 milj. euroa**
Palkkatulosta maksetaan veroja ym. maksuja (28 % verokanta) **4,0 milj. euroa**

13 Asumistuet maksetaan varusmiesaikana pääsääntöisesti sotilasavustuksena.
14 Tilastokeskus (2006): Palkkarakennetilasto 2004.

Työttömyyden keskeytyminen koski 2 500 varusmiestä vuonna 2005. Palvelusajalta jää työttömyyden keskeytymisen takia maksamatta työttömyyskorvauksia, joiden määrää voidaan arvioida **Tilasto Suomen työttömyysturvasta**[15] avulla. Laskelma on tehty miesten ikäryhmittäin ja kaikissa ikäryhmissä on otettu huomioon myös työttömyysturvaa saaneiden tilastollinen jakautuminen ansiopäivärahaan, peruspäivärahaan ja työmarkkinatukeen. Ensin on laskettu kussakin ikäryhmässä keskimääräinen työttömyyskorvaus 260 päivän jaksossa oleville arkipäiville (186 arkipäivää) ja se on kerrottu kuhunkin ikäryhmään kuuluvien palvelukseen astuessaan työttöminä olleiden varusmiesten määrällä:

18-19 vuotiaat: 1 673 varusmiestä x 4 032 euroa +
20-24 vuotiaat: 810 varusmiestä x 4 808 euroa +
25-29 vuotiaat: 24 varusmiestä x 5 989 euroa = **10,8 milj. euroa**
Korvauksesta maksetaan veroja ym. maksuja (28 % verokanta) **3,0 milj. euroa**

ETLA on laskenut työmarkkinatuella olevan työttömän keskimääräiset tulot ottaen työmarkkinatuen lisäksi huomioon myös asumistuen. Keskimääräinen vuotuinen työmarkkinatuki on ETLAn mukaan 5 795 euroa ja asumistuki 3 119 euroa. Näiden lukujen avulla saadaan varusmiespalveluksen aikaisten maksamattomien työttömyyskorvausten ja asumistuen määräksi:

2 500 varusmiestä x 6 350 euroa = **15,9 milj. euroa**
Korvauksesta maksetaan veroja ym. maksuja (28 % verokanta) **2,9 milj. euroa**

Työmarkkinoihin liittyvät muut tekijät ovat kaikki sellaisia, jotka luovat valmiuksia työelämään. Näistä hyötyminen on hyvin yksilöllistä, eikä useista voida arvioida edes sitä, montaako varusmiestä ne konkreettisesti koskettavat saati niiden rahallista arvoa. Kaikki tekijät ovat kuitenkin selvästi yksilön kannalta myönteisiä. Tällaisia tekijöitä on mm. **ammattitaidon ja johtamistaitojen kehittyminen**, joka koskettaa vuonna 2005 kaikkiaan 12 800 varusmiestä (miehistön erityistehtävät 5 700, aliupseerit 5 400 ja upseerit 1 700). Lisäksi työmarkkinoihin liittyviä tekijöitä ovat: **valmiudet uuteen ammattiin (sotilasammatit), yksilön päätöksentekokyvyn kehittyminen** ja **ryhmätoimintataitojen kasvu**.

3.3.3.3 Kansanterveyteen liittyvät vaikutukset

Kansanterveyteen liittyvät vaikutukset ovat kaiken kaikkiaan ehkä vaikeimmin arvotettavissa. Terveystarkastusten, rokotusten ja hammashoidon kokonaisuutta sekä fyysisen kunnon paranemista voidaan tietyin edellytyksin arvioida myös rahallisesti. Nämä tekijät on laskettava yksilötalouden kannalta tulopuolelle, mutta valtiontalouden kannalta osin arvonlisäverojen menetysten kautta menopuolelle.

Kaikki varusmiehet käyvät **terveystarkastuksessa** palvelukseen astuessaan sekä sieltä lähtiessään. Lisäksi varusmiehet saavat **rokotukset** yleisimpiä tauteja vastaan. Normaalin perusterveydenhoidon lisäksi varusmiehille on myös järjestetty **hammashoito** ja tarvittaessa myös **muut erikoislääkäripalvelut**.

15 Vakuutusvalvontavirasto, Kansaneläkelaitos (2006): Tilasto Suomen työttömyysturvasta 2005.

Huomattava on, että varusmiehet käyvät lääkärin vastaanotolla selvästi samanikäistä keskivertoväestöä useammin, noin 10 kertaa vuodessa. Tämä johtunee pääosin siitä, että jokaisen "vilustumisen/flunssan" vuoksi on välttämätöntä saada vapautus palveluksesta. Hammashoidon ja muiden terveyspalvelujen käytön osalta vastaavaa eroa ei ole havaittu.

Tilastokeskuksen kulutustutkimuksen[16] mukaan varusmiesten ikäiset henkilöt kuluttavat terveyteen keskimäärin 225 euroa vuodessa. Tutkimus on muutaman vuoden vanha, mutta hitaasti muuttuvan kulutusrakenteen ja hitaan inflaation vuoksi lukuja voidaan vielä pitää varsin oikeina:

28 000 varusmiestä x 225 euroa / 365 vrk x 260 vrk = ***4,5 milj. euroa***

Varusmiesten **fyysisen kunnon paranemisen** suuruusluokkaa voidaan arvioida vertaamalla sitä 260 vrk:n kuntosalilla käymisen kustannuksiin. Kuntosalin vuosimaksu on noin 350 euroa[17]. Kuvion 2 (s. 17) mukaan vuoden 2005 varusmiehistä noin kahden kolmanneksen kunto oli pysynyt samassa kuntoluokassa koko palvelusajan. Noin 30 %:n kunto oli noussut ylempään luokkaan ja noin 5 %:n laskenut alempaan luokkaan. Seuraavassa on laskettu kuntosalin käyttö 260 vuorokaudelle vuosimaksun hinnalla erikseen kaikille varusmiehille ja erikseen niille 30 %:lle, joiden kunto on noussut kuntoluokasta ylempään:

28 000 varusmiestä x 350 euroa / 365 vrk x 260 vrk = **7,0 milj. euroa**

8 500 varusmiestä x 350 euroa / 365 vrk x 260 vrk = **2,1 milj. euroa**

Kansanterveyteen liittyy myös useita tekijöitä, joiden arvottaminen on käytännössä mahdotonta. Näitä ovat mm. **monipuolinen ravinto, terveelliset ravintotottumukset, säännölliset elämäntavat,** joiden merkitys on sekä varusmiesten että reserviläisten kannalta pitkällä tähtäimellä hyvinkin myönteinen. Toisaalta **tartuntataudit** leviävät kasarmiolosuhteissa helposti. **Vammat, psyykkiset ongelmat** ja **kuolemantapaukset** on myös laskettava kielteisiin vaikutuksiin.

3.3.3.4 Muut vaikutukset

On olemassa vielä eräitä muita vaikutuksia, joita tulee tarkastelussa ottaa huomioon ja jotka eivät liity suoranaisesti koulutukseen, työmarkkinoihin eivätkä kansanterveyteen. Näistä sotilasavustuksia voidaan mitata rahallisesti. Ne ovat yksilöntalouden kannalta selvästi tuloerä ja valtiontalouden kannalta taas menoerä. Tässä yhteydessä voidaan myös laskea varusmiehen yksilötalouden kannalta merkittävä tuloerä, päivärahat. Valtiontalouden kannalta ne ovat menoerä, mutta sisältyvät jo edellä esitettyihin varusmiespalvelun kustannuksiin (luku 3.3.2). Lisäksi voidaan myös arvioida varusmiesten palvelun aikaisen kulutuksen vähenemistä. Tällöin kulutuksen väheneminen kattaa mm. edellä lasketut terveydenhuollon kustannukset. Kulutuksen väheneminen on varusmiehen yksilötalouden kannalta selkeä tuloerä, kun taas valtiontaloudessa se aiheuttaa menoerän saamatta jäävien arvonlisäverojen muodossa.

16 Tilastokeskus (2003): Kulutustutkimus 2001-2002.

17 Eräiden kuntosalien vuosimaksujen vertailu.

Varusmiehille ja heidän omaisilleen maksettujen **sotilasavustusten** määrä vuonna 2005 on esitetty taulukossa 12 (s. 20). Kun se suhteutetaan palvelusajan keskimääräiseen pituuteen saadaan seuraava tulos:

15 241 100 euroa / 365 vrk x 260 vrk = **10,9 milj. euroa**

Varusmiehille palvelusaikana maksettavat **päivärahat**, yksittäisen varusmiehen keskimääräinen päiväraha palvelusajalta sekä keskimääräinen päiväraha voidaan laskea varusmiesten palvelun pituuden ja eri pituisesta palvelusta maksettavan päivärahan mukaan. Päivärahaa maksetaan palvelusajan mukaan porrastettuna 3,60 euroa päivässä (1-6 kk), 5,75 euroa päivässä (7-9 kk) ja 8,25 euroa päivässä (10-12 kk)[18]. Kun vuoden 2005 varusmiehistä 46 % palveli 180 vrk, 17 % palveli 270 vrk ja 37 % palveli 362 vrk, saadaan maksettujen päivärahojen määräksi:

28 000 varusmiestä x 180 vrk x 3,60 euroa +
15 120 varusmiestä x 90 vrk x 5,75 euroa +
10 360 varusmiestä x 92 vrk x 8,25 euroa = **33,8 milj. euroa**

Laskelman mukaan yksittäinen varusmies saa päivärahaa palvelusajaltaan:

33,8 milj. euroa / 28 000 varusmiestä = **1 208 euroa**

Laskelman mukaan keskimääräinen päiväraha on:

1 208 euroa / 260 vrk = ***4,65 euroa***

Varusmiehellä kuluu normaaliin kulutukseen varusmiespalvelusaikanaan huomattavasti vähemmän rahaa kuin siviilielämässä. Kulutusmenoryhmistä useat ovat sellaisia, joihin ei palvelusaikana kulu käytännössä rahaa lainkaan. Toisiin ryhmiin kuluu osa normaalista kulutuksesta ja eräisiin kuluu rahaa aivan samaan tahtiin kuin siviilielämässäkin.

Tilastokeskuksen kulutustutkimuksen[19] mukaan varusmiesten ikäiset henkilöt kuluttavat vuodessa 12 109 euroa. Tutkimus on muutaman vuoden vanha, mutta hitaasti muuttuvan kulutusrakenteen ja hitaan inflaation vuoksi lukuja voidaan vielä pitää varsin oikeina. Kulutus on mainitussa tilastossa jaettu 12 kulutusmenoryhmään. Taulukossa 13 on esitetty kunkin kulutusmenoryhmän kulutus euroina ja kuinka paljon kyseisen ryhmän kulutuksesta on arvioitu toteutuvan myös varusmiespalveluksen aikana.

Arvion mukaan varusmiehelle jää varusmiespalveluksen ajaksi noin 36 % normaalista kulutuksestaan. Tämän perusteella voidaan laskea kulutuksen alenemisesta johtuva säästö varusmiehen yksilötaloudelle:

28 000 varusmiestä x 7 777 euroa / 365 vrk x 260 vrk = **155,1 milj euroa**

18 Päiväraha nousee vuoden 2007 alusta 3,80 euroon (1-6 kk), 6,50 euroon (7-9 kk) ja 9,00 euroon (10-12 kk).

19 Tilastokeskus (2003): Kulutustutkimus 2001-2002.

Jos oletetaan, että kaikki aleneva kulutus on arvonlisäveron alaista, tulee valtiontalouteen arvonlisäverokertymän vähennystä seuraavasti:

155,1 milj. euroa x 22 % = **34,1 milj. euroa**

Taulukko 13. Varusmiesikäisen henkilön (alle 25 vuotta) kulutuksen jakautuminen kulutusmenoryhmittäin vuonna 2001/02 sekä kulutuksesta varusmiespalveluksen aikana toteutuvaksi arvioitu osuus.

Kulutusmenoryhmä	Kulutus (euroa)	Arvio varusmiespalveluksen aikaisesta kulutuksesta (euroa)	
Elintarvikkeet ja alkoholittomat juomat	1 396	(50 %)	698
Alkoholijuomat ja tupakka	427	(100 %)	427
Vaatteet ja jalkineet	485	(0 %)	-
Asuminen ja energia	3 190	(30 %)	957
Kodin kalusteet, koneet ja tarvikkeet	575	(30 %)	173
Terveys	225	(0 %)	-
Liikenne	1 744	(50 %)	872
Tietoliikenne	719	(100 %)	719
Kulttuuri ja vapaa-aika	1 376	(0 %)	-
Koulutus	33	(0 %)	-
Hotellit, kahvilat ja ravintolat	972	(50 %)	486
Muut tavarat ja palvelut	994	(0 %)	-
Yhteensä	12 109	(36 %)	4 332

Lähde: Tilastokeskus.

3.3.4 Taloudelliset laskelmat

3.3.4.1 Kansantalous

Kuten luvussa 3.2 todettiin, asevelvollisuusjärjestelmän kustannus kansantaloudelle muodostuu siitä, että ikäluokka miehiä on kerrallaan pois vajaan vuoden ajan työvoiman joukosta. Käytännössä tämä tarkoittaa tällä hetkellä noin 28 000 ihmisen suuruista joukkoa. Vastaavia kustannuksia aiheutuu myös puolustusvoimien palkatusta henkilöstöstä sekä periaatteessa myös puolustusvoimien rahoittamisen edellyttämien verovarojen aiheuttamista tehokkuustappioista. Tämä tarkastelu on lähinnä pitkän tähtäimen teoreettinen näkökulma eikä edellä mainituille asioille ole perusteita pyrkiä löytämään rahallisia arvioita.

Noin 28 000 varusmiehen poissaoloa työvoimasta 260 vrk ajan ja noin 32 000 reserviläisen poissaoloa työvoimasta 5 vrk ajan vuodessa voidaan periaatteessa arvioida siten, että käytetään lähtökohtana bruttokansantuotetta/capita. BKT/capita oli Tilastokeskuksen kansantalouden tilinpidon mukaan[20] vuonna 2005 noin 30 000 euroa. Vaihtoehtoinen laskelma voi-

20 Tilastokeskus (2006): Kansantalouden tilinpito 2005.

daan tehdä myös siltä pohjalta, että lasketaan bruttokansantuote työvoimaan käytettävissä olevia henkilöitä kohden. Tällöin väestöstä otetaan mukaan vain 15-74 vuotiaat ja heidän kokonaismäärästään vähennetään eläkkeellä olevat ja työkyvyttömät. Tällöin saadaan bruttokansantuotteeksi/työelämässä käytettävissä oleva henkilö vuonna 2005 noin 49 500 euroa. Seuraavassa on esitetty laskelmat molempien yksikköä kohti laskettujen bruttokansantuotteen määrien perusteella sekä varusmiesten palvelusajalta että reserviläisten harjoitusajalta.

28 000 varusmiestä x 30 000 euroa / 365 vrk x 260 vrk = **598,4 milj. euroa**
28 000 varusmiestä x 49 500 euroa / 365 vrk x 260 vrk = **987,3 milj. euroa**

32 000 reserviläistä x 30 000 euroa / 365 vrk x 5 vrk = **13,2 milj. euroa**
32 000 reserviläistä x 49 500 euroa / 365 vrk x 5 vrk = **21,7 milj. euroa**

Tämän perusteella asevelvollisten (varusmiehet ja reserviläiset) vuotuisen poissaolon työvoimasta aiheuttama kansantaloudellinen vaikutus on vuonna 2005 suuruusluokaltaan noin 600 miljoonan euron ja noin 1 miljardin euron välillä.

Puolustusministeriön hallinnonalan menot olivat vuonna 2005 noin 2,2 mrd euroa eli 1,44 % bruttokansantuotteesta. Edellä laskettu asevelvollisuusjärjestelmän kustannus kansantaloudelle ei laskentatavan perusteella lisää mainittua osuutta, vaan kertoo siitä, paljonko bruttokansantuote on periaatteessa pienempi kuin se olisi, jos varusmiespalvelustaan vuonna 2005 suorittaneet olisivat työvoimassa mukana. Bruttokansantuote oli asevelvollisuusjärjestelmän vuoksi 0,6-1,0 mrd euroa (0,4-0,6 %) pienempi vuonna 2005 kuin se olisi voinut periaatteessa olla.

3.3.4.2 Valtiontalous

Asevelvollisuusjärjestelmän valtiontalouteen kohdistuvia vaikutuksia on tarkasteltu taulukossa 14.

Arvioitavissa olevat erät ovat maksamattomia työttömyyskorvauksia lukuun ottamatta valtiontalouden kannalta menoja. Esitetyn laskelman perusteella aiheuttaa asevelvollisuusjärjestelmä valtiontalouteen runsaan 500 miljoonan euron menot. Summa on noin neljännes puolustusbudjetista. Näistä eristä sekä varusmiespalveluksen että reservin harjoitusten kokonaiskustannukset sisältyvät puolustusministeriön hallinnonalan menoihin. Laskettaessa asevelvollisuusjärjestelmän kokonaisvaikutusta valtiontalouteen tulee muut taulukon 14 erät (163,7 milj. euroa) lisätä puolustusministeriön hallinnonalan menoihin (2 209,8 milj. euroa). Puolustusministeriön osuus valtion talousarviosta oli noin 5,7 % vuonna 2005. Jos siihen lisätään 163,7 milj. euroa, saadaan asevelvollisuusjärjestelmän kokonaisvaikutukseksi suhteessa valtion talousarvioon 6,3 %.

Taulukko 14. Asevelvollisuusjärjestelmän vaikutukset valtiontalouteen vuonna 2005.

Rahallisesti arvioitavissa olevat erät	milj. euroa
Varusmiespalveluksen kokonaiskustannukset	-331,8
Reservin harjoitusten kokonaiskustannukset	-20,4
Opintojen viivästymisestä johtuva opintotuen määrän kasvu	-9,0
Työelämään pääsyn siirtymisestä johtuva verotulojen väheneminen	-83,7
Varusmiespalveluksessa saadusta koulutuksesta johtuva arvonlisäverokertymän väheneminen	-1,5
Työelämästä poissaolosta johtuva verotulojen väheneminen	-37,5
Maksamattomat työttömyyskorvaukset	+15,9
Maksamattomista työttömyyskorvauksista johtuva verotulojen väheneminen	- 2,9
Sotilasavustukset	-10,9
Kulutuksen alenemisesta johtuva arvonlisäverokertymän väheneminen	-34,1
Yhteensä	-515,9

3.3.4.3 Yksilötalous

Asevelvollisuusjärjestelmän aiheuttamia vaikutuksia keskimääräisen varusmiehen[21] yksilötalouteen on kuvattu taulukossa 15. Yksilötalouden taseen lopputulos riippuu siitä, otetaanko opintojen siirtymisen takia mahdollinen työelämään pääsyn siirtyminen huomioon vai ei. Mikäli työelämään pääsyn siirtyminen otetaan täysimääräisenä huomioon, jää keskimääräisen varusmiehen yksilötalouden tase palveluksen ajalta noin 3 600 euroa negatiiviseksi. Mikäli työelämään pääsyn siirtymistä taas ei otettaisi lainkaan huomioon tulisi taseen loppusummasta yli 4 000 euroa positiivinen. Toinen erä, jonka suuruus olennaisesti vaikuttaa taseen loppusummaan, on kulutuksen aleneminen. Kulutuksen todellinen aleneminen on hyvin henkilökohtaista, mutta tässä on pyritty laskemaan todennäköinen, mahdollisimman keskimääräinen vaihtoehto. Koska tarkoituksena on ollut kuvata keskimääräisen varusmiehen yksilötalouden tasetta, on kaikki erät otettu huomioon siinä suhteessa, missä ne esiintyvät koko vuoden 2005 varusmiespopulaatiossa.

Laskelman perusteella voi päätellä, että niiden varusmiesten, jotka joutuvat palveluksen vuoksi siirtämään opintojaan ja siksi myös työelämään pääsyään, yksilötalouden taseen loppusumma on selvästi negatiivinen. Varusmiespalveluksen takia työelämästä poissaolevien ja erityisesti työttömyytensä keskeyttävien osalta näyttäisi yksilötalouden tase jäävän loppu-

21 Keskimääräinen varusmies tarkoittaa tässä sitä, että hän oli palveluksen aloittaessaan työmarkkinaasemaltaan 54 %:sesti opiskelija, 29 %:sesti työssä, 9 %:sesti työtön ja 8 %:sesti työvoiman ulkopuolella. Hän sai palveluksessa erikoiskoulutusta samassa suhteessa kuin kaikki varusmiehet, esimerkiksi ajokortin hän suoritti 13 %:sesti.

summaltaan positiiviseksi. Työelämästä poissaolevien kohdalla taseen loppusumman etumerkkiin vaikuttaa olennaisesti se, miten suuret tulot yksilöllä on työelämässä ollut.

Laskelmassa on myös otettava huomioon se, että useat erät ovat täysin laskennallisia, eli keskimääräinen varusmies ei koe niiden vaikuttavan omaan toimeentuloonsa. Konkreettisesti keskimääräinen varusmies havaitsee menopuolella normaalien tulojensa päättymisen, olivat ne sitten työtuloja, työttömyyskorvauksia tai opintotukea. Tulopuolella konkreettisia eriä ovat kaikille päivärahat ja osalle myös sotilasavustukset.

Taulukko 15. Asevelvollisuusjärjestelmän vaikutukset keskimääräisen varusmiehen yksilötalouden taseeseen.

Rahallisesti arvioitavissa olevat erät		euroa
Menot:	Palkat, netto (työelämästä poissaolo)	-3 079
	Työttömyyskorvaukset, netto (työttömyyden kesk.)	-537
	Palkat, netto (työelämään pääsyn siirtyminen)	-7 686
	Yhteensä	-11 302
	Yhteensä (pl. työelämään pääsyn siirtyminen)	- 3 616
Tulot:	Opintotuki (opintojen siirtymisestä johtuva kasvu)	+321
	Ajokortti	+200
	Sukeltajakoulutus	+1
	Suojelu- ja pelastuskoulutus	+25
	Ensiapukoulutus	+5
	Lentäjäkoulutus	+10
	Sotilasavustukset	+389
	Päivärahat	+1 208
	Kulutuksen aleneminen	+5 539
	Yhteensä	+7 698
	Yhteensä (pl. työelämään pääsyn siirtyminen)	+7 698

4 Yhteenveto

Puolustusministeriö on käynnistänyt laajan tutkimuskokonaisuuden, jossa kartoitetaan asevelvollisuusjärjestelmän yhteiskunnallista vaikuttavuutta. Tämän tutkimuksen tavoitteena on tarkastella yhteiskuntaan kohdistuvia taloudellisia vaikutuksia ottaen huomioon koulutukseen, työmarkkinoihin ja kansanterveyteen liittyvät sekä muut mahdolliset vaikutukset kansantalouden, valtiontalouden ja yksilötalouden näkökulmasta. Arviointi toteutettiin kahdessa toisiaan tukevassa työvaiheessa:

1. Asevelvollisuusjärjestelmän yhteiskunnallinen vaikuttavuus. Siinä pyrittiin aluksi tunnistamaan asevelvollisuusjärjestelmään liittyvät vaikutusmekanismit ja –prosessit. Niiden pohjalta luotiin asevelvollisuusjärjestelmän yhteiskunnallista vaikuttavuutta kuvaava vaikuttavuuskehikko. Kehikkoon koottuja muuttujia tarkasteltiin tilastotietojen avulla.

2. Asevelvollisuusjärjestelmän yhteiskunnallinen vaikuttavuus kansantalouden (valtiontalouden ja yksilötalouden) näkökulmasta. Siinä pohdittiin aluksi yleisesti puolustusjärjestelmän vaikutusta kansantalouteen sekä taloudellisten vaikutusten arvioinnin perusteita. Seuraavaksi arvioitiin varusmiespalveluksesta ja kertausharjoituksista syntyviä taloudellisia koulutukseen, työmarkkinoihin, kansanterveyteen liittyviä sekä muita vaikutuksia niiden vaikutussuunnan ja mahdollisen arvottamisen suhteen. Arvotettujen muuttujien osalta on tehty laskelmat niiden suuruusluokasta. Laskelmat on koottu yhteen ja niiden avulla on arvioitu asevelvollisuusjärjestelmän vaikutusta kansantalouteen, valtiontalouteen ja varusmiehen yksilötalouteen.

Tutkimuksessa on käytetty aineistoina asiantuntijahaastatteluja, Puolustusvoimien tilastoja ja tarkoitukseen soveltuvia julkisia tilastolähteitä. Tutkimuksessa esitetyt tiedot kuvaavat vuotta 2005, vuonna 2005 varusmiespalveluksensa aloittaneita, vuonna 2005 kutsunnoissa ollutta ikäluokkaa 1987 sekä vuonna 2005 varusmiespalveluksen suorittamisvelvollisuuden päättänyttä ikäluokkaa 1975.

Asevelvollisia kuvaavia tilastotietoja

Tiedot koskevat vuonna 2005 varusmiespalvelukseen astuneita (28 000 varusmiestä):

Ikä:	Noin 92 % oli 18-20-vuotiaita. Lähes kaksi kolmasosaa oli 19-vuotiaita.
Koulutus:	Noin 70 % oli suorittanut keskiasteen tutkinnon.
Työmarkkina-asema:	Opiskelijoita oli 54 %, työssä oli 29 %, työttömiä 9 % ja työvoiman ulkopuolella olevia 8 %.
Terveydentila:	Runsaat 90 % sijoittui palveluskelpoisuusluokkaan A. Noin 30 %:lla varusmiehistä kunto oli noussut ylempään kuntoluokkaan palveluksen aikana.
Perheellisyys:	Runsaat 90 % oli naimattomia. Vajaalla prosentilla oli lapsia. Noin puolet asui samassa osoitteessa vanhempien kanssa.

Asevelvollisuuden suorittaminen

Varusmiespalveluksen suorittaa Suomessa runsaat 80 % ikäluokasta, mikä osuus on kansainvälisesti tarkastellen erittäin korkea. Tämä lukema ei ole viime vuosien aikana juurikaan muuttunut. Ikäluokka 1975 on viimeisin ikäluokka, jonka velvollisuus suorittaa palvelus on päättynyt. Tässä ikäluokassa:

- varusmiespalveluksen suoritti 82 %,
- siviilipalveluksen vajaat 5 % ja
- vapautuksen palveluksesta sai runsaat 12 %.

Vuonna 2005 varusmiespalveluksen aloittaneista ja ilman keskeytystä päättäneistä:

- 46 % palveli 180 vrk ja sai koulutuksen miehistötehtäviin,
- 17 % palveli 270 vrk ja sai koulutuksen miehistön erityistaitoa ja ammattimaista osaamista vaativiin tehtäviin,
- 7 % palveli 362 vrk ja sai koulutuksen miehistön vaativimpiin erityistehtäviin,
- 23 % palveli 362 vrk ja sai aliupseerikoulutuksen sekä
- 7 % palveli 362 vrk ja sai reserviupseerikoulutuksen.

Vuonna 2005 varusmiespalveluksen aloitti 28 000 varusmiestä, joista ilman keskeytystä päätti palveluksen 24 000 varusmiestä. Vuonna 2005 koulutettiin 32 000 reserviläistä kertausharjoituksissa.

Varusmiespalveluksen aikaiset yhteiskunnalliset vaikutukset

Varusmiespalveluksen aikaiset yhteiskunnalliset vaikutukset muodostuvat kahdesta eri lähtökohdasta. Toisaalta niitä syntyy johtuen varusmiesten elämäntilanteesta ennen palvelukseen astumista ja toisaalta niitä syntyy varusmiespalveluksen aikana saadun koulutuksen sekä terveydessä ja kunnossa tapahtuvien muutosten perusteella. Vuonna 2005 varusmiespalveluksensa aloittaneiden noin 28 000 varusmiehen osalta yhteiskunnalliset vaikutukset ovat seuraavat:

Koulutus:

- Siviiliopintojen keskeytyminen (15 100 varusmiestä)
- Ajokortti (3 500 varusmiestä)
- Sukeltajakoulutus (8 varusmiestä)
- Suojelu- ja pelastuskoulutus (700 varusmiestä)
- Lentäjäkoulutus (28 varusmiestä)
- Sotilaspoliisikoulutus (2 300 varusmiestä)
- Ensiapukoulutus (700 varusmiestä)
- Johtajakoulutus (5 400 aliupseeria, 1 700 reserviupseeria)
- Varusmiespalvelusaikaisen koulutuksen mahdollinen hyödynnettävyys siviiliopinnoissa

Työmarkkinat:

- Poissaolo työelämästä (8 100 varusmiestä)
- Työttömyyden keskeytyminen (2 500 varusmiestä)
- Ammattitaidon ja johtamistaitojen kehittyminen

- Valmiudet uuteen ammattiin, sotilasammatit
- Yksilön päätöksentekokyvyn kehittyminen
- Ryhmätoimintataitojen kasvu

Kansanterveys:
- Terveystarkastukset, rokotukset, hammashoito
- Fyysisen kunnon paraneminen (parantunut merkittävästi yli 7 000 varusmiestä)
- Monipuolinen ravinto, terveelliset ravintototottumukset, säännölliset elämäntavat
- Tartuntataudit, vammat, psyykkiset ongelmat, kuolemantapaukset

Muut vaikutukset:
- Varusmiehelle/perheelle maksettavat tuet (10 200 varusmiestä, 800 omaista)
- Yhteisöllistyminen, kansalaistaitojen oppiminen

Yhteiskunnallinen vaikuttavuus kansantalouden näkökulmasta

Maanpuolustus on kansantalouden kannalta verovaroin rahoitettavaa julkista kulutusta. Verovarat, joilla maanpuolustus rahoitetaan vähentävät yksityistä kulutusta ja investointeja. Nykyisen asevelvollisuusjärjestelmän kustannus Suomen kansantaloudelle pitkällä tähtäimellä on se osa bruttokansantuotetta, joka jää syntymättä järjestelmän takia. Järjestelmän kustannus kansantaloudelle muodostuu siitä, että ikäluokka miehiä on kerrallaan pois vajaan vuoden työvoiman joukosta.

Taloudellisten vaikutusten arviointi ja taloudelliset laskelmat

Seuraavassa arvioidaan kansantalouteen, valtiontalouteen ja yksilötalouteen kohdistuvia taloudellisia vaikutuksia, jotka liittyvät koulutukseen, työmarkkinoihin, kansanterveyteen ja muihin tekijöihin. Arviointi on tehty vuoden 2005 tietoihin nojautuen. Siinä on käytetty seuraavia taustatietoja:
- Palveluksen aloittaa 28 000 varusmiestä.
- Varusmiehen palvelusaika on keskimäärin 260 vrk.
- Reserviläisiä koulutetaan 32 000 (tavoite 35 000).
- Reserviläisen koulutusaika on keskimäärin 5 vrk.
- Tilastolähteinä on käytetty Pääesikunnan tilastoja sekä virallisia tilastoja (ikä- ja sukupuolijakauma otettu huomioon).
- Verokantana käytetään 28 %.
- Varusmiehen kouluttaminen maksaa keskimäärin 11 850 euroa (noin 46 euroa/vrk).
- Reserviläisen kertausharjoitukset maksavat keskimäärin 637 euroa (noin 125 euroa/ vrk).
- Päivärahaa maksetaan palvelusajan mukaan porrastettuna 3,60 euroa päivässä (1-6 kk), 5,75 euroa päivässä (7-9 kk) ja 8,25 euroa päivässä (10-12 kk).
- Esitetyt luvut ovat noin-arvoja ja kuvaavat ilmiön suuruusluokkaa.

Kansantalous

Noin 28 000 varusmiehen poissaoloa työvoimasta 260 vrk ajan ja noin 32 000 reserviläisen poissaoloa työvoimasta 5 vrk ajan vuodessa voidaan periaatteessa arvioida siten, että käytetään lähtökohtana bruttokansantuotetta/capita. BKT/capita oli Tilastokeskuksen kansantalouden tilinpidon mukaan vuonna 2005 noin 30 000 euroa. Vaihtoehtoinen laskelma voidaan tehdä myös siltä pohjalta, että lasketaan bruttokansantuote työvoimaan käytettävissä olevia henkilöitä kohden. Tällöin väestöstä otetaan mukaan vain 15-74 vuotiaat ja heidän kokonaismäärästään vähennetään eläkkeellä olevat ja työkyvyttömät. Tällöin saadaan bruttokansantuotteeksi/työelämässä käytettävissä oleva henkilö vuonna 2005 noin 49 500 euroa. Seuraavassa on esitetty laskelmat molempien yksikköä kohti laskettujen bruttokansantuotteen määrien perusteella sekä varusmiesten palvelusajalta että reserviläisten harjoitusajalta.

28 000 varusmiestä x 30 000 euroa / 365 vrk x 260 vrk = **598,4 milj. euroa**
28 000 varusmiestä x 49 500 euroa / 365 vrk x 260 vrk = **987,3 milj. euroa**

32 000 reserviläistä x 30 000 euroa / 365 vrk x 5 vrk = **13,2 milj. euroa**
32 000 reserviläistä x 49 500 euroa / 365 vrk x 5 vrk = **21,7 milj. euroa**

Tämän perusteella asevelvollisten (varusmiehet ja reserviläiset) vuotuisen poissaolon työvoimasta aiheuttama kansantaloudellinen vaikutus on vuonna 2005 suuruusluokaltaan noin 600 miljoonan euron ja noin 1 miljardin euron välillä. Edellä laskettu asevelvollisuusjärjestelmän kustannus kansantaloudelle kertoo siitä, paljonko bruttokansantuote on periaatteessa pienempi kuin se olisi, jos varusmiespalvelustaan vuonna 2005 suorittaneet olisivat työvoimassa mukana. Bruttokansantuote oli asevelvollisuusjärjestelmän vuoksi 0,6-1,0 mrd euroa (0,4-0,6 %) pienempi vuonna 2005 kuin se olisi voinut periaatteessa olla.

Valtiontalous

Asevelvollisuusjärjestelmän valtiontalouteen kohdistuvia vaikutuksia on tarkasteltu alla olevassa laskelmassa. Arvioitavissa olevat erät ovat maksamattomia työttömyyskorvauksia lukuun ottamatta valtiontalouden kannalta menoja. Esitetyn laskelman perusteella aiheuttaa asevelvollisuusjärjestelmä valtiontalouteen runsaan 500 miljoonan euron menot. Laskettaessa asevelvollisuusjärjestelmän kokonaisvaikutusta valtiontalouteen tulee ne erät (163,7 milj. euroa), jotka eivät jo sisälly (varusmiespalveluksen ja reservin harjoitusten kokonaiskustannukset sisältyvät) puolustusministeriön hallinnonalan menoihin (2 209,8 milj. euroa) lisätä siihen. Puolustusministeriön osuus valtion talousarviosta oli noin 5,7 % vuonna 2005. Jos siihen lisätään 163,7 milj. euroa, saadaan asevelvollisuusjärjestelmän kokonaisvaikutukseksi suhteessa valtion talousarvioon 6,3 %.

Rahallisesti arvioitavissa olevat erät	milj. euroa
Varusmiespalveluksen kokonaiskustannukset	-331,8
Reservin harjoitusten kokonaiskustannukset	-20,4
Opintojen viivästymisestä johtuva opintotuen määrän kasvu	-9,0
Työelämään pääsyn siirtymisestä johtuva verotulojen väheneminen	-83,7
Varusmiespalveluksessa saadusta koulutuksesta johtuva arvonlisäverokertymän väheneminen	-1,5
Työelämästä poissaolosta johtuva verotulojen väheneminen	-37,5
Maksamattomat työttömyyskorvaukset	+15,9
Maksamattomista työttömyyskorvauksista johtuva verotulojen väheneminen	- 2,9
Sotilasavustukset	-10,9
Kulutuksen alenemisesta johtuva arvonlisäverokertymän väheneminen	-34,1
Yhteensä	-515,9

Yksilötalous

Asevelvollisuusjärjestelmän aiheuttamia vaikutuksia keskimääräisen varusmiehen yksilötalouteen kuvataan oheisessa laskelmassa. Koska tarkoituksena on ollut kuvata keskimääräisen varusmiehen yksilötalouden tasetta, on kaikki erät otettu huomioon siinä suhteessa, missä ne esiintyvät koko vuoden 2005 varusmiespopulaatiossa.

Laskelman perusteella voi päätellä, että niiden varusmiesten, jotka joutuvat palveluksen vuoksi siirtämään opintojaan ja siksi myös työelämään pääsyään, yksilötalouden taseen loppusumma on selvästi negatiivinen. Laskelmassa on myös otettava huomioon se, että useat erät ovat täysin laskennallisia, eli keskimääräinen varusmies ei koe niiden vaikuttavan omaan toimeentuloonsa. Konkreettisesti keskimääräinen varusmies havaitsee menopuolella normaalien tulojensa päättymisen, olivat ne sitten työtuloja, työttömyyskorvauksia tai opintotukea. Tulopuolella konkreettisia eriä ovat kaikille päivärahat ja osalle myös sotilasavustukset.

Rahallisesti arvioitavissa olevat erät		euroa
Menot:	Palkat, netto (työelämästä poissaolo)	-3 079
	Työttömyyskorvaukset, netto (työttömyyden kesk.)	-537
	Palkat, netto (työelämään pääsyn siirtyminen)	-7 686
	Yhteensä	-11 302
	Yhteensä (pl. työelämään pääsyn siirtyminen)	- 3 616
Tulot:	Opintotuki (opintojen siirtymisestä johtuva kasvu)	+321
	Ajokortti	+200
	Sukeltajakoulutus	+1
	Suojelu- ja pelastuskoulutus	+25
	Ensiapukoulutus	+5
	Lentäjäkoulutus	+10
	Sotilasavustukset	+389
	Päivärahat	+1 208
	Kulutuksen aleneminen	+5 539
	Yhteensä	+7 698
	Yhteensä (pl. työelämään pääsyn siirtyminen)	+7 698

Lähteet

Elovainio, Marko – Teija Metsäranta – Mika Kivimäki: Ennustaako varusmieskoulutuksessa menestyminen työelämään sijoittumista? Tutkimus vuosina 1955, 1960 ja 1965 syntyneistä miehistä. Helsingin yliopisto. Helsinki 2002.

Henriksson, Markus: Mielenterveys ja sen häiriöt palveluskelpoisuusarviossa. SOTLK. Lahti 2006.

Henriksson, Markus: Sotilaslääketieteen keskus. SOTLK. Lahti 2006.

Kansaneläkelaitos, Aktuaari- ja tilasto-osasto/tilastoryhmä: Sotilasavustustilastoja vuosi 2005. Helsinki 2006.

Kansaneläkelaitos, Tilastotyöryhmä: Kelan opintoetuustilasto 2004/05. SVT Sosiaaliturva 2006. Helsinki 2006.

Kivelä, Jyrki: Asevelvollisten uusittu terveystarkastusjärjestelmä. Pääesikunta, asevelvollisuusosasto. Helsinki 2006.

Kuronen, Pentti: Kenttälääkinnän strategia tänään. Annales Medicinale Militaris Fenniae 1/2006, LXXXI. Helsinki 2006.

Laaksonen, Elina: Varusmiehestä opiskelijaksi. Selvitys varusmiespalveluksen vaikutuksista korkeakouluopintojen aloittamiseen ja jatkamiseen. Opetusministeriön julkaisuja 2004:28. Helsinki 2004.

Lehtomäki, Kyösti: Asevelvollisuusjärjestelmän kansanterveydellinen merkitys. Pääesikunta, lääkintähuolto-osasto. Helsinki 2006.

Nybergh, Marcus: Varusmiesaikaisen johtajakoulutuksen yhteiskunnallinen vaikuttavuus ja kehittämistarpeet. Maanpuolustuskorkeakoulu, Johtamisen laitos. Julkaisusarja 1/2005. Tutkimuksia, numero 33. Helsinki 2005.

Parkkola, Kai: Varusmiespalveluksen keskeytymisen ennakointi. Seurantatutkimus strukturoidun varusmieshaastattelun ja varusmiesseulan ennusarvosta. Sotilaslääketieteellinen aikakauslehti 1/1999, LXXIV. Turku 1999.

Pääesikunta: Tilastotietoja varusmiespalveluksen aloittaneista 2005, ikäluokan 1975 varusmiespalveluksesta ja vuoden 2005 kutsunnoista. Helsinki 2006.

Pääesikunta, Asevelvollisuusosasto: Varusmies 2006. Opas varusmiespalvelukseen valmistautuvalle. Helsinki 2005.

Pääesikunta, Henkilöstöosasto: Varusmiesten tapaturmamäärien kehitys puolustusvoimissa. Helsinki 2006.

Pääesikunta, Huolto-osasto, Lääkintähuoltosektori; Sotilaslääketieteen keskus: Terveystarkastusohje (TTO). Helsinki 2006.

Pääesikunta, Viestintäosasto: Taskutietoa Puolustusvoimista 2005. Helsinki 2005.

Saarinen, Henna: Varusmiesten etuustutkimus 2003. Turun yliopiston Sosiaalipolitiikan laitoksen julkaisuja B.28/2004; Puolustusvoimat, Pääesikunta. Turku 2004.

Simola, Roosa (toim.): Asevelvollisuusjärjestelmän vaikutukset varusmiespalveluksen suorittaneiden opintoihin ja työmarkkina-asemaan. Helsinki 2006.

Stakes: Aikalisä-toimintamalli. Elämä raiteilleen. Helsinki 2005.

Tilastokeskus: Kansantalouden tilinpito 2005. Helsinki 2006.

Tilastokeskus: Kulutustutkimus 2001-2002. Helsinki 2003.

Tilastokeskus: Palkkarakennetilasto 2004. Helsinki 2006.

Vakuutusvalvontavirasto; Kansaneläkelaitos: Tilasto Suomen työttömyysturvasta 2005. SVT Sosiaaliturva 2006. Helsinki 2006.

PORIN PRIKAATIN JA KAINUUN PRIKAATIN TOIMINNAN TALOUDELLISET VAIKUTUKSET

Elias Oikarinen

Sisällysluettelo

1. Johdanto 1

2. Tuotanto- ja työllisyysvaikutusten laskentamenetelmä..... 3

3. Porin prikaatin ja Kainuun prikaatin toiminnan taloudelliset vaikutukset koko maassa 8

4. Porin Prikaatin ja Kainuun Prikaatin toiminnan taloudelliset vaikutukset sijaintimaakunnissaan 15

5. Johtopäätökset 21

Liitteet 25

1. Johdanto

Varuskuntien maantieteellisen sijainnin ja puolustusbudjetin rakenteen yhteydessä on usein vedottu aluepoliittisiin tekijöihin. Samoin myös puolustushallinnon kotimaisia hankintoja on suunnattu perinteisesti aluepoliittisin tavoittein ja kotimaisuusperustein. Kehitysaluepolitiikan kytkeminen maanpuolustuskysymyksiin tuli esille eduskunnassa jo 1960-luvulla, ja usein eri seutukunnat ovat nousseet puolustamaan varuskuntiansa.
Nykyisessä rakenneuudistuksessa puolustusvoimien toimintoja keskitetään puolustuskyvyn ja tehokkuuden lisäämiseksi. Rakennemuutoksen myötä useita varuskuntia on lakkautettu. Tämä on nostattanut aluekehitykseen vetoavia vastalauseita menetyksiä kokeneilla alueilla. Samalla on herännyt kysymys siitä, kuinka mittava on yksittäisen varuskunnan merkitys sijaintikunnan ja sen ympäristön talouteen ja työllisyyteen.

Yksittäinen varuskunta synnyttää tuotantoa kansantalouteen eri toimialoille. Erityisen merkityksellisiä nämä tuotantovaikutukset ja niistä syntyvä työllisyys ovat varuskunnan sijaintikunnassa sekä sitä ympäröivässä seutukunnassa ja maakunnassa. Suurien varuskuntien sijoittumisella onkin katsottu olevan huomattava aluetaloudellinen merkitys. Esimerkiksi kehitysalueelle sijoitettu varuskunta on vaikuttanut taloudellisesti elvyttävästi lähiympäristöön. Vaikutuksen suuruutta on verrattu keskisuuren teollisuuslaitoksen aiheuttamaan tulo- ja työllisyyskasvuun. Hyvänä esimerkkinä suuren varuskunnan merkittävyydestä kehitysalueella on ollut Sodankylä, jossa varuskunnalla on ollut huomattava vaikutus mm. kunnan verotuloihin. (Matilainen 1990, 50.) Aikaisemmissa tutkimuksissa on todettu myös Säkylän ja Kajaanin varuskuntien merkityksen olevan erittäin tärkeä sijaintikunnilleen ja ympäröivälle seutukunnalle (ks. Okko et al. 2001; Oikarinen, 2002). Samoin Lappeenrannassa sijaitsevan Maasotakoulun alueellinen merkitys on huomattava, joskin jonkin verran pienempi kuin Säkylän ja Kajaanin varuskuntien vaikutus omilla sijaintialueillaan.

Uuden varuskunnan rakentaminen tai jo olemassa olevan varuskunnan laajentaminen vaikuttaa sijaintikunnan ja sen ympäristön talouselämään kahdella eri tavalla. Ensinnäkin rakennusvaiheessa se on suuri työllistäjä. Tällä voi olla työttömyydestä kärsivälle paikkakunnalle huomattava elvyttävä vaikutus. Tämän kertaluonteisen vaikutuksen lisäksi tulee pysyvä vaikutus varuskunnan henkilökunnan verotuloista, henkilökunnan ja varusmiesten kulutuskysynnästä sekä niistä varuskunnan hankinnoista, jotka suuntautuvat varuskunnan sijaintialueella tuotettuihin hyödykkeisiin tai palveluihin.

Tämä tutkimusraportti on jatkoa vuonna 2001 ja 2002 julkaistuille varuskuntien kansallisia ja alueellisia taloudellisia vaikutuksia tarkasteleville tutkimuksille (ks. Okko et al. 2001; Oikarinen, 2002). Tutkimuksen tarkoituksena on arvioida kahden Suomen suurimman joukko-osaston Porin Prikaatin ja Kainuun Prikaatin tuotanto- ja työllisyysvaikutuksia sijaintialueillaan sekä koko maassa. Verrattuna aiempiin samoja joukko-osastoja koskeviin tutkimuksiin nyt on käytössä uudempaa, vuotta 2005 koskevaa, tietoa joukko-osastojen toiminnasta sekä tuoreemmat panos-tuotostaulukot tuotanto- ja työllisyysvaikutusten arvioimiseksi kerran-

naisvaikutuksineen. Tulosten pohjalta voidaan verrata, ovatko joukko-osastojen taloudelliset vaikutukset muuttuneet aiemmin raportoiduista.

Tutkimuksessa on tarkasteltu nimenomaan taloudellisia vaikutuksia. Varuskuntien olemassaololla ja sijainnilla on kuitenkin vielä keskeisempiä perusteita kuin taloudelliset seikat: varuskuntia tarvitaan puolustusvoimien toiminnan ylläpitämiseen ja kehittämiseen, ja niiden sijainnin tulee olla strategisesti järkevä. Huomioitavaa on, että tutkimus on rajattu koskemaan Porin Prikaatin ja Kainuun Prikaatin toimintaa. Sekä Säkylän että Kajaanin varuskuntien yhteydessä on myös jonkin verran muuta toimintaa kuin itse joukko-osastot. Koko varuskunnan vaikutukset ovat siis jonkin verran raportoituja vaikutuksia suuremmat. Lisäksi on huomattava, että varuskuntien budjettien ulkopuolisia menoja (esimerkiksi asehankintoja) ei ole voitu tässä tutkimuksessa ottaa huomioon.

2. Tuotanto- ja työllisyysvaikutusten laskentamenetelmä

Varuskunnan tuotanto- ja työllisyysvaikutuksia arvioidaan tässä tutkimuksessa panos-tuotosanalyysin avulla. Panos-tuotosmenetelmän perusteita ja menetelmän hyödyntämistä varuskunnan taloudellisten vaikutusten tarkastelussa on selvitetty tutkimuksessa "Säkylän varuskunnan taloudelliset vaikutukset" (Okko et al. 2001). Vaikutusanalyysissä on käytetty tuoreimpia, eli Tilastokeskuksen vuoden 2002 tilastojen perusteella laskemia panos-tuotoskertoimia. Kertoimet muuttuvat ajan kuluessa jonkin verran, mutta vuoden 2005 osalta kyseessä olevat kertoimet ovat riittävän tuoreita. Kansallisten lukujen kohdalla panos-tuotosanalyysissä on käytetty Tilastokeskuksen 59 toimialan mukaisia panos-tuotoskertoimia. Maakuntakohtaiset panos-tuotoslaskelmat perustuvat puolestaan Tilastokeskuksen 27 toimialan mukaiseen jakoon.

Kuvio 1 havainnollistaa niitä väyliä, joiden kautta varuskunta tuottaa rahavirtoja talouteen. Huomattavaa rahan lähteiden osalta on se, että suurin osa tuloista tulee valtiolta. Tällöin varuskunnan varojen käyttö on positiivinen ruiske sijaintialueen talouteen. Valtakunnan tasolla vaikutusta on kuitenkin vaikeampi arvioida, sillä rahalla olisi ollut myös muita vaihtoehtoisia käyttökohteita, jotka olisivat nekin lisänneet tuotantoa ja työllisyyttä kansantaloudessa. Huomattavaa on, että osa varuskunnan tuloista palautuu suoraan takaisin valtion kassaan palkoista maksettavien verojen sekä työntekijä-, ja työnantajamaksujen muodossa. Tässä tutkimuksessa arvioidaan varuskunnan vaikutuksia puuttumatta siihen, mitä muuta vastaavalla rahoituksella olisi voitu saada aikaan.

Kuvio 1 Varuskunnan vaikutuskanavat talouteen

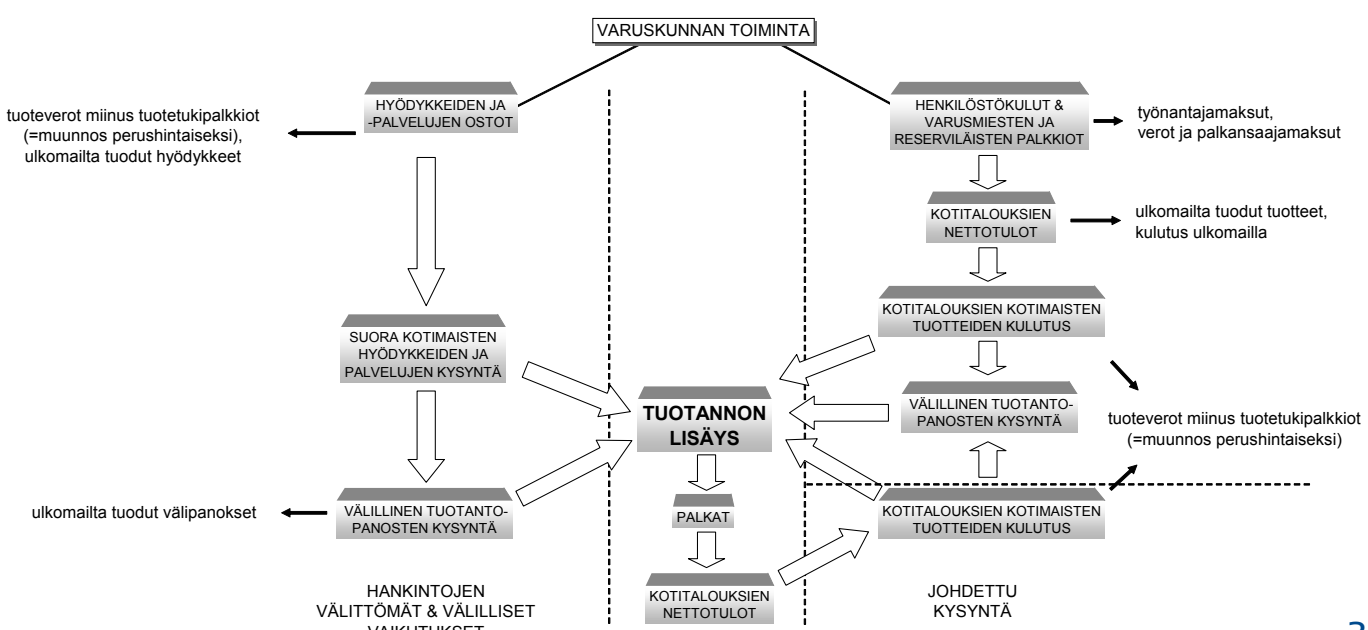

Varuskunnan välittömät vaikutukset (tai suorat vaikutukset) syntyvät henkilöstön varuskunnalta saamien nettotulojen ja varusmiesten ja reserviläisten päivärahojen kulutuksesta sekä varuskunnan hankinnoista ja investoinneista. Kaikki nämä rahavirrat lisäävät kysyntää taloudessa. Lisäksi julkinen sektori ja seurakunnat käyttävät saamiaan verovaroja omaan toimintaansa. Julkisen sektorin verotulojen kautta syntyviä taloudellisia vaikutuksia ei kuitenkaan tässä tutkimuksessa tarkastella. Tämän takia kuviossa 1 verot on merkitty "vuodoksi" pois vaikutusketjusta.

Lisääntyvää kysyntää tyydyttävät yritykset tarvitsevat tavaroita ja palveluksia välituotepanoksina muilta yrityksiltä ja toimialoilta. Välituotepanoksia toimittavien yritysten tuotannon kasvu lisää niiden tarvitsemien välituotteiden käyttöä, mikä lisää edelleen uusien välituotepanosten tarvetta. Näin syntyy vaimeneva hankintojen ketju, joka synnyttää vaikutuksia talouteen. Näiden välillisten eli kerrannaisvaikutusten seurauksena tuotantoa tarvitaan kaikkiaan enemmän kuin alkuperäinen kysynnän lisäys oli. Mitä pidemmälle ketjussa edetään, sitä suurempi osa vaikutuksista valuu tarkasteltavan alueen ulkopuolelle. Kerrannaisvaikutukset tietyssä maakunnassa ovat sitä suuremmat, mitä enemmän rahankäyttö suuntautuu maakunnan tuotantoyksiköihin ja mitä enemmän nämä puolestaan käyttävät paikallisia alihankkijoita. Yksittäisen kunnan kohdalla rahavirtojen osalta tapahtuu hyvin paljon vuotoa kunnan ulkopuolelle. Maakuntatasolla hävikki on selvästi pienempi, ja koko kansantalouden tasolla kerrannaisvaikutukset ovat jo huomattavia. Kerrannaisvaikutuksien suuruutta koko Suomessa ja tietyssä maakunnassa voidaan arvioida panos-tuotosmallin niin kutsutun Leontiefin käänteismatriisin kertoimien avulla.[1]

Välittömien ja välillisten vaikutusten lisäksi tuotantoa lisäävänä tekijänä on vielä huomioitava johdetut vaikutukset. Johdetut vaikutukset syntyvät, kun tuotannon kasvun seurauksena syntyy työpaikkoja, joista saatavia palkkatuloja kulutetaan, ja näin syntyy lisäkysyntää, joka puolestaan edelleen kasvattaa tuotantoa ja lisää työpaikkoja.

Erilaisten vuotojen seurauksena varuskunnan absoluuttiset vaikutukset jäävät sijaintialueellaan huomattavasti koko maahan kohdistuvia vaikutuksia pienemmiksi. On kuitenkin selvää, että suhteelliset vaikutukset sijaintialueella ovat huomattavasti suuremmat kuin koko Suomessa. Verojen ohella kotimaahan kohdistuvan kysynnän määrää pienentää "vuotona" se osuus kysynnästä, joka on kohdistunut ulkomaisiin tuotteisiin. Suoraan ulkomailta eivät varuskunnat ole hankintoja tehneet. Osa kysynnästä kohdistuu kuitenkin tuontituotteisiin. Maakunnallisten vaikutusten osalta pitää ulkomaisten tuotteiden tuonnin lisäksi ottaa huomioon myös varuskunnan suoraan muista maakunnista ostamat hyödykkeet sekä varuskunnan sijaintimaakunnasta ostetut muualta Suomesta tuodut tuotteet. Tämän tutkimuksen laskelmissa joukko-osastojen hankintojen arvo suoraan muualta Suomesta perustuu varuskuntien taloushenkilöstöltä saatuihin arvioihin.

1 Kiinteistömenojen maakunnalliset työllisyysvaikutukset on tässä tutkimuksessa arvioitu koko maata koskevien kertoimien perusteella. Tämä johtuu siitä, että tuoreimmissa maakunnallisissa taulukoissa ei ole erikseen kertoimia kiinteistöalan palveluille. Sen sijaan maakunnallisissa taulukoissa on yhteiset kertoimet kiinteistö-, vuokraus-, tutkimus- ja liike-elämän palveluille. Nämä kertoimet yliarvioivat huomattavasti kiinteistöpalveluiden vaikutuksia. Itse asiassa maakunnalliset työllisyyskertoimet kiinteistömenoille ovat huomattavasti suuremmat kuin koko maata koskevat kertoimet, mikä ei todellisuudessa voi pitää paikkaansa.

Lisäksi kysyntä täytyy muuttaa ostajahintaisesta perushintaiseksi poistamalla rahamääräisestä kysynnästä tuoteverojen ja tuotetukipalkkioiden vaikutukset. Perushintainen tuotanto kertoo siis todellisen tuotantovaikutuksen. Tässä tutkimuksessa taulukoissa näkyvät tuotantovaikutusluvut onkin esitetty perushintaisina.

Suomesta hankittujen mutta ulkomailta tuotujen panosten osuus sekä maakunnallisten laskelmien kohdalla kyseisestä maakunnasta ostettujen mutta ulkomailla tai muissa maakunnissa tuotettujen hyödykkeiden osuus on arvioitu Tilastokeskuksen panos-tuotostaulukoiden perusteella. Samoin muunnos perushintaiseksi sekä kerrannaisvaikutusten suuruus on laskettu panos-tuotostaulujen lukujen pohjalta.

Varuskunnan henkilöstön ja varusmiesten kulutuskysynnän arvioimiseksi on kiinnitettävä huomiota neljään eri "vuotoon" maksetuista palkoista ja päivärahoista: 1. maksettuihin veroihin ja työntekijän pakollisiin sosiaaliturvamaksuihin, 2. säästämiseen, 3. kulutukseen ulkomailla sekä 4. muualla tuotettujen hyödykkeiden kulutukseen tarkasteltavalla alueella. Nämä erät on otettava huomioon tarkasteltavalle alueelle suuntautuvan kysynnän laskemisen yhteydessä.

Kotimaassa ja joukko-osaston sijaintimaakunnassa tapahtuneen henkilöstön kulutuksen osuus henkilöstön koko kulutuskysynnästä on arvioitu panos-tuotostaulukoiden pohjalta. Henkilöstön on lisäksi ajateltu kuluttavan koko nettotulonsa. Varusmiesten ja reserviläisten on puolestaan oletettu kuluttavan koko verottomat päivärahamääränsä varuskunnan sijaintimaakunnassa[2]. Reserviläisten saamia veronalaisia palkkoja ei ole huomioitu koko maata koskevissa laskelmissa. Tämä johtuu siitä, että reserviläisten saamat palkat eivät yleensä lisää (ainakaan työssäkäyvien) reserviläisten tuloja, sillä heidän työnantajiltaan saamat palkat pienenevät yleensä vastaavasti. Sen sijaan kunkin varuskunnan sijaintimaakuntaan on kohdistettu kysyntäruiskeena osa (10%) reserviläisten reservipalkkojen kulutuksesta. Reserviläisten kulutuksella on joka tapauksessa vain pieni merkitys kokonaisuuden kannalta. Henkilöstön, varusmiesten ja reserviläisten kulutuksen perushintaiseksi muuttaminen ja tuontitavaroiden osuudet on otettu huomioon samalla tavoin, kuin yllä on esitetty varuskunnan hankintojen yhteydessä.

Kun edellä mainitut tekijät on otettu huomioon, on laskettu ensin varuskunnan hankintojen sekä henkilöstön ja varusmiesten kulutuksen suora tuotantovaikutus Suomessa ja kohdemaakunnassa. Suora työllisyysvaikutus on laskettu kertomalla suora tuotantovaikutus kullakin toimialalla kyseisen toimialan panos-tuotostaulukoiden välittömällä työpanoskertoimella. Epäsuora tuotantovaikutus on puolestaan saatu kertomalla kullekin toimialalle tuleva suora tuotantovaikutus luvulla, joka saadaan vähentämällä luku yksi panos-tuotostaulukoiden käänteismatriisin kyseisen toimialan sarakesummasta. Kertomalla suora tuotantovaikutus kullakin toimialalla kyseisen toimialan kokonaistyöpanoskertoimella ja vähentämällä tästä suora työllisyysvaikutus, on saatu epäsuora työllisyyslisäys. Tekstissä ja taulukoissa ei ole raportoitu toimialoittaisia vaikutuksia, vaan ainoastaan vaikutukset kaikilla toimialoilla yhteensä.

2 Varusmiehet kuluttavat varuskunnan sijaintimaakunnassa ja -kunnassa mahdollisesti enemmänkin kuin päivärahojensa verran. Tässä tutkimuksessa on kuitenkin lähtökohtana varovainen arvio, jonka mukaan varusmiehet kuluttavat sijaintimaakunnassaan täsmälleen päivärahojensa arvosta.

Johdettujen vaikutusten kertoimia ei Tilastokeskuksen panos-tuotoslaskelmissa ole. Tämä johtuu lähinnä siitä, että johdettujen vaikutusten laskemiseksi täytyy tehdä useita oletuksia, joissa ei ole yhtä oikeaa vaihtoehtoa. Tilanteesta riippuen erilaiset oletukset ovat sopivia. Tämän tutkimuksen laskelmissa joukko-osastojen toiminnan ansiosta työllistyneiden nettotulot on huomioitu täysimääräisesti kysyntää lisäävä rahavirtana.[3] Erityisesti maakunnallisten vaikutusten osalta tämä oletus lienee sopiva, sillä voidaan ajatella, että työllistyneet ovat muuttaneet maakuntaan työpaikan perässä, eivätkä asuisi alueella ilman kyseistä työpaikkaa. Joukko-osaston toiminnan ansiosta muualla kuin itse joukko-osastossa työllistyneiden kuukausitason bruttopalkaksi on asetettu 2 483 euroa, joka oli Veronmaksajain Keskusliiton mukaan suomalaisen palkansaajan keskimääräinen bruttoansiona vuonna 2005.

Johdettujen tuotantovaikutusten suuruus on arvioitu kullekin menoerälle seuraavasti. Suorien ja kerrannaisten vaikutusten ansiosta työllistyneiden kulutus on aluksi jaettu eri toimialoille. Seuraavaksi on laskettu tämän kulutuksen tuotantovaikutus kerrannaisvaikutuksineen. Näin saadun tuotannon työllisyysvaikutus on arvioitu kuten edellä suorien ja epäsuorien vaikutusten yhteydessä. Edelleen on laskettu tämän työllisyysvaikutuksen seurauksena syntyvän kulutuksen tuotanto- ja työllisyysvaikutukset. Tämä iterointi on suoritettu vielä kolmannen, neljännen, viidennen ja kuudennen kerran. Tällöin, summaamalla kunkin kierroksen vaikutukset yhteen, on päästy tarpeeksi lähelle johdettujen vaikutusten kokonaissummaa. Työllistyneiden kulutus kotimaassa/maakunnassa on laskettu johdettujen vaikutusten arviointia varten seuraavasti:

Ce = HTV * W * (1-T) * (1-S-Ca)

jossa

Ce	= työllistyneiden kulutus vuodessa
HTV	= suorat ja kerrannaiset työllisyysvaikutukset (henkilötyövuotta)
W	= palkansaajien keskimääräinen bruttopalkkatulo vuodessa
T	= verojen ja palkansaajan sosiaaliturvamaksujen osuus keskituloisen bruttoansiosta (31.5%)
S	= säästöjen osuus nettotuloista (asetettu 0%)
Ca	= ulkomailla (ja muissa maakunnissa) tehdyn kulutuksen osuus nettotuloista.

3 Tällöin oletuksena koko maata koskevissa laskelmissa on itse asiassa se, että ilman joukko-osaston työllisyysvaikutuksia kyseisten henkilöiden ainoa tulonlähde olisi työttömyyskorvauksen peruspäiväraha. Työllistymisen synnyttämä lisä nettotuloihin on siis nettopalkka vähennettynä päivärahalla. Ajatuksena kuitenkin on se, että julkinen sektori joko käyttää säästetyt työttömyyskorvaukset johonkin muuhun toimintaan tai pienentää veroja säästöjä vastaavasti. Kummankin toimenpiteen oletetaan lisäävän kysyntää taloudessa suurin piirtein säästettyjen työttömyyskorvausten verran.

Lisäksi tutkimuksessa on laskettu tuotanto- ja työllisyyskertoimet kummallekin joukko-osastolle. Kertoimet osoittavat, kuinka suuri tuotanto- ja työllisyysvaikutus syntyy varuskunnan ulkopuolelle tietyn menoerän kasvaessa miljoonalla eurolla. Kyseessä ovat kokonaiskertoimet, eli mukana ovat myös johdetut vaikutukset. Kertoimet on laskettu jakamalla kunkin menoerän kokonaisvaikutus tuotantoon (milj. €) ja työllisyyteen (htv) kyseessä olevan menoerän ostajanhintaisella arvolla (milj. €).

Huomattavaa on, että, vaikka tuotanto-, työllisyys- ja verotulovaikutukset sekä –kertoimet on esitetty suhteellisen tarkkoina lukuina, ei kyseessä olevan kaltaisessa vaikutustutkimuksessa saatavat arvot ole aina täsmällisen tarkkoja ja oikeita. Jo pelkästään kysynnän kohdistaminen eri toimialoille on arvionvaraista. Samoin epätarkkuutta aiheuttaa kysynnän kohdistaminen eri maantieteellisille alueille. Lisäksi Tilastokeskuksen kertoimet ovat keskimääräiskertoimia, joista tiettyjen hankintojen todellisuus voi jonkin verran poiketa. **Esitettävät luvut ovatkin parhaita mahdollisia suuntaa antavia ja vaikutusten suuruusluokkaa kuvaavia arvioita.**

3. Porin prikaatin ja Kainuun prikaatin toiminnan taloudelliset vaikutukset koko maassa

Taulukoissa 1 ja 2 on esitelty Porin Prikaatin ja Kainuun Prikaatin menoerät ja niiden suuruudet vuonna 2005. [4] Taulukossa esitetyistä menoeristä koostuu se suora lisäkysyntä, joka joukko-osastojen vuoden 2005 toiminnasta on syntynyt. Vertailun vuoksi taulukoissa on esitetty myös edellisen tutkimuksen perusvuoden menot. Kajaanin osalta vuoden 2000 menoissa ovat mukana myös huomattavat rakennusinvestoinnit. Tämän takia Kainuun Prikaatin vuoden 2005 olevat menot ovat yhteensä vain hieman suuremmat kuin vuotta 2000 koskeneissa laskelmissa käytetyt menot.

Taulukko 1 Porin Prikaatin menot vuosina 2005 ja 1999 (miljoonaa euroja)

Menoerä	Vuonna 2005	Vuonna 1999
Palkat (ml. sotut ja eläkemaksut)*)	20,3	10,7
Kiinteistömenot	6,0	2,1
Varusmiesten päivärahat	2,4	1,9
Muonitus	1,8	1,4
Matkat	1,0	0,7
Palveluiden ostot	2,3	0,6
Investoinnit	0,1	0,4
Polttoaineet	0,8	0,2
Terveydenhuolto	0,3	0,1
Muut menot	1,3	0,2
Yhteensä	36,3	18,3

*) Mukana luvuissa ovat myös kantahenkilökunnan päivärahat sekä reservipalkat.

Taulukko 2 Kainuun prikaatin menot vuosina 2005 ja 2000 (miljoonaa euroja)

Menoerä	Vuonna 2005	Vuonna 2000
Palkat (ml. sotut ja eläkemaksut)	23,4	20,6
Kiinteistömenot	8,9	3,3
Varusmiesten päivärahat	3,6	3,6
Muonitus	2,6	2,6
Matkat	1,7	1,5
Palveluiden ostot	2,9	0,9
Investoinnit	0,3	7,4
Polttoaineet	0,9	0,9
Terveydenhuolto	0,9	0,8
Muut menot	1,6	2,4
Yhteensä	47,4	43,8

4 Tässä yhteydessä luvut ovat luonnollisesti ostajanhintaan, koska kyse on Prikaatien menoista eikä tuotantovaikutuksista.

Prikaatien menorakenteet ovat odotetusti hyvin samankaltaiset. Kainuun Prikaatin investointeja lukuun ottamatta yksikköjen menojen rakenne on säilynyt suurin piirtein ennallaan vuodesta toiseen. Henkilöstön palkat ja palkkojen sivukulut ovat selvästi suurin menoerä kummassakin joukko-osastossa. Vuonna 2005 henkilökunnan lukumäärä oli 441 Porin Prikaatissa ja 567 Kainuun Prikaatissa. Muita huomattavimpia menoeriä ovat kiinteistömenot (eli vuokrat sekä vesi-, lämmitys- ja sähkömenot), varusmiesten päivärahat, muonitus sekä erilaisten palveluiden ostot. Muut menot sisältävät esimerkiksi toimistotarvikkeita, vaatteistoa sekä reserviläisten päivärahat. Taulukossa 2 esitettyjen investointien ohella Kainuun Prikaatin kiinteistöihin investoitiin 850 000 euron verran vuonna 2005. Investointien toteuttaja oli kuitenkin Senaatti-kiinteistöt, joten lukua ei ole sisällytetty taulukkoon.

Taulukot 3 ja 4 näyttävät, mitä kokoluokkaa olivat Porin ja Kainuun Prikaatien vuoden 2005 toiminnasta syntyneet tuotanto- ja työllisyysvaikutukset kansantaloudessa joukko-osastojen ulkopuolella.[5] Vastaavat edellisiä tutkimuksia koskevat taulukot on esitetty tutkimuksen liitteissä.

Taulukko 3 Porin Prikaatin vuoden 2005 toiminnan tuotanto- ja työllisyysvaikutukset Suomessa Prikaatin ulkopuolella

	Hankinnat	Henkilöstön ja varusmiesten kulutus	Yhteensä
SUORA VAIKUTUS			
Tuotanto (mmk)	10,2	10,3	20,4
Työllisyys (htv)	66	91	156
KERRANNAISVAIKUTUS			
Tuotanto (mmk)	5,7	6,6	12,3
Työllisyys (htv)	50	58	108
JOHDETTU VAIKUTUS			
Tuotanto (mmk)	5,1	6,5	11,6
Työllisyys (htv)	71	91	162
YHTEENSÄ			
Tuotanto (mmk)	20,9	20,3	44,3
Työllisyys (htv)	187	240	427

5 Hankintoihin sisältyvät kaikki muut varuskunnan menoerät paitsi henkilöstömenot sekä varusmiesten ja reserviläisten päivärahat. Henkilökunnan ja varusmiesten kulutuksessa on mukana myös reserviläisten päivärahojen kulutus, jonka osuus vaikutuksista on kuitenkin vain marginaalinen.

Taulukko 4 Kainuun Prikaatin vuoden 2005 toiminnan tuotanto- ja työllisyysvaikutukset Suomessa Prikaatin ulkopuolella

	Hankinnat	Henkilöstön ja varusmiesten kulutus	Yhteensä
SUORA VAIKUTUS			
Tuotanto (mmk)	16,3	12,5	28,8
Työllisyys (htv)	118	111	229
KERRANNAISVAIKUTUS			
Tuotanto (mmk)	9,0	8,0	17,0
Työllisyys (htv)	79	71	150
JOHDETTU VAIKUTUS			
Tuotanto (mmk)	8,6	7,9	16,5
Työllisyys (htv)	120	111	232
YHTEENSÄ			
Tuotanto (mmk)	33,9	28,5	62,4
Työllisyys (htv)	317	293	610

Porin Prikaatin vuoden 2005 toiminnan aiheuttamien 36 miljoonan euron menojen kokonaistuotantovaikutukset kansantaloudessa olivat arviolta 44 miljoonaan euroa. Työllisyyttä tämä tuotantolisäys kasvatti noin 430 henkilötyövuodella. Lisäksi Prikaatin omaa henkilöstöä oli 441. Yhteensä työllisyysvaikutus oli siis 870 henkilötyövuoden luokkaa.

Kainuun Prikaatin vastaavat luvut ovat reilun 60 miljoonaan euron tuotantovaikutus ja reilun 600 henkilötyövuoden työllisyysvaikutus Prikaatin ulkopuolella. Kun Kainuun Prikaatin omaa henkilöstöä oli 567, työllisyysvaikutus oli yhteensä 1180 henkilötyövuoden luokkaa. Edellisen Kajaanin varuskuntaa koskeneen tutkimuksen tapaan hankintojen synnyttämät vaikutukset ovat samaa kokoluokkaa henkilöstön ja varusmiesten kulutuksen ansiosta toteutuneen tuotanto- ja työllisyyslisän kanssa. Laskelmien perusteella joukko-osastojen ulkopuolelle syntyi yksi työpaikka jokaista varuskunnan työntekijää kohti.

Koska vuoden 2005 laskelmissa ei ole mukana juurikaan investointeja, on sopiva vertailukohta Kainuun Prikaatin nyt saaduille tuloksille vuotta 2000 koskeneiden laskelmien "pysyvien erien" vaikutus. Pysyvillä erillä tarkoitetaan tässä muita menoja kuin investointeja. Oikarinen (2002) raportoi Kajaanin varuskunnan vuoden 2000 pysyvän toiminnan synnyttäneen varuskunnan ulkopuolelle kansantalouteen 46,9 miljoonan euron arvosta tuotantoa ja 508 henkilötyövuoden verran työllisyyttä. Kokonaistyöllisyysvaikutus oli 1114 (varuskunnan oman henkilöstön määrä oli 606). Porin Prikaatin vuoden 1999 menot olivat puolestaan vain puolet vuoden 2005 menoista, minkä seurauksena myös Prikaatin tuotantovaikutus on noin kaksinkertaistunut. Kokonaistyöllisyysvaikutus sen sijaan on kasvanut vähemmän, noin 70 prosenttia[6]

6 Okko et al. (2001) raportoi vuotta 1999 koskeneiden laskelmien tulokset tarkemmin.

Kuvioissa 2-5 on havainnollistettu taulukoissa 3 ja 4 esitettyjä vaikutuksia graafisesti.

Kuvio 2 Porin Prikaatin vuoden 2005 toiminnan tuotantovaikutukset Suomessa (miljoonaa euroa)

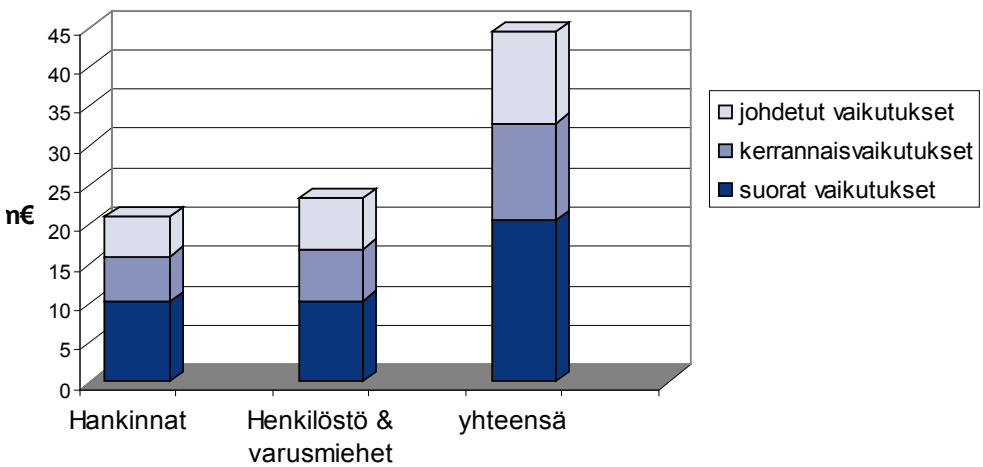

Kuvio 3 Porin Prikaatin vuoden 2005 toiminnan työllisyysvaikutukset Suomessa (henkilötyövuotta)

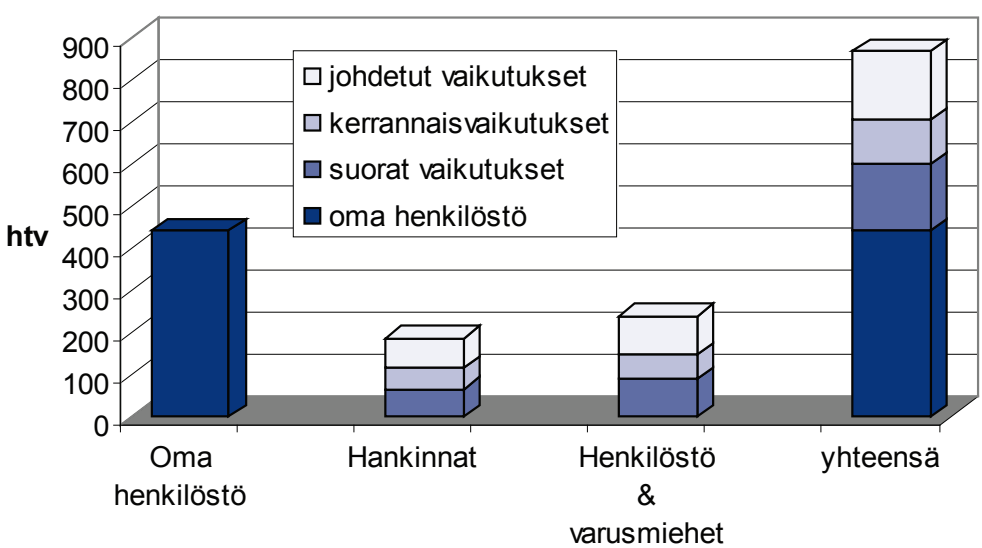

Kuvio 4 Kainuun Prikaatin vuoden 2005 toiminnan tuotantovaikutukset Suomessa (miljoonaa euroa)

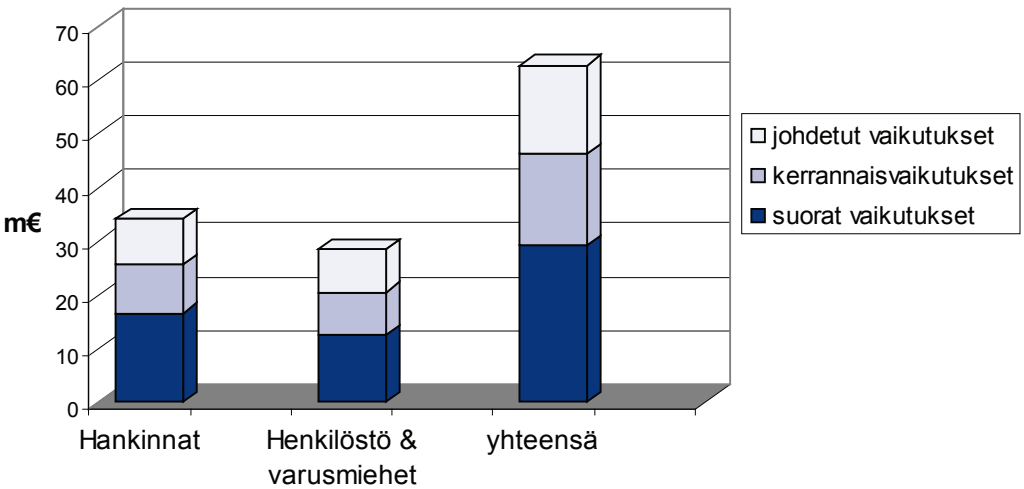

Kuvio 5 Kainuun Prikaatin vuoden 2005 toiminnan työllisyysvaikutukset Suomessa (henkilötyövuotta)

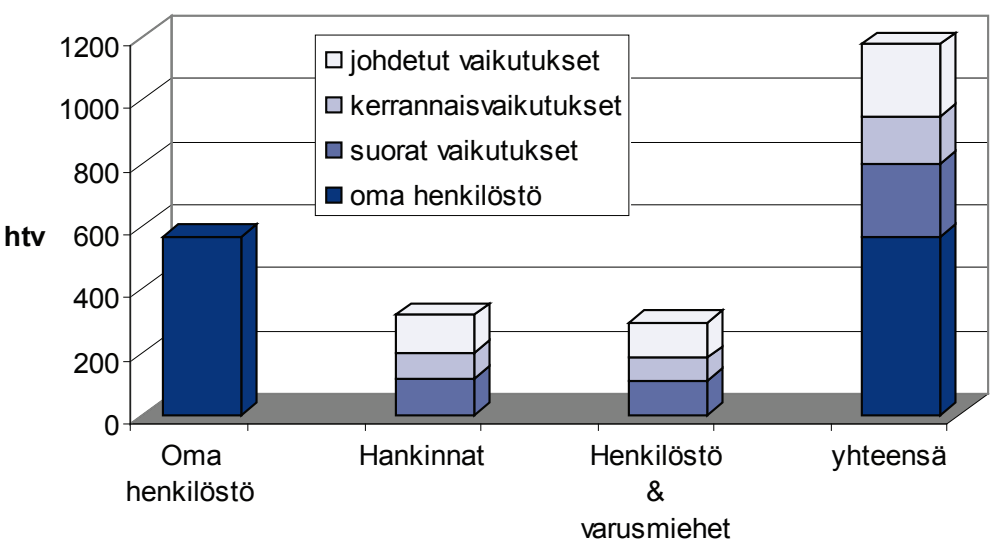

Taulukoissa 5 ja 6 on arvioitu Porin ja Kainuun Prikaatien eri kustannuserien vaikutusta tuotantoon ja työllisyyteen Suomessa. Lukujen perusteella kyetään arvioimaan, kuinka paljon maahan syntyy tuotantoa ja työllisyyttä joukko-osaston ulkopuolelle tiettyyn kuluerään menevää miljoonaa euroa kohden. Täytyy huomioida, että esitetyt kertoimet ovat suuntaa antavia arvioita eivätkä tarkkoja totuuksia. Lisäksi tiettyjen menoerien kertoimissa voi tapahtua pientä vaihtelua eri vuosina johtuen muutoksista erien sisäisessä rakenteessa. Esimerkiksi henkilöstömenojen kertoimet ovat sitä isommat mitä suurempi osa palkkioista on verottomia. Erot vuosien välillä eivät kuitenkaan vaikuttaisi olevan yleensä merkittäviä.

Taulukko 5 Porin Prikaatissa tapahtuvan miljoonan euron menon vaikutukset tuotantoon ja työllisyyteen johdettuine[7] vaikutuksineen Suomessa joukko-osaston ulkopuolella

Menoerä	Tuotantovaikutus (milj. €)	Työllisyysvaikutus (htv/milj. €)
Verolliset palkat (ml. sotut)	0,920	9,5
Verottomat palkkiot	1,790	18,3
Henkilöstömenot yhteensä	0,950	9,7
Varusmiesten päivärahat	1,830	18,9
Hankinnat	1,790	15,9
Kaikki yhteensä	1,300	12,5

Taulukko 6 Kainuun Prikaatissa tapahtuvan miljoonan euron menon vaikutukset tuotantoon ja työllisyyteen johdettuine vaikutuksineen Suomessa joukko-osaston ulkopuolella

Menoerä	Tuotantovaikutus (milj. €)	Työllisyysvaikutus (htv/milj. €)
Verolliset palkat (ml. sotut)	0,930	9,5
Verottomat palkkiot	1,790	18,3
Henkilöstömenot yhteensä	0,950	9,8
Varusmiesten päivärahat	1,830	18,9
Hankinnat	1,930	20,6
Kaikki yhteensä	1,350	14,2

7 Julkisen vallan saamien verotulojen mahdollisen kulutuksen vaikutusta ei laskelmissa ole. Niiden huomiointi nostaisi jonkin verran erityisesti henkilöstömenojen kertoimia.

Taulukko kertoo sen, että vuoden 2005 kaltaisella menorakenteella yhden miljoonan euron meno Porin Prikaatissa synnyttää Suomessa noin 1,3 miljoonan euron arvosta tuotantoa. Tämän tuotannon valmistamiseen tarvitaan noin neljäntoista henkilötyövuoden työpanos. Varusmiesten päivärahojen ja Prikaatin hankintojen vaikutukset ovat selvästi kaikkien menojen keskiarvoa korkeammat, kun vastaavasti henkilöstömenojen vaikutukset ovat keskiarvoa selvästi pienemmät.Taulukossa 3 esitetyt kertoimet poikkeavat jonkin verran edellisen tutkimuksen vastaavasti. Erot eivät kuitenkaan ole suuria.

Henkilöstömenojen osalta on huomattava, että itse Prikaateissa niillä työllistetään noin 22 (PorPr) ja 25 (KaiPr) henkeä miljoonan euron menoerää kohden. Näin kokonaistyöllisyysvaikutukseksi siis muodostuu noin 35 (PorPr) ja 39 (KaiPr) henkilötyövuotta per miljoonan euron henkilöstömeno.

Yllä esitettyjen vaikutusten lisäksi Kainuun Prikaatin kiinteistöihin tehdyt investoinnit (850 000 euroa) kasvattivat tuotantoa kansantaloudessa arviolta 2,1 miljoonan euron edestä synnyttäen 21 henkilötyövuoden verran työllisyyttä. Näin rakennusinvestointien tuotanto- ja työllisyyskertoimiksi muodostuvat 2,5 ja 24. Nämä kertoimet ovat suurempia kuin aikaisemmassa tutkimuksessa raportoidut (1,9 / 21). Ero johtuu muuttuneista kertoimista panos-tuotostaulukoissa.

4. Porin Prikaatin ja Kainuun Prikaatin toiminnan taloudelliset vaikutukset sijaintimaakunnissaan

Edellä on arvioitu, kuinka suuret tuotanto- ja työllisyysvaikutukset Porin ja Kainuun Prikaateilla on koko maassa. Vaikutusten alueellisen jakaantumisen arviointi on jonkin verran hankalampaa. Siihen, kuinka paljon koko kansantalouden saamasta hyödystä jää tietylle alueelle, vaikuttaa etenkin se, kuinka hyvin alue pystyy tyydyttämään joukko-osaston ja sen työntekijöiden ostotarpeita sekä se kuinka suuri osa joukko-osaston työntekijöistä asuu alueella. Pitää huomioida myös se, että, vaikka tietty tuote olisikin ostettu tarkasteltavalla alueella, on se monessa tapauksessa tuotettu jossain muualla. Tämä lisää vaikutusten "vuotoa" maakunnasta muualle Suomeen ja ulkomaille. Tässä kappaleessa tarkastellaan Porin Prikaatin tuotanto- ja työllisyysvaikutuksia Satakunnassa ja Kainuun Prikaatin taloudellisia vaikutuksia Kainuussa.

Kuviosta 6 nähdään, miten varuskunnan hankinnat sekä henkilöstön[8] ja varusmiesten kulutus ovat suuntautuneet alueittain vuonna 2005.[9] Porin Prikaatin hankinnoista suurempi osa on kohdistunut sijaintimaakuntaan kuin Kainuun Prikaatin hankinnoista. Toisaalta henkilöstön ja varusmiesten kulutuksen osuus varuskunnan sijaintimaakunnassa on suurempi Kainuun Prikaatin osalta. Tämä johtuu siitä, että Porin Prikaatin työntekijöistä huomattava osa asuu Satakunnan ulkopuolella, erityisesti Varsinais-Suomessa. Kainuun Prikaatin henkilöstöstä sen sijaan selvästi suurempi osa on kirjoilla Kainuussa. Vuonna 2005 Porin Prikaatin työntekijöistä 269 (61%) oli kirjoilla Satakunnassa ja Kainuun Prikaatin työntekijöistä 512 (90%) Kainuussa.

Kuvio 6 Porin ja Kainuun Prikaatien hankinnat sekä henkilöstön ja varusmiesten ostot eri alueilta (ostajanhintaan) vuonna 2005

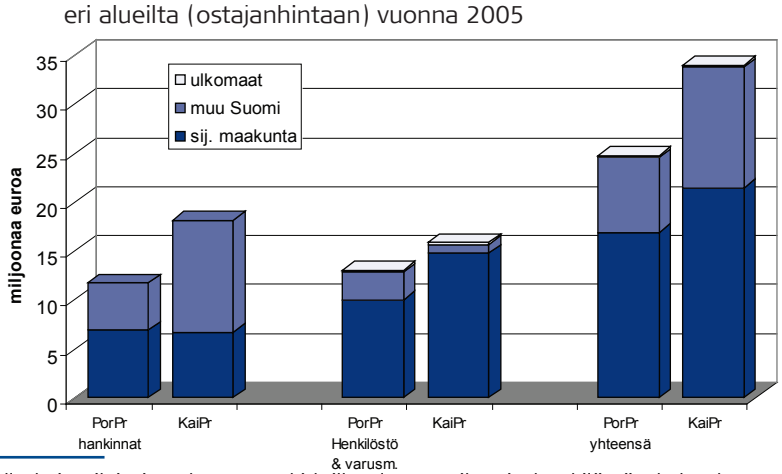

8 Muualla kuin sijaintimaakunnassa kirjoilla olevan Prikaatin henkilöstön kulutuksesta on arvioitu tapahtuvan 30 prosenttia varuskunnan sijaintimaakunnassa.

9 Tilausajojen osalta Kainuun Prikaatin sopimukset ovat Kainuun ulkopuolisten yritysten kanssa. Yrityksillä on kuitenkin toimipisteitä (varikkoja) Kainuussa ja oletettavasti osa kuljettajista asuu Kainuussa. Tilausajojen kysyntäosuudeksi Kainuusta on asetettu 33%.

Huomioitavaa kuviossa 5 on, että se ei kuvaa tuotantolisäystä eri alueilla, vaan ainoastaan sitä, mistä varuskunta sekä sen henkilöstö ja varusmiehet ovat tavaroita ja palveluita ostaneet. Kuviosta selviää, että sijaintimaakunnista on tehty huomattavan suuri osuus kaikista ostoksista. Sen sijaan suoraan ulkomailla sijaitsevilta myyjiltä ei juuri hankintoja ole tehty. Luvut kuitenkin muuttuvat huomattavasti, kun tuonti ja vienti otetaan huomioon. Maakunnalliset tuotanto- ja työllisyysvaikutukset, kun on huomioitu myös muualta Suomesta ja ulkomailta Kainuuseen tapahtuva tuonti, on esitetty taulukoista 7 ja 8.

Taulukko 7 Porin Prikaatin vuoden 2005 toiminnan tuotanto- ja työllisyysvaikutukset Satakunnassa Prikaatin ulkopuolella

	Hankinnat	Henkilöstön ja varusmiesten kulutus	Yhteensä
SUORA VAIKUTUS			
Tuotanto (mmk)	4,6	7,2	11,9
Työllisyys (htv)	31	65	96
KERRANNAISVAIKUTUS			
Tuotanto (mmk)	1,7	2,5	4,2
Työllisyys (htv)	15	22	37
JOHDETTU VAIKUTUS			
Tuotanto (mmk)	1,2	2,1	3,4
Työllisyys (htv)	14	26	40
YHTEENSÄ			
Tuotanto (mmk)	7,5	11,9	19,4
Työllisyys (htv)	60	113	173

Taulukko 8 Kainuun Prikaatin vuoden 2005 toiminnan tuotanto- ja työllisyysvaikutukset Kainuussa Prikaatin ulkopuolella

	Hankinnat	Henkilöstön ja varusmiesten kulutus	Yhteensä
SUORA VAIKUTUS			
Tuotanto (mmk)	4,5	10,6	15,0
Työllisyys (htv)	38	117	144
KERRANNAISVAIKUTUS			
Tuotanto (mmk)	1,3	3,3	4,6
Työllisyys (htv)	15	33	48
JOHDETTU VAIKUTUS			
Tuotanto (mmk)	1,4	3,7	11,6
Työllisyys (htv)	19	49	162
YHTEENSÄ			
Tuotanto (mmk)	7,1	17,6	24,6
Työllisyys (htv)	71	189	260

Poiketen koko maata koskevista vaikutuksista, henkilöstön ja varusmiesten kulutuksen vaikutukset sijaintialueen talouteen ovat huomattavasti suuremmat kuin joukko-osastojen hankintojen vaikutukset. Porin Prikaatin vuoden 2005 toiminnan tuotantovaikutus Satakunnassa oli yhteensä 20 miljoonan euron luokkaa, jolla ylläpidettiin noin 170 työpaikkaa. Prikaatin oma henkilöstö mukaan lukien Satakunnan saama työllisyyshyöty kasvoi arviolta 614 henkilötyövuoteen (173 tuotannosta + 441 Prikaatin työpaikosta). Kainuussa puolestaan syntyi noin 25 miljoonan euron arvosta tuotantoa Kainuun Prikaatin toiminnan seurauksena. Kainuun Prikaatissa töissä olevat huomioiden Kainuun saama työllisyyshyöty oli laskelmien perusteella 827 henkilötyövuotta (260 tuotannosta + 567 omasta henkilöstöstä).

Porin Prikaatin vuoden 2005 toiminnan vaikutukset Satakunnassa olivat selvästi suuremmat kuin vuoden 1999 toiminnan vaikutukset. Tämä on luonnollista, sillä Porin Prikaatin menot kaksinkertaistuivat kyseisellä aikavälillä. Myös Kainuun Prikaatin kohdalla vaikutukset ovat kasvaneet, joskaan ero vuotta 2000 koskeneisiin laskelmiin ei ole kovin suuri.

Koska Kainuu on selvästi Satakuntaa pienempi taloudelliselta kooltaan, Kainuun Prikaatin suhteelliset vaikutukset sijaintimaakunnassaan ovat huomattavasti suuremmat kuin Porin Prikaatin. Kainuun Prikaatin synnyttämä tuotantolisä oli noin 1,5% Kainuun koko bruttokansantuotteesta ja työllisyysruiske peräti 2,8% Kainuun kaikista työpaikoista. Porin Prikaatin kohdalla vastaavat luvut ovat 0,3% (bkt) ja 0,7% (työpaikat).

Kuvioissa 7 ja 8 on havainnollistettu taulukoissa 7 ja 8 esitettyjä vaikutuksia. Kuviossa 9 on puolestaan esitetty joukko-osastojen tuotanto- ja työllisyysvaikutusten jakautuminen sijaintimaakunnan ja muun Suomen kesken.

Kuvio 7 Porin Prikaatin ja Kainuun Prikaatin vuoden 2005 toiminnan tuotantovaikutukset sijaintimaakunnassa

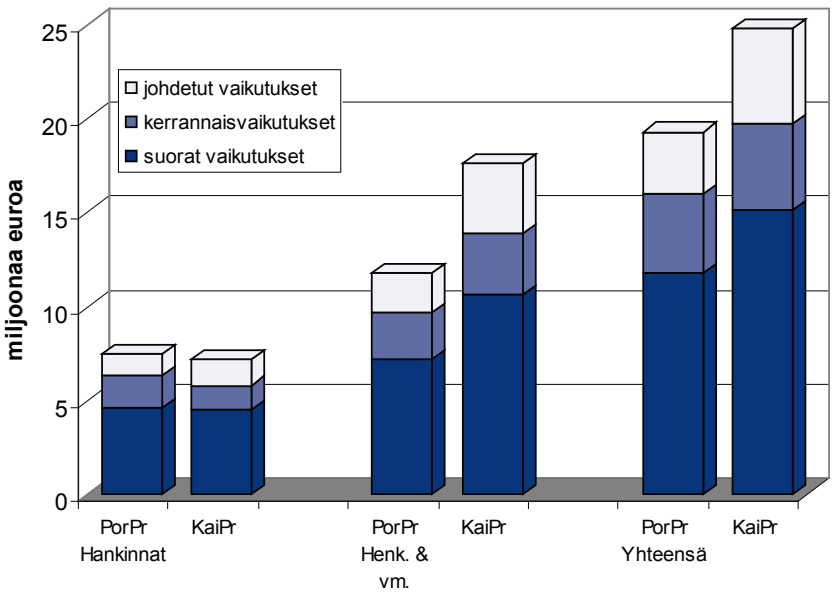

Kuvio 8 Porin Prikaatin ja Kainuun Prikaatin vuoden 2005 toiminnan työllisyysvaikutukset sijaintimaakunnassa

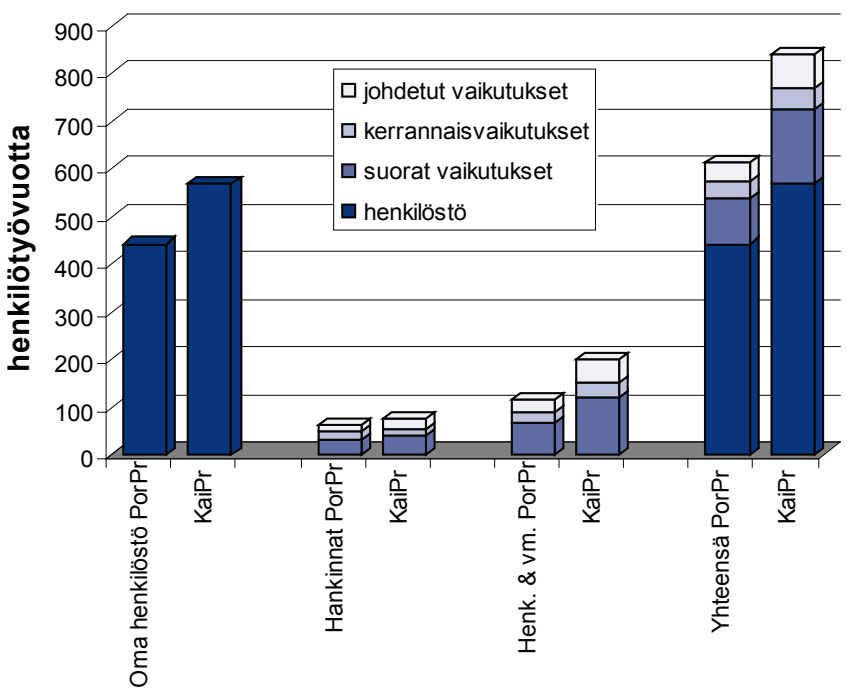

Kuvio 9 Porin Prikaatin ja Kainuun Prikaatin vuoden 2005 toiminnan tuotanto- ja työllisyysvaikutukset sijaintimaakunnissa ja muualla Suomessa

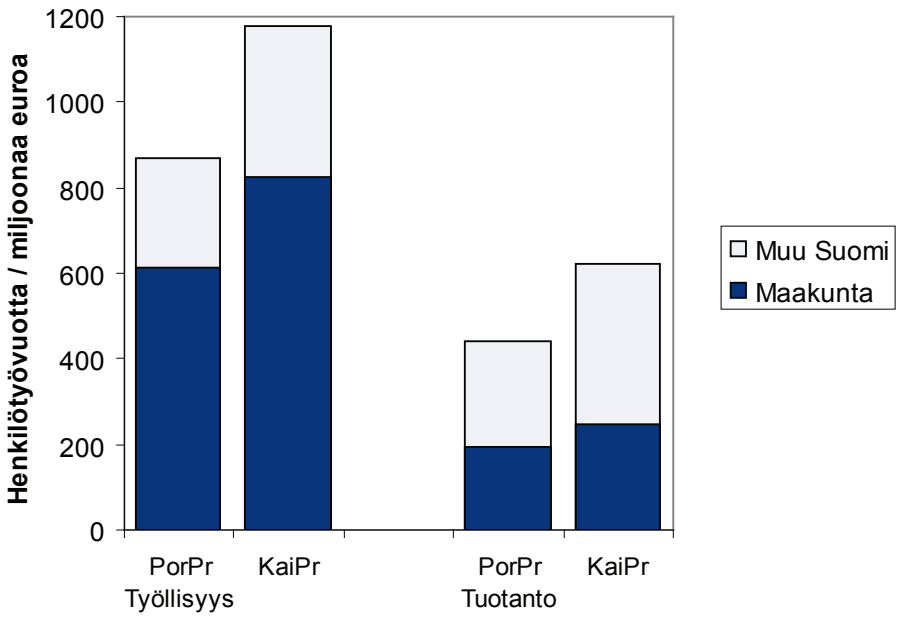

Suomeen tulevista tuotantovaikutuksista jää maakuntiin alle puolet. Työllisyysvaikutuksista sen sijaan sijaintimaakuntiin jää peräti noin 70 prosenttia johtuen joukko-osastojen omien työpaikkojen suuresta merkityksestä.

Taulukoissa 9 ja 10 on arvioitu vielä Prikaatien eri kustannuserien vaikutusta tuotantoon ja työllisyyteen sijaintimaakunnissaan. Luvut kertovat, kuinka paljon maakuntaan syntyy tuotantoa ja työllisyyttä joukko-osaston ulkopuolelle tiettyyn kulueräänmenevää miljoonaa euroa kohden. Esitetyt kertoimet ovat suuntaa antavia arvioita eivätkä tarkkoja totuuksia. On myös huomioitava, että maakuntakohtaiset kertoimet ovat omiaan vaihtelemaan vuosien välillä enemmän kuin koko kansantaloutta koskevat kertoimet. Tämä johtuu siitä, että yksittäisessä maakunnassa tuotantokapasiteetti ja elinkeinorakenne voivat muuttua nopeammin kuin koko maassa ja lisäksi maakunnassa asuvan henkilöstön osuus koko henkilöstöstä voi vaihdella.

Taulukko 9 Porin Prikaatissa tapahtuvan miljoonan euron menon vaikutukset tuotantoon ja työllisyyteen johdettuine[10] vaikutuksineen Satakunnassa joukko-osaston ulkopuolella

Menoerä	Tuotantovaikutus (milj. €)	Työllisyysvaikutus (htv/milj. €)
Verolliset palkat (ml. sotut)	0,430	4,1
Verottomat palkkiot	1,130	10,2
Henkilöstömenot yhteensä	0,450	4,2
Varusmiesten päivärahat	1,190	11,3
Hankinnat	1,090	8,7
Kaikki yhteensä	0,660	5,9

Taulukko 10 Kainuun Prikaatissa tapahtuvan miljoonan euron menon vaikutukset tuotantoon ja työllisyyteen johdettuine vaikutuksineen Kainuussa joukko-osaston ulkopuolella

Menoerä	Tuotantovaikutus (milj. €)	Työllisyysvaikutus (htv/milj. €)
Verolliset palkat (ml. sotut)	0,560	6,0
Verottomat palkkiot	1,140	11,6
Henkilöstömenot yhteensä	0,580	6,2
Varusmiesten päivärahat	1,190	12,8
Hankinnat	1,060	10,6
Kaikki yhteensä	0,740	7,8

Edellä esitetyn ohella Senaatti-kiinteistöjen Kainuun Prikaatin kiinteistöihin tehdyt investoinnit (850 000 euroa) kasvattivat tuotantoa Kainuussa arviolta 1,4 miljoonan euron edestä synnyttäen 16 henkilötyövuoden verran työllisyyttä. Näin rakennusinvestointien tuotanto- ja työllisyyskertoimiksi muodostuu 1,6 ja 19. Nämä kertoimet eivät eroa merkittävästi vuotta 2000 koskeneista laskelmista.

10 Julkisen vallan saamien verotulojen mahdollisen kulutuksen vaikutusta ei laskelmissa ole. Niiden huomiointi nostaisi jonkin verran erityisesti henkilöstömenojen kertoimia.

5. Johtopäätökset

Varuskuntajärjestelyt ja siten tiettyjen varuskuntien lakkauttaminen ja toisten laajentaminen on edelleen ajankohtainen aihe Suomessa. Varuskuntajärjestelyjen yhteydessä on noussut esiin kysymys siitä, kuinka merkittäviä ovat erikokoisten varuskuntien vaikutukset sijaintialueillaan. Tämä tutkimus on jatkoa vuosina 2001 ja 2002 julkaistuille Säkylän ja Kajaanin varuskuntien sekä Maasotakoulun taloudellisia vaikutuksia käsitelleille tutkimuksille.

Tässä tutkimuksessa arvioidaan uudemman kerran Säkylässä sijaitsevan Porin Prikaatin ja Kajaanissa toimivan Kainuun Prikaatin tuotanto- ja työllisyysvaikutuksia sekä koko maassa että joukko-osastojen sijaintimaakunnissa. Laskelmat perustuvat Prikaatien vuoden 2005 toimintaan ja aiempaa tuoreempiin, vuoden 2002 tilastoihin pohjautuviin panos-tuotostaulukoihin. Kummankin joukko-osaston tuotanto- ja työllisyysvaikutukset ovat laskelmien mukaan kasvaneet aikaisemmasta. Porin Prikaatin kohdalla nyt arvioidut tuotanto- ja työllisyysvaikutukset ovat huomattavasti vuoden 1999 tietoihin perustuvia vaikutuksia suuremmat, sillä Porin Prikaatin vuositasolla tekemät hankinnat ja maksamat palkat ovat kasvaneet merkittävästi vuoden 1999 jälkeen.

Kuvioissa 10 ja 11 on esitetty yhteenvetona Porin Prikaatin ja Kainuun Prikaatin vuoden 2005 toiminnasta syntyneet tuotanto- ja työllisyysvaikutukset kansantaloudessa. Kokonaisuudessaan Porin Prikaatin toiminnan synnyttämä tuotantolisäys oli noin 45 miljoonaa euroa ja työllisyysruiske vajaat 900 henkilötyövuotta. Kainuun Prikaatin vastaavat lukemat ovat 60 miljoonaa euroa ja noin 1200 henkilötyövuotta. Muualla kansantaloudessa joukko-osastojen toiminta ylläpiti suurin piirtein yhtä työpaikkaa jokaista joukko-osastojen työpaikkaa kohden. Tulevina vuosina ainakin Porin Prikaatin vaikutukset tulevat entisestään kasvamaan, kun kansainvälinen toiminta liitetään osaksi Porin Prikaatin toimintaa.

Kuvio 10 Porin Prikaatin vuoden 2005 toiminnan synnyttämät tuotantovaikutukset (miljoonaa euroa) ja työllisyysvaikutukset (henkilötyövuotta, htv) Suomessa

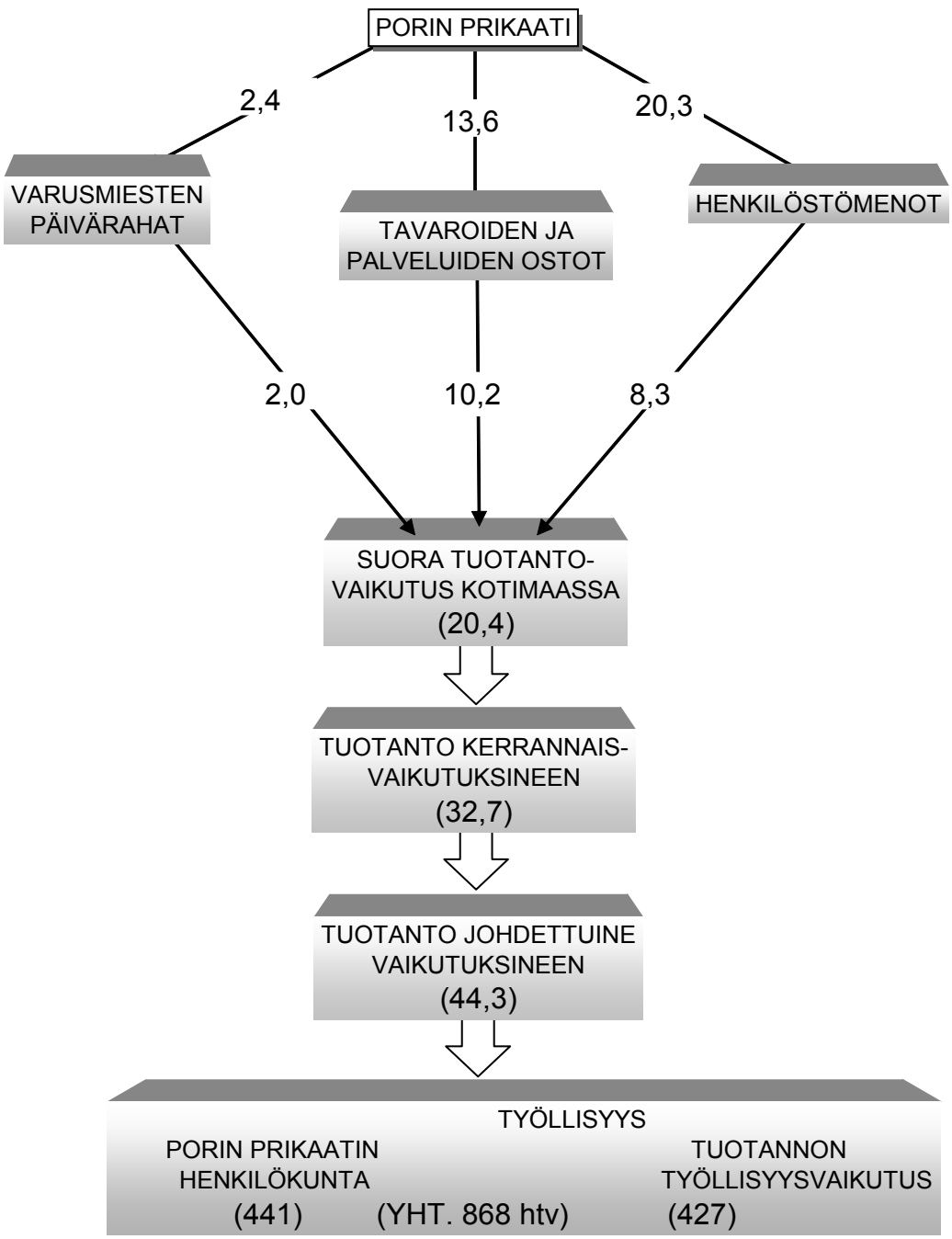

Kuvio 11 Kainuun Prikaatin vuoden 2005 toiminnan synnyttämät tuotantovaikutukset (miljoonaa euroa) ja työllisyysvaikutukset (henkilötyövuotta, htv) Suomessa

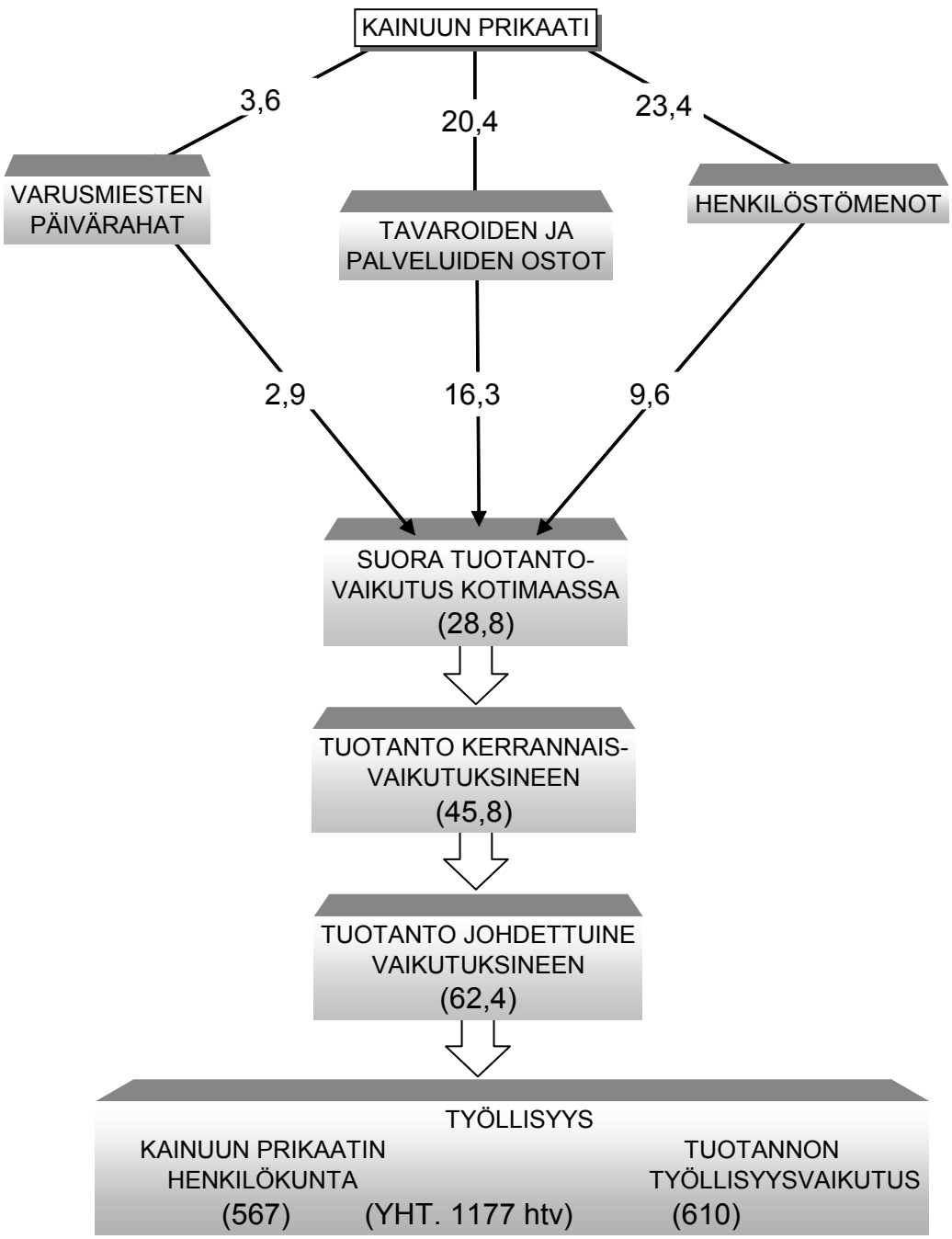

Huomattava osa joukko-osastojen taloudellisista vaikutuksista jää hyödyttämään sijaintimaakuntaa. Kainuun Prikaatin kasvun merkitys Kajaanille ja koko Kainuulle on hyvin tärkeää. Kainuun Prikaatin vuoden 2005 toiminnan ansiosta syntyi Kainuuseen arviolta 25 miljoonan euron arvosta tuotantoa, mikä vastaa 1,5 prosenttia Kainuun koko bruttokansantuotteesta. Prikaatin työllisyysruiske (noin 850 henkilötyövuotta) puolestaan on lähes kolme prosenttia maakunnan työpaikoista. Myös Porin Prikaatilla on huomattavia taloudellisia vaikutuksia sijaintialueellaan Satakunnassa – noin 20 miljoonan euron tuotantovaikutus ja 600 henkilötyövuoden työllisyysvaikutus. Satakunnan taloudellisen koon takia Porin Prikaatin suhteellinen merkitys sijaintimaakunnalleen on kuitenkin selvästi Kainuun Prikaatia vähäisempi.[11]

Tutkimuksessa on laskettu myös tuotanto- ja työllisyyskertoimet joukko-osastojen eri menoerille. Prikaatien koko kansantaloutta koskevissa tuotanto- ja työllisyyskertoimissa ei näyttäisi olevan juurikaan eroja. Pieniä poikkeavuuksia syntyy johtuen eroista varuskuntien menorakenteissa. Myös maakunnallisten kertoimien erot ovat (yllättävänkin) pienet.

Lähteet

Matilainen, Jouko (1990) Maanpuolustus ja Kansantalous. Jyväskylän yliopisto, valtio-opin laitos, julkaisuja 60. Jyväskylä.

Oikarinen, Elias (2002) Kajaanin varuskunnan ja Maasotakoulun taloudelliset vaikutukset. Turun kauppakorkeakoulun julkaisuja Keskusteluja ja raportteja 4:2002. Turku.

Okko, Paavo – Oikarinen, Elias – Miettilä, Asko (2001) Säkylän varuskunnan taloudelliset vaikutukset. Turun kauppakorkeakoulun julkaisuja Keskusteluja ja raportteja 2:2001. Turku.

11 Oikarinen (2002) on keskustellut enemmän eri tekijöiden merkityksestä varuskuntien alueellisten vaikutusten kannalta.

Liitteet

Liite 1. Porin Prikaatin vuoden 1999 toiminnan tuotanto- ja työllisyysvaikutukset Suomessa ja Satakunnassa Prikaatin ulkopuolella[12]

	Suora tuotanto (miljoonaa euroa)	Välillinen tuotanto (miljoonaa euroa)	Työllisyys (henkilötyövuotta)
Suomessa			
Hankinnat	4,7	4,0	89
Henkilöstö + varusmiehet	5,7	4,0	116
Yhteensä	10,3	8,0	205 (+387 omat)
Satakunnassa			
Hankinnat	2,6	0,7	19
Henkilöstö + varusmiehet	4,1	1,3	86
Yhteensä	6,7	1,9	86

Liite 2. Porin Prikaatissa vuonna 1999 toteutuneen miljoonan euron menon vaikutukset tuotantoon (miljoonaa euroa) ja työllisyyteen (henkilötyövuotta) johdettuine[13] vaikutuksineen Suomessa

Kuluerä	Miljoonaa euroa	htv
Henkilöstökulut	0,660	7,8
Varusm. päivärahat	1,600	22,8
Tavaroiden ostot	2,110	22,8
Palveluiden ostot	2,020	32,1
Kiinteistömenot	2,250	13,1
Investoinnit	1,230	12,0
YHTEENSÄ	1,240	13,7

12 Lähde: Okko et al. (2001)

13 Julkisen vallan saamien verotulojen mahdollisen kulutuksen vaikutusta ei laskelmissa ole. Niiden huomiointi nostaisi jonkin verran erityisesti henkilöstökulujen kertoimia.

Liite 3. Kajaanin varuskunnan vuoden 2000 toiminnan tuotanto- ja työllisyysvaikutukset Suomessa varuskunnan ulkopuolella[14]

VUOSI 2000	Hankinnat	Henkilöstön ja varusmiesten kulutus	Pysyvät yhteensä	Investoinnit	Kaikki yhteensä
SUORA VAIKUTUS					
Tuotanto (mmk)	10,3	10,7	21,0	6,2	27,2
Työllisyys (htv)	101	112	213	76	289
KERRANNAISVAIKUTUS					
Tuotanto (mmk)	8,3	7,5	15,8	5,0	20,7
Työllisyys (htv)	105	94	199	49	248
JOHDETTU VAIKUTUS					
Tuotanto (mmk)	5,1	5,0	10,1	3,0	13,2
Työllisyys (htv)	48	48	96	29	125
YHTEENSÄ					
Tuotanto (mmk)	23,7	23,2	46,9	14,2	61,1
Työllisyys (htv)	254	254	508	154	662

Liite 4. Kajaanin varuskunnan vuonna 2000 toteutuneen miljoonan euron menon vaikutukset tuotantoon (miljoonaa euroa) ja työllisyyteen (henkilötyövuotta) johdettuine[15] vaikutuksineen Suomessa varuskunnan ulkopuolella

Menoerä	Tuotantovaikutus	Työllisyysvaikutus
Henkilöstömenot (palkat)	0,820	8,5
Varusmiesten päivärahat	1,720	21,2
Kiinteistömenot *)	2,060	14,5
Muonitus	2,510	31,8
Matkat	1,780	17,7
Palveluiden ostot	2,020	26,5
Polttoaineet	0,790	6,0
Terveydenhuolto **)	2,080	32,2
Investoinnit	1,930	20,8
Muut menot	1,660	19,4

* Kiinteistömenot sisältää maksetut vuokrat sekä lämmityksen, veden ja sähkön.

**) Terveydenhuollon työllistämiskerrointa varuskunnan ulkopuolella laskee hieman se, että osa terveydenhuollon työllistämistä henkilöistä on varuskunnan palkkalistoilla. Näin osa terveydenhuollon työllistämisvaikutuksesta ei näy varuskunnan ulkopuolelle tulevan vaikutuksen kertoimessa. Kerroin on siis riippuvainen siitä, kuinka suuri osa terveydenhuoltopalveluista ostetaan varuskunnan ulkopuolelta. Kokonaistyöllistämiskerroin, jossa ovat mukana sekä varuskunnan työntekijät että muualla työllistyvät, ei sen sijaan periaatteessa ole riippuvainen ulkoistamisesta. Käytännössä muutoksia kertoimessa saattavat kuitenkin aiheuttaa tehokkuuserot varuskunnan oman tuotannon ja ulkoa ostettavien palvelujen välillä.

14 Lähde: Oikarinen (2002)

15 Julkisen vallan saamien verotulojen mahdollisen kulutuksen vaikutusta ei laskelmissa ole. Niiden huomiointi nostaisi jonkin verran erityisesti henkilöstökulujen kertoimia.

Liite 5. Kajaanin varuskunnan vuoden 2000 toiminnan tuotanto- ja työllisyysvaikutukset Kainuussa varuskunnan ulkopuolella

VUOSI 2000	Hankinnat	Henkilöstön ja varusmiesten kulutus	Pysyvät yhteensä	Investoinnit	Kaikki yhteensä
SUORA VAIKUTUS					
Tuotanto (mmk)	5,8	8,0	18,8	5,5	19,3
Työllisyys (htv)	51	101	152	69	221
KERRANNAISVAIKUTUS					
Tuotanto (mmk)	3,0	3,3	6,3	3,6	9,9
Työllisyys (htv)	17	28	45	16	61
JOHDETTU VAIKUTUS					
Tuotanto (mmk)	1,3	2,3	3,6	1,5	5,1
Työllisyys (htv)	15	26	41	17	58
YHTEENSÄ					
Tuotanto (mmk)	10,1	13,5	23,6	10,7	34,3
Työllisyys (htv)	83	155	238	103	341

Liite 6. Kajaanin varuskunnan vuonna 2000 toteutuneen miljoonan euron menon vaikutukset tuotantoon (miljoonaa euroa) ja työllisyyteen (henkilötyövuotta) johdettuine[16] vaikutuksineen Kainuussa varuskunnan ulkopuolella

Menoerä	Tuotantovaikutus (mmk / milj. €)	Työllisyysvaikutus (htv/milj. €)
Henkilöstömenot (palkat)	0,490	4,9
Varusmiesten päivärahat	0,950	14,1
Kiinteistömenot	1,810	5,7
Muonitus	0,000	0,0
Matkat	0,350	2,8
Palveluiden ostot	1,270	19,4
Polttoaineet	0	0,0
Terveydenhuolto	1,420	29,3
Investoinnit *)	1,450	14,3
Muut menot	0,640	11,7

*) Rakennusinvestoinnit: 1,510 ja 2,6 / 14,5; kone- ja laiteinvestoinnit: 0,300 ja 0,6 / 3,2

16 Julkisen vallan saamien verotulojen mahdollisen kulutuksen vaikutusta ei laskelmissa ole. Niiden huomiointi nostaisi jonkin verran erityisesti henkilöstökulujen kertoimia.

ASEVELVOLLISUUSJÄRJESTELMÄN VAIKUTUKSET VARUSMIESPALVELUKSEN SUORITTANEIDEN OPINTOIHIN JA TYÖMARKKINA-ASEMAAN

Roosa Simola (toim.)

Sisällysluettelo

1. Johdanto 1
1.1 Raportin aineisto 1

2. PALVELUKSEN VAIKUTUKSET VARUSMIESTEN KORKEAKOULUOPINTOIHIN 4
2.1 Korkeakouluopintoihin hakeutuminen ja opiskelu varusmiespalveluksen aikana 4
2.2 Opiskelu varusmiespalveluksen jälkeen 4
2.3 Varusmiespalveluksen hyväksilukeminen korkeakouluissa 6
2.4 Toimenpide-ehdotukset ja toimet varusmiespalveluksen ja korkeakouluopintojen yhteensovittamisen parantamiseksi 8
2.5 Puolustusvoimien ja korkeakoulujen väliset yhteistyökokeilut 10
2.6 Johtopäätökset palveluksen vaikutuksista varusmiesten opintoihin 11

3. PALVELUKSEN VAIKUTUKSET VARUSMIESTEN TYÖMARKKINA-ASEMAAN 14
3.1 Palveluksen hyödyllisyys varusmiesten näkökulmasta 14
3.2 Palveluksessa annettava erikoisalojen koulutus 14
3.3 Palveluksessa annettava ammattiin johtava koulutus 15
3.4 Palveluksessa annettava johtamiskoulutus 17
3.5 Palveluksesta saatavat todistukset 21
3.6 Johtopäätökset palveluksen vaikutuksista varusmiesten työmarkkina-asemaan 22

4. YHTEENVETO 25

1. Johdanto

Valtioneuvoston turvallisuus- ja puolustuspoliittisessa selonteossa 2004 todetaan, että yksi Suomen puolustuksen kulmakivistä on yleinen asevelvollisuus, jonka ansiosta maanpuolustusvelvoite jakautuu tasaisesti koko yhteiskuntaan. Vaikka voidaan olettaa, että Suomessa vallitseva kattava asevelvollisuusjärjestelmä vaikuttaa yhteiskunnassamme sen monella eri osa-alueella, näistä vaikutuksista ei ole tähän mennessä ollut täsmällistä, koottua tietoa.

Tässä arviointiprojektin osassa tarkastellaan, miten asevelvollisuuden suorittaminen vaikuttaa varusmiesten opintoihin ja miten varusmiespalveluksen aikana saatu koulutus ja työkokemus vaikuttavat heidän myöhempään työmarkkina-asemaansa. Vaikutuksia tarkastellaan suurelta osin yksilöiden näkökulmasta, minkä lisäksi raportissa tuodaan esille vaikutusten heijastuminen yksilötasolta yhteiskunnan tasolle. Tässä raportissa käsiteltävät vaikutukset ovat luonteeltaan laadullisia. Vaikutusten taloudellista merkitystä käsitellään arviointiprojektin kansantalouteen keskittyvässä osassa.

Asevelvollisuus alkaa kutsunnoista ja jatkuu siihen asti, kunnes henkilö siirtyy pois reservistä[1]. Yleisen asevelvollisuusjärjestelmän keskeiset osat ovat varusmiespalvelus ja kertausharjoitukset. Alla keskitytään varusmiespalvelukseen, sillä asevelvollisuusjärjestelmän aiheuttamat vaikutukset asevelvollisten käytännön elämään näkyvät selkeimmin palveluksen suorittamisen kautta. Vaikka kertausharjoituksia pidetään ja niiden avulla voidaan ylläpitää palveluksessa opittuja taitoja, niiden merkitys reserviläisten opintojen ja työmarkkina-aseman kannalta on varusmiespalvelusta huomattavasti vähäisempi. Merkitystä yhä vähentää kertausharjoituskoulutettavien määrä, jota on pienennetty siten, että vuoden 2006 aikana kertausharjoituksiin käsketään enää vain noin 5000 henkilöä.

Alla kootaan yhteen aiheesta olemassa olevia tutkimuksia ja tilastoja, ja tarkastellaan niiden tuloksia vaikuttavuuden näkökulmasta. Raportin tarkoituksena on vetää tutkimusten tulokset yhteen siten, että niistä muodostuu eheä kuva asevelvollisuusjärjestelmän yhteiskunnallisesta vaikutuksesta varusmiespalveluksen suorittaneiden opintoihin ja työmarkkina-asemaan.

1.1 Raportin aineisto

Keskeisiä aiheesta tehtyjä ja raportissa hyödynnettyjä tutkimuksia ovat Elina Laaksosen Opiskelijajärjestöjen tutkimussäätiöstä vuonna 2004 opetus- ja puolustusministeriöille tekemä selvitys **Varusmiehestä opiskelijaksi**, Marcus Nyberghin vuonna 2005 Teknillisessä korkeakoulussa tekemä diplomityö **Varusmiesaikaisen johtajakoulutuksen yhteiskunnallinen vaikuttavuus ja kehittämistarpeet** sekä Elovainio – Metsäranta – Kivimäen (2002) tutkimus **Ennustaako varusmieskoulutuksessa menestyminen työelämään sijoittumista?** Lisäksi raportissa viitataan Henna Saarisen (2003) Turun

1 Asevelvollisuusaika on 43 vuotta

yliopistossa laatimaan **Varusmiesten etuustutkimukseen** sekä Nissisen ja Seppälän (2000) tutkimukseen **Johtajakoulutus murroksessa - johtamiskäyttäytyminen johtamisen tutkimuksen ja johtajakoulutuksen ydinkäsitteenä.** Alla luetellaan lyhyesti tutkimusten tavoitteet, aineistot ja niissä käytetyt tutkimusmenetelmät. Raportissa on myös käytetty hyväksi korkeakouluilta kerättyä tilastoa siitä, kuinka paljon varusmieskoulutusta niissä on hyväksiluettu osaksi tutkintoa. Muita varusmiehiä koskevia tilastoja ja varusmieskoulutusta koskevaa tietoa on saatu Pääesikunnan koulutusosastolta.

1.1.1 Laaksosen tutkimus

Raportin osa, jossa käsitellään asevelvollisuusjärjestelmän vaikutuksia varusmiesten opintoihin, nojaa pääasiasiallisesti Laaksosen (2004) tekemässä selvityksessä saatuihin tuloksiin. Selvitys tarkastelee korkeakouluopiskelijoiden ja varusmiesten kokemuksia varusmiespalvelun vaikutuksista korkeakouluopintojen aloittamiseen ja jatkamiseen. Selvityksen päätavoitteena oli tunnistaa opiskelijoiden kokemia varusmiespalveluksen ja korkeakouluopintojen yhteensovittamisen ongelmia ja kartoittaa ongelmien yleisyyttä ja esiintymistä valtakunnallisesti. Pääaineistona oli kysely, joka tehtiin yli kahdelle tuhannelle korkeakouluopiskelijalle, jotka olivat suorittaneet varusmiespalveluksen vuosina 1998-2003. Tuloksia analysoitiin tilastollisin menetelmin. Kyselyn lisäksi käytettiin laadullista aineistoa: 20:lle varusmiespalvelustaan parhaillaan suorittavalle varusmiehelle tehtiin viisi ryhmähaastattelua. Haastateltavilla ei vielä ollut opiskelupaikkaa palvelukseen astuessaan, joten opiskelemaan hakeminen oli heille ajankohtainen asia. Lisäksi tutkimuksessa tehtiin 20 puolistrukturoitua lomakekyselyä varusmiestoimikunnille ja varuskuntien sosiaalikuraattoreille.

Kyselyyn vastanneista 38 prosenttia suoritti ammattikorkeakoulututkintoa ja 62 prosenttia yliopistotutkintoa. Yli puolet vastaajista oli saanut opiskelupaikkansa kuitenkin juuri ennen varusmiespalveluksen suorittamista, eikä siten ollut vielä aloittanut opintojaan käytännössä. Noin kolmasosa oli aloittanut opintonsa ennen varusmiespalvelusta, mutta heistä suurin osa oli ehtinyt opiskella vasta yhden lukukauden. Noin 13 prosentilla vastaajista ei ollut opiskelupaikkaa lainkaan ennen palvelukseen astumista. Selvityksen perusteella näyttää siltä, että korkeakouluopiskelijoiden kohdalla on tavallisinta suorittaa varusmiespalvelus lukion ja korkeakouluopintojen välissä ja harvinaisempaa on suorittaa se opintojen myöhemmässä vaiheessa. Vastaajista 50 prosenttia oli suorittanut johtajakoulutuksen, kun kaikista varusmiespalveluksen suorittaneista määrä on noin 30 prosenttia (Laaksonen 2004: 11-14; 17-18).

1.1.2 Muut tutkimukset

Saarisen (2003) etuustutkimuksessa tarkastellaan varusmiesten taloudellisia ja sosiaalisia etuuksia sekä heidän yhteiskunnallista asemaansa 2000-luvun alun Suomessa. Tutkimuksessa tehtiin 700:lle varusmiespalvelusta kyselyhetkellä suorittavalle varusmiehelle kysely, jonka tuloksia tarkasteltiin tilastollisin menetelmin. Vastaajista noin

13 prosenttia oli korkeakouluopiskelijoita ja noin 44 prosenttia toimi ennen armeijaa palkansaajana. Työttömiä ja lomautettuja oli reilu viidennes (Saarinen 2003: 19-23). Saarisen tutkimuksen otos eroaa merkittävästi Laaksosen otoksesta, joka käsittää vain korkeakouluopiskelijoita. Tämän raportin kannalta keskeiset Saarisen tutkimustulokset liittyvät varusmiesten yhteiskunnalliseen asemaan.

Nyberghin (2005) tutkimuksessa selvitetään henkilöjohtamisen tarpeita Suomessa ja sitä, miten varusmiesaikainen johtajakoulutus vastaa näihin tarpeisiin. Lisäksi työssä tarkastellaan hyväksilukemisen problematiikkaa. Tutkimus perustuu kirjallisuustutkimukseen ja 21 henkilöhaastatteluun sekä neljään ryhmähaastatteluun. Haastattelut olivat puolistrukturoituja teemahaastatteluja, joita analysoitiin laadullisesti. Ryhmähaastatteluissa haastateltiin yhteensä 17 varusmiesjohtajaa. Muut haastateltavat olivat Nyberghin mukaan suomalaisia johtamisosaamistarpeita tuntevia henkilöitä ja ylipistojen, puolustusvoimien sekä aiheeseen liittyvien sidosryhmien edustajia. Haastatteluvastausten perusteella ei voi Nyberghin mukaan tehdä selkeitä yleistyksiä, mutta tulokset ovat niiden yhdenmukaisuuden perusteella suuntaa-antavia (Nybergh 2005: 7; 34-36).

Nissinen ja Seppälä Maanpuolustuskorkeakoulusta tutkivat johtajakoulutusta vuonna 2000 tavoitteenaan kartoittaa sen hetkisiä näkemyksiä johtamisesta ja johtamisen koulutuksesta Suomessa sekä selvittää puolustusvoimien johtajakoulutusohjelman ja muiden siviiliorganisaatioiden johtajakoulutuskäsitysten ja -käytäntöjen yhteneväisyyksiä. Tutkimuksen aineistona käytettiin julkisia asiakirjoja, minkä lisäksi tehtiin kysely sellaisille korkeakouluille, yrityksille ja sotilasorganisaatioille, joissa järjestettiin johtamiseen liittyvää opetusta tai koulutusta. Tarkoituksena oli saada mukaan keskeisiä vaikuttajia johtamisen saralla opetus- ja yritysmaailmassa. Kyselyssä esitettiin valmiiksi muotoiltuja väittämiä, joita vastaajien piti arvioida asteikolla, jonka ääripäät olivat "täysin samaa mieltä – täysin eri mieltä". Avokysymyksiä oli kuusi. Vastanneita henkilöitä oli 54 ja he olivat koulutuksen johto- ja suunnitteluhenkilöstöä sekä opettajia/kouluttajia. Kyselyn tuloksia analysoitiin sekä tilastollisesti että laadullisesti ja ne ovat tutkijoiden mukaan lähinnä suuntaa-antavia (Nissinen ja Seppälä 2000: 120-124). Kyselyn muotoilun sekä tuloksien kannalta on huomionarvoista, että everstiluutnantti Nissinen on itse sekä johtamisen tutkija ja kouluttaja että puolustusvoimien uuden, syväjohtamiseen perustuvan johtajakoulutusohjelman kehittäjä.

Helsingin yliopiston professori Mika Kivimäen johdolla vuonna 2002 tehdyssä tutkimuksessa tarkastellaan ennustaako tietyn varusmieskoulutuksen suorittaminen myöhempää työelämään sijoittumista. Tutkimuskohteena olivat vuosina 1955, 1960 ja 1965 syntyneet miesikäluokat. Tutkimusaineisto kerättiin asevelvollisrekistereistä, Tilastokeskuksen tiedoista sekä puolustusvoimien tekemällä kyselyllä, ja tietoja analysoitiin tilastollisin menetelmin. (Elovainio – Metsäranta – Kivimäki 2002: 2-5) Koska nämä varusmiehet ovat suorittaneet vanhanmallisen varusmieskoulutuksen, tulokset eivät sinänsä päde niihin varusmiehiin, jotka ovat läpikäyneet puolustusvoimien uudistetun koulutusjärjestelmän, mutta tutkimus tarjoaa tärkeää vertailutietoa aiemman koulutuksen pitkäaikaisvaikutuksista.

2. PALVELUKSEN VAIKUTUKSET VARUSMIESTEN KORKEAKOULUOPINTOIHIN

2.1 Korkeakouluopintoihin hakeutuminen ja opiskelu varusmiespalveluksen aikana

Laaksosen (2004) tutkimuksen tulokset osoittavat, että sellaisille varusmiehille, joilla ei ole valmiiksi opiskelupaikkaa palvelukseen astuessaan, **korkeakouluopintoihin hakeutuminen varusmiespalveluksen aikana on erittäin vaikeaa.** Suurin osa tutkimuksessa haastatelluista 20:sta varusmiehestä ei ollut hakenut opiskelupaikkaa palveluksensa aikana. Haastattelujen perusteella voidaan todeta, että suurin ongelma opiskelemaan hakeutumisessa on vapaa-ajan vähäisyys, sillä varusmiehillä ei ole aikaa lukea pääsykokeisiin palveluksessa ollessaan, minkä lisäksi harvat henkilökohtaiset lomapäivät halutaan käyttää lukemisen sijaan palautumiseen ja rentoutumiseen. Lukuloma, joka muuten voisi olla vastaus ajanpuutteen ongelmaan, ei saa kannatusta, koska se pidentäisi palvelusaikaa. Varuskuntaympäristö ei haastattelujen perusteella myöskään motivoi korkeakouluopintoihin hakeutumiseen, sillä sieltä puuttuvat lukemiseen sopivat tilat eikä lukemiseen saa kantahenkilökunnalta tukea. Lisäksi varusmiehet kokevat ongelmaksi pääsykokeessa käymisen, koska kokeissa käymiseen pitää käyttää henkilökohtaisia lomapäiviä (Laaksonen 2004: 20-22).

"Opiskelu varusmies-palveluksen aikana on erittäin harvinaista."

Vaikka asevelvollisuusjärjestelmällä on tutkimustulosten valossa merkittävä kielteinen vaikuttavuus opintojen aloittamiseen, tulisi ongelmaa tarkastella oikeassa mittakaavassa: valtaosalla tutkimuksessa tarkastelluista korkeakoulutetuista varusmiehistä on palveluksen aloittaessaan opiskelupaikka. Ongelma varusmiespalveluksen ja opintojen yhteensovittamisessa tulee selkeämmin esille, kun huomataan, että **opiskelu varusmiespalveluksen aikana on erittäin harvinaista.** Laaksosen (2004: 24) tutkimuksen tulokset osoittavat, että vain 1,5 prosenttia vastaajista oli suorittanut varusmiespalveluksen aikana korkeakouluopintoihinsa liittyviä opintoja. Käytännössä varusmiespalvelusta suorittavat opiskelijat poistuvat siten korkeakouluista palveluksen ajaksi. Varusmiespalveluksen aikaisen korkeakouluihin hakeutumisen ja palveluksen kanssa samanaikaisen opiskelun vaikeudesta seuraa, että varusmiespalveluksella on selkeä opintoja lykkäävä vaikutus.

2.2 Opiskelu varusmiespalveluksen jälkeen

Varusmiespalvelus ei vaikuta ainoastaan palveluksen aikaiseen korkeakouluun hakemiseen ja opiskelemiseen, vaan **palveluksen suorittamisella on yhteys myös palveluksen jälkeisiin opintoihin.** Kun Laaksosen (2004: 24-25) tutkimuksessa vastaajilta kysyttiin, vaikuttiko palvelus heidän opintojensa palveluksen jälkeiseen etenemiseen, viidennes vastaa-

jista koki sen vaikuttaneen opintojen etenemiseen myönteisesti ja viidennes kielteisesti. Ne varusmiehet, joiden opintoihin palvelus oli vaikuttanut myönteisesti, kertoivat palveluksen suotuisasta vaikutuksesta opintojen etenemiseen hyväksilukemisen, erilaisten opiskelua hyödyttävien taitojen oppimisen ja opiskeluinnon lisääntymisen kautta. Toisaalta ne varusmiehet, joiden opintoihin palvelus oli vaikuttanut kielteisesti, kertoivat opintojen pitkittyneen ja valmistumisen viivästyneen palveluksen takia.

On tärkeä huomata, että opintoihin aiheutuu saapumiseristä ja kotiutumisajoista johtuen usein pidempikin tauko kuin varsinaisen palvelusajan pituus. Etenkin syys-lokakuussa ja joulu-tammikuussa kotiutuminen voi aiheuttaa opintojen jatkamisen tai aloittamisen lykkääntymistä puolella vuodella tai jopa vuodella. Syksyllä tai tammikuussa kotiutuneista vastaajista moni oli päässyt kiinni opintoihinsa vasta seuraavana syksynä, varsinkin jos varusmies ei ollut ennen palvelusta ehtinyt aloittaa opintojaan. Opintojen pitkittymistä ja hidastumista lisäävät myös palveluksen jälkeiset sopeutumisen ja opiskeluotteen saamisen ongelmat (Laaksonen 2004: 24-25). Vaikka reilusti yli puolet vastaajista oli sitä mieltä, ettei palveluksen suorittamisella ollut mitään vaikutusta palveluksen jälkeisten opintojen etenemiseen, yhteiskunnan näkökulmasta on ongelmallista, että **vuosittaisesta miesikäluokasta viidenneksen korkeakoulusta valmistuminen viivästyy asevelvollisuusjärjestelmän takia enemmän kuin varusmiespalvelusajan verran.**

> "viidenneksen korkeakoulusta valmistuminen viivästyy asevelvollisuus-järjestelmän takia enemmän kuin varusmies-palvelusajan verran."

Laaksosen (2004: 31-37) mukaan varusmiespalveluksen aiheuttamia erityisiä ongelmia opintoihin nähden ovat opiskeluotteen menettäminen palveluksen aikana, taloudellisen tilanteen heikentyminen ja opinto-ohjauksen puute. Yleisin ongelma varusmiespalveluksen suorittaneilla on otteen saaminen opiskelusta palveluksen jälkeen, jonka 37 prosenttia vastaajista oli kokenut ainakin jonkin verran vaikeaksi. Kun varusmiespalveluksessa vallitsee käskytyskulttuuri, vaaditaan korkeakouluissa omatomisuutta. Opiskelijan voi olla vaikea siirtyä yhdestä toimintakulttuurista toiseen. Otteen saaminen oli vaikeaa useammalle yliopisto-opiskelijalle kuin ammattikorkeakoulua käyvälle, mikä saattaa johtua yliopiston vaatimasta suuremmasta omatoimisuudesta. Myös ajankohdalla on merkitystä, sillä sekä tammikuussa palveluksensa aloittaneissa että tammikuussa ja syyslukukauden aikana kotiutuneissa oli huomattavasti enemmän hankaluuksia kokeneita varusmiehiä.

Kolmasosa vastaajista oli kokenut taloudellisia vaikeuksia varusmiespalveluksen jälkeen. Varusmiespalveluksesta johtuva kotiutumisvaiheen heikko taloudellinen tilanne vaikuttaa puolestaan opintoihin, sillä jos töihin meno on välttämätöntä perustoimeentulon turvaamiseksi, opintoihin hakeutuminen tai palaaminen estyy tai hidastuu. Ammattikorkeakouluopiskelijoista huomattavasti suurempi osa oli kokenut taloudellisia ongelmia kuin yliopisto-opiskelijoista. Lisäksi reilu viidennes vastaajista esitti, ettei saanut tarpeeksi ohjausta opintoihinsa. Yliopisto-opiskelijoissa oli jälleen hieman enemmän ohjauksen puutteellisena kokeneita kuin ammattikorkeakouluopiskelijoissa. Myös saapumis- ja kotiutumiserien suhteen sekä tammikuussa saapuneilla että elo-joulukuussa ja tammikuussa kotiutuneilla esiintyi enemmän ohjauksen puutetta (Laaksonen 2004: 31-37).

"Tutkimuksen perusteella varusmiespalvelus selvästi kohottaa varusmiesten opiskelumotivaatiota"

"Varusmiespalveluksella on myönteinen vaikutus itsenäisen työskentelyn taitojen ja ryhmätyö-taitojen karttumiseen."

Laaksosen (2004) selvityksen mukaan varusmiespalveluksella on myös muita, yleensä myönteisiä, vaikutuksia palveluksen jälkeisiin opintoihin. **Tutkimuksen perusteella varusmiespalvelus selvästi kohottaa varusmiesten opiskelumotivaatiota,** sillä hieman alle puolet vastaajista koki palveluksen vaikuttaneen heidän opiskelumotivaatioonsa myönteisesti. Vain 11 prosenttia opiskelumotivaatio heikentyi palveluksen seurauksena. **Varusmiespalveluksella on myös selkeä myönteinen vaikutus varusmiesten itsenäisen työskentelyn taitojen ja ryhmätyötaitojen karttumiseen.** Liki 30 prosenttia vastaajista oli sitä mieltä, että palvelus oli vaikuttanut myönteisesti heidän itsenäisen työskentelyn taitoihinsa, kun vain 6 prosenttia ilmoitti kokeneensa kielteistä vaikutusta. Ammattikorkeakouluissa opiskelevat olivat useammin kokeneet myönteistä vaikutusta, kun taas yliopisto-opiskelijat olivat vastaavasti kokeneet useammin kielteistä vaikutusta. Vielä useampi tutkimukseen osallistunut, 53 prosenttia kaikista vastaajista, oli kokenut varusmiespalveluksella olevan myönteistä vaikutusta heidän ryhmätyötaitoihinsa, kun vain muutama prosentti oli kokenut vaikutuksen kielteisenä. Erityisesti johtajakoulutus mainittiin olleen hyödyksi sosiaalisten taitojen oppimisessa. Ero ammattikorkeakoulua käyvien ja yliopisto-opiskelijoiden vastausten välillä ei ollut ryhmätyötaitojen suhteen kovin suuri.

Laaksosen (2004) tutkimuksessa reilu kymmenesosa vastaajista koki myönteistä, samoin kuin reilu kymmenesosa kielteistä, vaikutusta opiskeluun liittyvien tietojen ja taitojen hallintaan. Yleinen kielteinen vaikutus tietoihin ja taitoihin on varusmiesten mukaan opintoihin liittyvien perustietojen unohtuminen palveluksen aikana. Vastaajista reilu kymmenesosa koki palveluksen vaikuttaneen myönteisesti heidän opiskelutekniikkaansa tai – tapoihinsa ja vastaavasti kymmenesosa koki vaikutuksen kielteisenä. Huomionarvoista kuitenkin on, että varusmiespalveluksen myönteinen vaikutus tietoihin ja taitoihin sekä opiskelutekniikkaan ja opiskelutapoihin korostui ammattikorkeakouluissa opiskelevien vastauksissa, kun vastaavasti yliopisto-opiskelijoista selvästi suurempi osuus oli kokenut kielteistä vaikutusta (Laaksonen 2004: 26-28). [2]

Muita Laaksosen (2004:39-43) selvityksessä esille tulleita varusmiespalvelun erityisiä hyötyjä ovat johtamis-, esiintymis- ja vuorovaikutustaitojen parantuminen, psyykkisten valmiuksien kehittyminen, kurssien hyväksilukeminen opiskelupaikassa tai joidenkin suoraan opiskelualaan liittyvien taitojen kehittyminen, työkokemuspisteiden kertyminen ja opiskelutekniikan kehittyminen.

2.3 Varusmiespalveluksen hyväksilukeminen korkeakouluissa

Vaikka **varusmiespalvelukseen kuuluvan koulutuksen hyväksilukeminen opiskelijan omassa oppilaitoksessa voi edesauttaa opiskelua,** Laaksosen (2004) tutkimukseen osallistuneista lähes 40 prosenttia ei tuntenut oman korkeakoulunsa käytäntöä varusmiespalveluksen hyväksilukemisesta osaksi opintoja. **Vain 10 prosenttia oli hakenut hyväksilukemista** ja näistä suurin osa oli ammattikorkeakoulussa opiskele-

2 Loput liki 80 prosenttia vastaajista ei huomannut tietojen ja taitojen hallinnan tai opiskelutekniikan ja opiskelutapojen osalta varusmiespalveluksella mitään vaikutusta.

via. Hakeneista 74 prosenttia oli saanut hakemansa opinnot hyväksiluettua. Yleisimmin hyväksiluettavaksi haetaan johtajakoulutukseen liittyviä opintoja, mutta vaikka johtajakoulutuksen suorittaneet hakivat hyväksilukemista muita useammin, heidän hakemansa suoritukset oli hyväksiluettu harvemmin kuin miehistökoulutuksen suorittaneiden. Johtajakoulutuksen suorittaneista noin kolmasosan hakemia suorituksia ei hyväksytty. (Laaksonen 2004: 43-44)

Hyväksilukemisen hakeminen on varusmiespalveluksen suorittaneiden omalla vastuulla eikä opintopisteitä jaeta automaattisesti. Opiskelijan tulee omassa oppilaitoksessaan toteennäyttää suoritettujen opintojen sisältö, laajuus ja taso, jolloin ratkaisevia dokumentteja ovat palvelustodistus, erilaiset tutkintotodistukset, opintokirja ja johtajakansio. Miehistön palvelustodistuksessa on kirjattuna suoritetut kurssit ja tutkinnot sekä saadun koulutuksen sisältö ja laajuus. Myös johtajan palvelustodistukseen merkitään suoraan opinnot laajuuksineen, jotka voidaan esittää hyväksiluettavaksi Maanpuolustuskorkeakoulussa tai mahdollisesti muissa jatko-opinnoissa.

Oppilaitoksissa suhtaudutaan varusmiespalveluksen hyväksilukemiseen hyvin vaihtelevasti. Puolustusvoimien keräämien tietojen mukaan vuonna 2006 ainakin kaksi kolmesta Suomen ammattikorkeakouluista hyväksyi varusmieskoulutuksessa saatua koulutusta osaksi ammatillista koulutusta. Näistä ainakin yhdessä kolmasosassa hyväksilukeminen perustui johtajakoulutukseen. Annetut opintopistelaajuudet vaihtelivat oppilaitoksittain kolmesta kahteentoista (3-12) opintopisteeseen. Yliopistojen kohdalla hyväksilukemisen selvittäminen on hankalampaa, koska käytännöt vaihtelevat tiedekunnittain. Puolustusvoimien selvittämistä 21 yliopistosta ainakin yhdeksässä sai vuonna 2005 varusmiespalveluksesta opintopisteitä ainakin yhdessä tiedekunnassa – tilaston mukaan ainoastaan Lappeenrannan teknillisessä yliopistossa, Turun kauppakorkeakoulussa ja Maanpuolustuskorkeakoulussa saivat kaikki opiskelijat tiedekunnastaan riippumatta hyväksiluettua varusmieskoulutustansa. Esimerkiksi Tampereen yliopistossa ollaan vasta käsittelemässä 4-6 opintopisteen hyväksilukemismahdollisuutta.

> "Oppilaitoksissa suhtaudutaan varusmies-palveluksen hyväksi-lukemiseen hyvin vaihtelevasti."

Vaikka liki kaikissa yliopistoissa hyväksilukeminen perustuu nimenomaan johtajakoulutuksen suorittamiseen, saatujen opintopisteiden laajuus vaihtelee suuresti yliopistojen välillä: niitä annetaan yhdestä aina kuuteentoista ja puoleen opintopisteeseen. Maanpuolustuskorkeakoulu on luonnollisesti erikoistapaus, jonka opiskelijat saavat hyväksiluettua peräti 20 opintoviikkoa. Yllä esitetyt puolustusvoimien tilastoista saatavat tiedot ovat linjassa Laaksosen (2004) selvityksen tulosten kanssa. Opiskelijoiden heikko tietämys hyväksilukemisen käytännöistä omassa oppilaitoksessaan lienee osittain seurausta siitä, että käytännöt ovat varsin sekavia. Varsinkin käytäntöjen vaihtelevuus yliopistoissa tiedekunnittain saattaa myös aiheuttaa sen, että juuri yliopisto-opiskelijat harvemmin hakevat hyväksiluettavuutta. Johtajakoulutuksen suosituimmuus opiskelijoiden hyväksilukemisen haun kohteena vastaa hyvin oppilaitosten toimintatapaa, jonka mukaan niissä voidaan useimmiten hyväksilukea vain johtajakoulutusta.

2.4 Toimenpide-ehdotukset ja toimet varusmiespalveluksen ja korkeakouluopintojen yhteensovittamisen parantamiseksi

Laaksosen (2004) selvityksessä on pohdittu, miten varusmiespalvelus ja opinnot voitaisiin sovittaa paremmin yhteen käytännössä, jotta opintoihin kohdistuvat negatiiviset vaikutukset lievenisivät. Siinä tehdyt kehittämisehdotukset koskevat sekä puolustusvoimien että korkeakoulujen käytäntöjä. Useisiin parannuksiin on ryhdytty, mutta muutosten valmistelu ja toimeenpano on ollut hidasta.

2.4.1 Puolustusvoimat

Laaksosen (2004: 47) tutkimuksessa todetaan, että puolustusvoimissa tulisi ottaa paremmin huomioon varusmiesten opintoihin liittyvät suunnitelmat palvelusaikoja, saapumiseriä ja koulutushaaraa määrättäessä. Käytännössä puolustusvoimat käsittelee kuitenkin niin suurta varusmiesten määrää, ettei yksilöllisiä opintopolkuja voida todennäköisesti huomioida saapumis- ja kotiuttamiseriä muodostettaessa. Koulutushaaran suhteen puolustusvoimat pyrkii ottamaan huomioon varusmiehen aiemmat opinnot. Selvityksessä on myös esitetty, että puolustusvoimissa tarvittaisiin yleisesti ottaen myönteisempää suhtautumista ja kannustavampaa asennoitumista varusmiesten opiskeluun, mikä vaatinee asenneilmapiirin muutosta. Asenteisiin vaikuttaminen on kuitenkin hidasta.

Konkreettisempia ovat Laaksosen (2004) selvityksen ehdotukset, että opiskelua ja valintakokeisiin valmistautumista varten tulisi varuskunnissa olla enemmän rauhallisia lukutiloja, paremmat internetin käyttömahdollisuudet sekä aktiivisempaa koulutukseen liittyvää tiedotusta niin varusmiesten kuin korkeakoulujen suuntaan. Valintakokeisiin osallistuvien varusmiesten tilanne tulisi selvityksen mukaan puolestaan järjestää siten, ettei osallistuminen kokeisiin esty tai muodostu kohtuuttoman hankalaksi. Valintakokeita varten olisi myös tarvetta omalle lomamuodolle, minkä lisäksi valintakokeisiin valmistautumiseen tulisi mahdollisuuksien mukaan saada enemmän vapaa-aikaa. (Laaksonen 2004: 47)

Käytännössä varusmiesten joukosta voi kuitenkin olla ongelmallista erottaa, mikä ryhmä varusmiehistä on koulutukseen hakeutumisessa tosissaan ja mikä käyttää sitä hyväkseen päästäkseen palveluksesta helpommalla. Esimerkiksi ylimääräisen loman myöntämisen kohdalla on pääesikunnassa **(Viitala 2006)** havaittu, että jotkut varusmiehet käyttävät järjestelmää hyväkseen ilmoittautumalla sellaisiin pääsykokeisiin, jotka ajoittuvat esimerkiksi tietyn leirin ajalle. Varusmiehellä ei siis aina ole todellista halua pyrkiä ko. oppilaitokseen, vaan ennemminkin pyrkimys vapautua leiriltä. Toisaalta on todennäköistä, että kaikissa järjestelmissä esiintyy aina jonkin verran väärinkäytöksiä, vaikuttaisikin kohtuulliselta, että niiden varusmiesten oikeuksia ja mahdollisuuksia valmistautua ja osallistua pääsykokeisiin parannettaisiin, jotka aidosti haluaisivat yhteen sovittaa varusmiespalveluksen ja korkeakouluopintoihin hakeutumisen.

Lisäksi selvityksen mukaan varusmiespalveluksen aikana voitaisiin ylläpitää jo opintonsa aloittaneiden opiskelijoiden tietoja ja taitoja esimerkiksi lisäämällä tenteissä käymisen mahdollisuuksia. Tällä hetkellä varusmiehet joutuvat käyttämään tenteissä käymiseen henkilökohtaisia lomiaan, minkä lisäksi palveluksesta voi olla vaikea irtautua viikolla pidettäviin tentteihin. Selvityksessä otetaan esille myös kotiuttamisraha, jolla voitaisiin helpottaa palveluksen jälkeistä opintoihin palaamista ja sopeutumista. (Laaksonen 2004: 47) Kyseinen etuus oli sosiaali- ja terveysministeriön maksamana käytössä vuosina 1978–1992 mutta poistettiin sitten osana julkisen talouden säästötoimenpiteitä. Kotiuttamisrahan palauttamisesta on uudelleen keskusteltu 2000-luvulla, ja asia on tälläkin hetkellä pohdinnassa.

Puolustushallinnossa on ryhdytty useisiin toimiin yllä mainittujen epäkohtien korjaamiseksi ja opintojen ja varusmiespalveluksen yhteensovittamisen helpottamiseksi. Puolustusministeriö puolestaan asetti vuonna 2004 poikkihallinnollisen yhteistyöryhmän selvittämään asevelvollisten taloudellisen ja sosiaalisen aseman kehittämistä. Työryhmä luovutti puolustusministeriölle joulukuussa 2004 loppuraporttinsa, jossa se tekee toimenpide-ehdotuksia varusmiespalveluksen ja opintojen yhteensovittamisen parantamiseksi. Työryhmä esitti muun muassa, että sosiaali- ja terveysministeriö palauttaisi kotiutumisrahajärjestelmän ja että puolustusvoimat ryhtyisi niihin kehittämistoimenpiteisiin, jotka mainitaan Laaksosen (2004) tekemässä selvityksessä. Koska työryhmä katsoi, että puolustushallinnon ja muiden hallinnonalojen välillä ei ollut valmista yhteistyöverkostoa asevelvollisten aseman seuraamiseksi ja tietojen keräämiseksi, esitettiin loppuraportissa, että yllä mainitun kaltainen yhteistyöfoorumi perustettaisiin. Foorumi perustettiin huhtikuussa 2005, ja siihen kuuluu edustajia useista eri ministeriöistä, pääesikunnasta, Kelasta ja Varusmiesliitosta. **Asevelvollisten yhteistyöfoorumi mahdollistaa hallinnonalojen välisen keskustelun ja tiedonvaihdon**, minkä lisäksi se seuraa edellisen työryhmän raportin toimeenpanoa.

> "Asevelvollisten yhteistyöfoorumi mahdollistaa hallinnonalojen välisen keskustelun ja tiedonvaihdon."

2.4.2 Korkeakoulut

Luonnollisesti myös korkeakoulujen tulisi osallistua yhteensovittamisen kehittämiseen. Niiden tulisi saman selvityksen mukaan ensinnäkin ottaa paremmin huomioon kurssitarjonnassaan kesken lukuvuoden palaavat opiskelijat. Ehdotusta voi olla vaikea toteuttaa käytännössä, minkä lisäksi siitä todennäköisesti koituisi korkeakouluille ongelmallisia lisäkustannuksia. Helpommin toteutettavissa on ehdotus, että korkeakoulut järjestäisivät varusmiespalvelukseen lähteville ja sieltä palaaville opiskelijoille tutorointia, jossa heitä ohjattaisiin opintojen suunnittelussa ja mahdollisissa yhteensovittamisen ongelmissa. Lisäksi varusmiesten opiskelutaitoja ja tietoja voitaisiin selvityksen mukaan paremmin ylläpitää, jos myös ammattikorkeakoulua käyvillä varusmiehillä olisi halutessaan mahdollisuus joustavammin suorittaa tenttejä armeijasta käsin. Yksi mahdollisuus olisi järjestää varusmiehille verkko-opetusta joissain oppiaineissa. (Laaksonen 2004: 49) Myös korkeakouluissa voitaisiin tarvita asennemuutosta, jotta kesken lukukauden palaavien varusmiesten ongelmallinen asema tunnistettaisiin ja siihen tartuttaisiin.

"Korkeakouluissa ei ole ajantasaista tietoa siitä, mitä varusmies-koulutus tänä päivänä on."

Laaksosen (2004: 49) selvityksessä esitetään myös, että varusmiespalveluksessa suoritettujen kurssien hyväksiluettavuutta ja hyväksilukemiskäytäntöjä selkeytettäisiin ja varusmiehiä informoitaisiin näistä käytännöistä jo ennen palvelukseen astumista. Varusmiesten lisäksi myös myös monet oppilaitokset kaipaavat valtakunnallista ohjeistusta hyväksilukemiseen. Ongelmana tähän saakka on ollut, että **korkeakouluissa ei ole ajantasaista tietoa siitä, mitä varusmieskoulutus tänä päivänä on.** Puolustusvoimien antama koulutus on viime vuosina muuttunut merkittävästi niin muodoltaan kuin sisällöltään, eikä se ole enää vanhemman sukupolven omakohtaisen kokemuksen mukaista. Tarkempaa tietoa varusmiespalveluksen aikana annettavasta koulutuksesta, sen laadusta sekä tieteellisestä pohjasta tarvittaisiin.

Varusmiespalveluksen hyväksilukeminen liittyy laajemmin korkeakoulujen tutkintorakenteen uudistamisprosessiin, Bologna-prosessiin, jossa keskeisenä osana on aiemmin hankitun osaamisen tunnistaminen ja tunnustaminen. Tutkintorakenneuudistuksen seurauksena myös muun kuin muodollisen koulutuksen hyväksilukemisen pitäisi helpottua. Myös ammattikorkeakoulujen rehtorineuvosto Arene on antanut vuoden 2005 lopussa suosituksen ammattikorkeakouluille, että ne hyväksilukisivat korkeintaan 8 opintopistettä varusmiespalveluksen johtajakoulutuksesta. Päätökset hyväksilukemisesta tekevät kuitenkin edelleen ammattikorkeakoulut itse.

2.5 Puolustusvoimien ja korkeakoulujen väliset yhteistyökokeilut

Yllä mainittujen toimien lisäksi puolustusvoimien ja korkeakoulujen välillä on aloitettu käytännön yhteistyö varusmiesten opintojen ja asepalveluksen yhteensovittamisen parantamiseksi. Yhteistyökokeilut ovat lupaavia niin yksilöiden kuin yhteiskunnan näkökulmasta, sillä saumattomampi yhteistyö näiden kahden toimijan välillä voisi vähentää asevelvollisuusjärjestelmän kielteisiä vaikutuksia ja lisätä sen myönteisiä vaikutuksia yhteiskunnassa.

Syksyllä 2001 pääesikunnan koulutusosasto, Haaga Instituutin ammattikorkeakoulu ja Turun yliopisto käynnistivät yhteistyöprojektin, jonka tavoitteena oli luoda pohja puolustusvoimien ja oppilaitosten yhteistyölle sekä selvittää, miten varusmiesjohtajat pystyvät puolustusvoimien uudistuneen johtaja- ja kouluttajakoulutusohjelman puitteissa suorittamaan korkeakoulutason opintoja. Hankkeessa tarkasteltiin myös hyväksilukemisen mahdollisuuksia. Projektiin osallistuneet oppilaitokset tarjosivat varusmiesjohtajille mahdollisuuden suorittaa opintoja, joissa he peilaisivat varusmiesaikaista omaa toimintaansa, toimintaympäristöään ja puolustusvoimien syväjohtamisen mallia varusmiespalveluksen aikana.

Opintoja pystyi suorittamaan sekä Turun avoimessa yliopistossa että Haagan ammattikorkeakoulun tradenomin opintolinjan opinnoissa. Projektin kohderyhmänä toimi saapumiserän 1/2002 johtajiksi koulutettavat varusmiehet neljästä eri joukko-osastosta. Haaga Instituutti tarjosi mahdollisuutta aloittaa tradenomiopinnot ja suorittaa 9 opintoviikon kokonaisuus palveluksen aikana. Suorittamalla 9 opintoviikkoa opiskelija lunastaisi itselleen opiskeluoikeuden tradenomin koulutusohjelmassa. Suoritetut opintoviikot luettaisiin osaksi tutkintoa. Lisäksi opiskelijoilla oli mahdollisuus kymmenen opintoviikon laajuisen

työharjoitteluraportin laatimiseen, joka suoritettaisiin kirjoittamalla essee omasta varusmiesaikaisesta johtajakaudesta. Raportista kävi lähes itsessään varusmiesjohtajan johtajakansio. Tehtävien palauttaminen hoidettiin sähköpostitse. Turun avoimessa yliopistossa tarjottiin varusmiehille mahdollisuutta opiskella tietoverkkojen kautta seitsemällä yliopiston tarjoamalla kurssilla muun muassa ympäristöaineita, psykologiaa ja mediatutkimusta. Palveluksen päätyttyä varusmiehet siirtyisivät avoimen yliopiston opiskelijoiksi.

Haaga Instituuttiin haki ja valittiin 16 varusmiesoppilasta, joista suuren työmäärän takia opinnot keskeytti neljä. Avoimeen yliopistoon haki kuusi varusmiestä. Haaga Instituutin etu oli selkeä opintoviikkopaketti ja opiskelupaikka ammattiin opiskelua varten. Avoimen yliopiston opinnot olivat enemmän yleissivistäviä (Tuomi 2003: 187-202).

Hankkeella saavutettiin merkittävä keskusteluyhteyden avaaminen yliopistoyhteisössä puolustusvoimien johtajakoulutuksesta. Opiskelijoiden näkökulmasta suuri ongelma oli kuitenkin riittävän tuen saaminen kouluttajahenkilökunnalta. Opiskelu ja kirjoitustyö tehtiin vapaa-ajan puitteissa kotona, koska varuskunnissa oli rauhatonta ja niistä puuttuivat opiskeluun varatut tilat sekä tietokoneet. Pääesikunnan koulutusosaston mielestä yhteistyöhankkeessa ei täysin onnistuttu, sillä perinteisiin tentteihin keskityttäessä ei tarpeeksi hyödynnetty opiskelijoiden omia kokemuksia oppimisesta. Tenttien suorittaminen ei siten merkittävästi edesauttanut varusmiesten johtajana kehittymistä. Puolustusvoimien henkilökunnan mielestä osaamisen tason mittareiksi sopisivat paremmin käytännön tehtävät tai suulliset tentit esseiden kirjoittamisen ja kirjallisten tenttien sijaan (Tuomi 2003: 187-202).

Yhteistyöprojektia on Haaga Instituutin kanssa jatkettu siten, että varusmiehet ovat hakeneet opiskelemaan normaalin yhteisvalinnan kautta ja käyttöön on otettu myös näyttökoe. Haaga Instituutin kanssa tehtävän yhteistyön tavoite on ollut integroida puolustusvoimissa annettava johtajakoulutus ammattikorkeakouluopintoihin kaikkia tahoja hyödyttävällä tavalla sekä luoda käytännöstä malli, jota muutkin ammattikorkeakoulut voivat seurata. Mukana olevien opiskelijoiden määrä on ollut vuosittain noin 20. Myös Turun avoin yliopisto on ollut halukas jatkamaan yhteistyötä (Tuomi 2003: 187-202).

2.6 Johtopäätökset palveluksen vaikutuksista varusmiesten opintoihin

Laaksosen (2004) selvityksen perusteella asevelvollisuusjärjestelmä lykkää varusmiesten opintoja, sillä korkeakouluun hakeutumista tai opiskelemista on vaikea yhdistää varusmiespalveluksen suorittamiseen. Lisäksi palvelus vaikuttaa varusmiehistä viidenneksen opintoihin negatiivisesti viivästyttämällä niiden jatkamista palveluksen jälkeen. Viivettä aiheuttavat esimerkiksi kotiutuminen syys-lokakuussa/joulu-tammikuussa ja opiskeluotteen menettäminen palveluksen aikana. Toisaalta suuri määrä varusmiehiä kokee palveluksella olleen myönteisiä vaikutuksia heidän opintoihinsa kasvaneen opiskelumotivaation ja karttuneiden taitojen muodossa. Varusmieskoulutuksen hyväksilukeminen korkeakouluopintoihin vaikuttaa vielä olevan verrattain harvinaista, vaikka se voisi edesauttaa opintojen suorittamista.

Varusmiespalveluksen vaikutus opintoihin näyttää riippuvan ainakin jonkin verran siitä, opiskeleeko varusmies ammattikorkeakoulussa vai yliopistossa. Erilaiset haitat näyttävät myös keskittyvän muita ryhmiä enemmän kesken lukukauden tai -vuoden kotiutuville. Johtajakoulutuksen suorittaneet puolestaan ilmaisivat tutkimuksessa muita varusmiehiä enemmän koettuja hyötyjä. Kuten Laaksosen (2004: 46) tutkimuksessa todetaan, yksilötasolla palveluksen pituus ja ajoittuminen saattavat siis olla ratkaisevassa asemassa siinä, aiheutuuko palveluksesta opiskelijalle hyötyä vai haittaa.

Yllä on keskitytty opintoihin suuntautuviin vaikutuksiin enimmäkseen yksilöiden näkökulmasta. Yhteiskunnan näkökulmasta kattava asevelvollisuusjärjestelmä poistaa yhden miesikäluokan korkeakoulutuksesta ja työmarkkinoilta varusmiespalveluksen suorittamisen ajaksi. Lisäksi ylimääräiset palveluksen aiheuttamat viiveet opintoihin edelleen hidastavat nuorten siirtymistä työelämään. **Yhteiskunnalle on tärkeää, että nuoret valmistuvat korkeakouluista – ja siirtyvät tuottaviksi voimiksi työmarkkinoille ja veronmaksajiksi – mahdollisimman nopeasti.** Työministeriön ensi hallituskaudelle tekemän tulevaisuuskatsauksen (2006: 27) mukaan nuorten tulisi siirtyä opinnoista työelämään entistä nopeammin, kun suuret ikäluokat poistuvat työvoimasta. Jotta tämä tavoite voisi toteutua käytännössä, tulisi varusmiespalveluksen ja opintojen yhteensovittamisen olla mahdollisimman saumatonta.

Toimiin varusmiespalveluksen ja opintojen yhteensovittamisen ongelmakohtien vähentämiseksi on ryhdytty sekä korkeakouluissa että varsinkin puolustushallinnossa. Käytännön yhteistyö puolustusvoimien ja korkeakoulujen välillä on myös alkanut, vaikkakin varsin pienessä mittakaavassa. Laaksosen (2004) selvityksessä laadittujen toimenpideehdotusten toteuttaminen vaatii sekä aikaa että eri toimijoiden välistä yhteistyötä.

Edellä mainitut tutkimukset ja niiden pohjalta tehdyt johtopäätökset koskevat varusmiespalveluksen ja korkeakouluopintojen yhteensovittamista. Vaikka on todenäköistä, että varusmiespalvelus vaikuttaa myös ammatillisissa oppilaitoksissa suoritettaviin opintoihin, vaikutuksista ei ole saatavilla Laaksosen (2004) tutkimustuloksia vastaavaa tietoa.

Kuvio 1. Yhteenveto asevelvollisuusjärjestelmän vaikutuksista opintoihin.

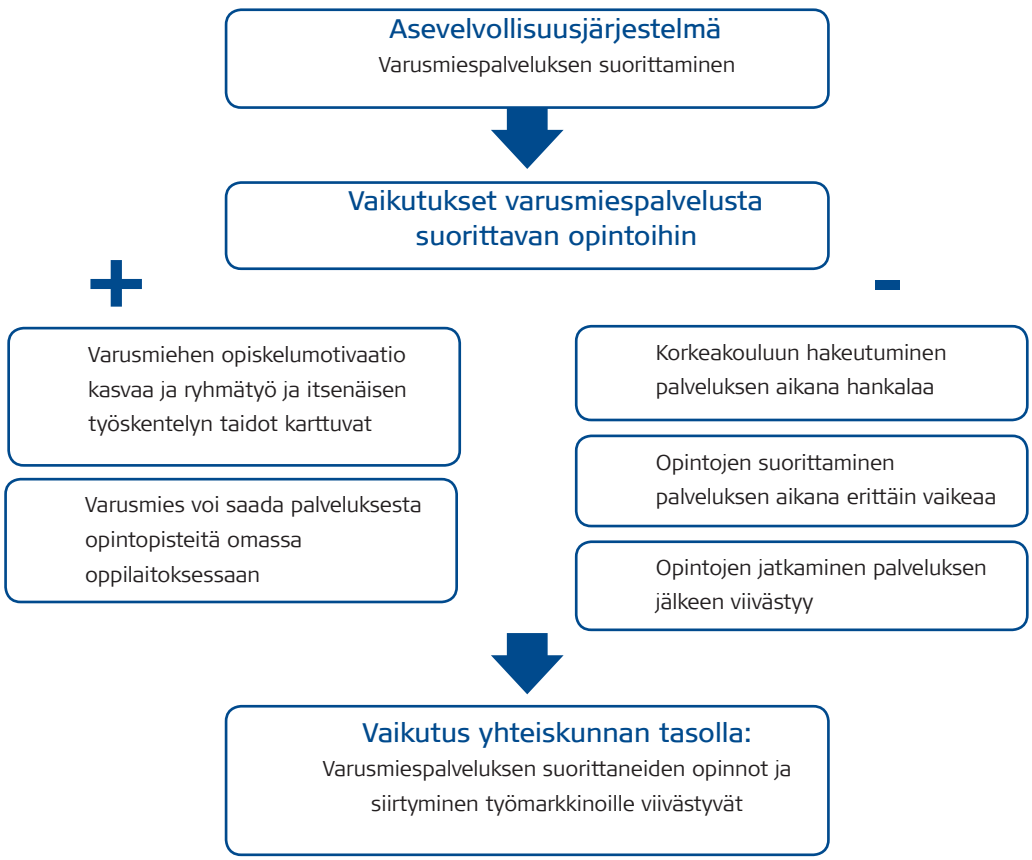

3. PALVELUKSEN VAIKUTUKSET VARUSMIESTEN TYÖMARKKINA-ASEMAAN

3.1 Palveluksen hyödyllisyys varusmiesten näkökulmasta

"Varusmiehet pitivät palvelusta huomattavasti hyödyllisempänä työnhaun ja työelämän kuin opintojen kannalta."

Asevelvollisuusjärjestelmän seurauksena varusmiehet ovat vuosittain poissa korkeakouluista ja työmarkkinoilta palveluksen ajan. Laaksosen (2004) ja Saarisen (2003) tutkimusten perusteella vaikuttaa kuitenkin siltä, että asevelvollisuusjärjestelmän vaikutukset varusmiesten työmarkkina-asemaan ovat myönteisemmät kuin sen vaikutukset varusmiesten opintoihin. Yllä mainituissa tutkimuksissa kyselyihin vastanneet **varusmiehet pitivät palvelusta huomattavasti hyödyllisempänä työnhaun ja työelämän kuin opintojen kannalta.** Laaksosen selvityksessä liki puolet vastaajista katsoi, ettei varusmiespalvelus ole lainkaan hyödyllinen opintojen kannalta, mutta vain viidennes vastaajista koki, ettei siitä ole lainkaan hyötyä työnhaussa tai työelämässä. Yli puolet vastaajista oli sitä mieltä, että varusmiespalveluksesta on paljon tai jonkin verran hyötyä työnhaussa ja työelämässä, kun taas opintojen kannalta palveluksen näki hyödylliseksi vain alle kolmannes vastaajista.

Saarisen tutkimus, jonka otoksessa olivat mukana myös työssäkäyvät varusmiehet, tuotti samansuuntaisia vastauksia: kuusi kuukautta palvelevista jopa puolet ei uskonut, että suoritetusta varusmiespalveluksesta tulisi olemaan mitään hyötyä tulevaisuuden opinnoissa ja kolmannes, ettei siitä tule olemaan mitään hyötyä heidän hakiessaan töitä. Yhdeksän ja kaksitoista kuukautta palvelevista piti varusmiespalvelusta työnhaun ja työelämän kannalta hyödyttömänä vain alle 10 prosenttia vastaajista. Jopa 64 prosenttia 12 kuukautta palvelevista ja 53 prosenttia yhdeksän kuukautta palvelevista varusmiehistä uskoi omasta varusmiespalveluksesta olevan hyötyä työnhaussa. Kuusi kuukautta palvelevista noin kolmannes uskoi palveluksesta olevan hyötyä työnhaussa (Laaksonen 2004: 39-43; Saarinen 2003: 56-57).

Seuraavassa käsitellään varusmiespalveluksessa annetujen erikoisalojen koulutuksen, ammattiin johtavan koulutuksen ja johtajakoulutuksen hyötyjä varusmiesten työmarkkina-aseman kannalta. Vaikka varusmiespalveluksesta avautuu luonnollisesti osalle sen suorittaneista myös väylä rauhanturvaajaksi, valmiusjoukkoihin tai sotilasuralle, aihetta ei käsitellä näihin ammatteihin päätyvien varusmiesten pienen määrän vuoksi.

3.2 Palveluksessa annettava erikoisalojen koulutus

Varusmiespalveluksessa annetaan erikoisalojen koulutusta, jonka avulla tuotetaan osaajia eri ammattialoille. Erikoisalojen varusmieskoulutuksen tavoite on kouluttaa korkeakoulututkinnon suorittaneita tai opinnoissaan riittävän pitkälle edenneitä heidän erikoisalaansa vastaaviin sodan ajan tehtäviin. Samalla kun näiden varusmiesten jo olemassa olevaa

siviilikoulutusta hyödynnetään puolustusvoimissa, **saavat erikoisaloille koulutettavat rauhan ajan tehtävissä oman alansa lisäkoulutusta ja työkokemusta, joista voi olla heille hyötyä palveluksen jälkeen työelämässä.** Erikoisaloille koulutettavat varusmiehet saavat peruskoulutuksen ja aliupseeri- tai reserviupseerikoulutuksen ja heidät valitaan koulutukseen hakemusten perusteella.

Aloja, joilla annetaan erikoiskoulutusta, ovat asetekninen ala, sotatalous- ja sotateollisuusala, kaupallinen ala, lääkintäala, ympäristönvalvonta-ala, kirkollinen ala, oikeudellinen ala, tietotekniikka-ala, taisteluvälinehuoltoala, kuljetusvälineala, sähkötekninen ala, pioneeriala, suojeluala, viestiala, sääala, kartoitusala, kuvantulkinta-ala, sotilaspsykologian ja sosiologian ala, tiedotusala, merivoimat ja ilmavoimat. Esimerkiksi kirkollisella alalla annetaan koulutusta kaksiosaisella varusmiespappi- ja varusmiesdiakonikurssilla. Lääkintähuoltoalalla ja ympäristönvalvonta-alalla komennetaan kaikki lääkärit ja hammaslääkärit peruskoulutuskauden jälkeen varusmieslääkärikurssille. Heistä osa koulutetaan lääkintäupseereiksi reserviupseerikurssin lääkintähuoltolinjalla. Nämä upseerikokelaat toimivat joukkokoulutuskaudella alansa ammatillisissa tehtävissä ja saavat täydentävää kenttälääkinnän koulutusta. Ne, joita ei komenneta reserviupseerikurssille, jatkavat palvelustaan saaden täydennyskoulutusta kriisiajan lääkintähuollon tehtäviin ja toimien varusmieslääkärin tehtävissä. Vaikka varusmiehet eivät pystyisi hyväksilukemaan saamaansa koulutusta opinnoissansa, lisäkoulutus voi vaikuttaa myönteisesti heidän asemaansa työmarkkinoilla.

Varusmiesten työmarkkina-asemaa saattaa vahvistaa myös se, että monia erikoiskoulutuksen saaneita varusmiehiä käytetään varusmiespalveluksessa rauhan ajalla oman alansa työtehtävissä, mikä tarjoaa heille käytännön työkokemusta omalta alaltaan. Lääkintäalan lisäksi varusmiehiä käytetään esimerkiksi ympäristönvalvonta-alalla rauhan ajan tutkimustöissä sekä eläinlääkintähuoltoon ja ympäristön valvontaan liittyvissä tehtävissä ja sääalalla sotilassääpalvelun tutkimustehtävissä. Kirkollisella alalla käytetään pappeja ja sotilasdiakoneja rauhan ajan kirkollisessa työssä. Lisäksi tiedotusalalla valitaan erikoiskoulutuskauden varusmiesten joukosta Ruotuväki-lehden toimittajia. (Hallinnollinen ohje 1.12.2002) Tutkimustietoa lisäkoulutuksen ja työkokemuksen työllistävistä vaikutuksista ei ole saatavilla, mutta oletettavasti kyse on yhteiskunnan näkökulmasta suhteellisen pienistä määristä opinnoissaan riittävän pitkälle edenneitä, johtajakoulutettavia varusmiehiä.

"Osa nuorista saa varusmiespalveluksessa annettavasta koulutuksesta itselleen pätevyyden toimia tietyssä ammatissa."

3.3 Palveluksessa annettava ammattiin johtava koulutus

Lisäkoulutuksen ja työkokemuksen lisäksi **osa varusmiespalvelua suorittavista nuorista saa varusmiespalveluksessa annettavasta koulutuksesta itselleen pätevyyden toimia tietyssä ammatissa** palveluksen jälkeen. Ammattiin johtavan koulutuksen saaminen voi edesauttaa etenkin sellaisten varusmiespalvelukseen tulevien nuorten työllistymistä, jotka ennen palvelusta ovat työttöminä. Saarisen (2003) tutkimuksessa työttömiä ja lomautettuja oli 700 varusmiehen otoksesta reilu viiden-

nes, mikä on erittäin merkittävä määrä potentiaalisia hyötyjiä.[3] Työministeriön ensi hallituskaudelle tekemän tulevaisuuskatsauksen (2006: 27) mukaan nuorten sijoittuminen työelämään onnistuu sitä helpommin, mitä parempi koulutus heillä on. Asevelvollisuusjärjestelmä voi olla avuksi työhallinnon tavoitteessa tukea ammatillisesta koulutuksesta valmistuvien nuorten työelämään siirtymistä.

Kun samaisen katsauksen mukaan nuorten syrjäytymisen yleisin taustatekijä on pitkäaikainen työttömyys, ja syrjäytymiskehitys kärjistyy erityisesti koulutuksen ulkopuolelle jäämisen seurauksena, on mahdollista, että tarjoamalla ammattiin johtavaa koulutusta asevelvollisuusjärjestelmä ennaltaehkäisee nuorten syrjäytymistä. Varusmiespalveluksen aikana annettavasta ammattiin johtavasta koulutuksesta ja sen vaikutuksista varusmiesten yhteiskunnalliseen asemaan ja työllisyyteen olisi kuitenkin tarpeen tehdä lisää aihetta valottavaa tutkimusta.

Puolustusvoimien ajokortin tai ajoluvan sai esimerkiksi vuonna 2005 noin 3500 varusmiestä. Kun koulutettavalla on ollut BC-luokan ajokortti palvelukseen tullessaan, puolustusvoimissa suoritetun kuljettajantutkinnon perusteella ja vaaditun ajokokemuksen täyttyessä kotiuttamispäivään mennessä puolustusvoimista annetaan CE-luokan kuljettajantutkintotodistus, jolla voi hakea BECE-luokan siviiliajokorttia. Jos koulutetulla on ollut vain B-luokan ajokortti ennen palvelusta, annetaan hänelle puolustusvoimien BC-luokan ajokortti ja kotiuttamisen yhteydessä annetaan C-luokan kuljettajantutkintotodistus, jolla voi hakea C-luokan siviiliajokorttia. Varusmiehet voivat lunastaa itselleen myös ADR-ajoluvan, jota voidaan hyödyntää siviilikatsastuskonttorilla suoritetun tutkinnon jälkeen.

Puolustusvoimissa annettavalla ajokoulutuksella on luonnollisesti suuri merkitys niille varusmiehille, jotka hankkivat itselleen sen avulla ammatin ja siinä tarvittavan osaamisen. Yhteiskunnan kannalta varusmiesten ajokoulutuksen merkitys näkyy siinä, että puolustusvoimat on Suomen suurin kuorma-autonkuljettajien kouluttaja. Jopa 85 prosenttia maan yhdistelmäajoneuvojen kuljettajista suorittaa yhdistelmäajoneuvokorttinsa puolustusvoimissa (Pärssinen 2003: 176-177; Varusmies 2005).

Sukeltajakurssin käyvät varusmiehet saavat koulutuksen suorittamisesta opintotodistuksen. Puolustusvoimien sukelluskursseilla annetaan vuorovuosina raivaajasukeltajakoulutusta ja taistelusukeltajakoulutusta. Raivaajasukeltajakoulutus on hyvin samanlaista kuin siviilissä annettava tarkastussukeltajakoulutus, joten siihen voidaan pienillä koulutuksen lisäjärjestelyillä sisällyttää tarkastussukeltajalle annettavat opintomäärät ja tutkinto voidaan mukauttaa opetukseen. Puolustusvoimien sukelluskoulutus hyväksytään rajavartiolaitoksessa ja pelastusalalla, joten näille aloille hakeutuva saa heti toimia sukeltajana (Pärssinen 2003: 177). Yksilöiden kannalta on merkittävää, että sukelluskoulutuksen suorittaminen puolustusvoimissa antaa ammattipätevyyden alalle, vaikka vuosittain koulutettavien sukeltajien määrät jäävätkin koko yhteiskunnan tasolla tarkasteltuna pieniksi.

Varusmiespalveluksessa annettavasta sotilaspoliisikoulutuksesta on hyötyä nuorille, jotka haluavat työskennellä **poliisin tai vartijan** ammatissa, sillä sotilaspoliiseille ope-

3 Tarkkoja lukuja työttömien ja työssäkäyvien varusmiesten määristä ei ole saatavilla, sillä puolustusvoimissa ei kerätä palvelukseen astuvilta kyseistä tietoa.

tetaan tietoja ja taitoja, joita voi verrata poliisin tai vartijan koulutukseen. Koulutuksen edistyttyä varusmiehet palvelevat varuskuntien vartiointitehtävissä saaden näin alan työkokemusta. Merkityksellisintä varusmiesten työmarkkina-aseman kannalta on se, että varusmiehet voivat varusmiespalveluksen aikana saavuttaa osittaisen vartijan pätevyyden. Vartijakoulutusta on sisällytetty sotilaspoliisikoulutukseen mutta vartijakoulutuksen vuoden 2002 lakiuudistuksen ja koulutuksen sisällön uudistuksen jälkeisen käytännön mukaisesti puolustusvoimat antaa vain osan vartijakoulutuksesta ja aikuiskoulutuskeskus jäljelle jäävän osan. Sotilaspoliisikoulutuksesta on myös hyötyä poliisin ammattiin haluaville nuorille, sillä sotilaspoliisialiupseerin koulutuksesta saa poliisikouluun pyrkiessä 7 kuukauden työkokemuspisteet, mikä voi edesauttaa ammattiin vaadittavan koulutuksen saavuttamista (Pärssinen 2003: 186; Sotilaan käsikirja 2004: 17).

Lisäksi puolustusvoimissa annetaan monipuolista **suojelu- ja pelastusalan koulutusta**, johon kuuluu esimerkiksi sammutus- ja pelastustyön kurssi, josta saa Suomen pelastusalan keskusjärjestön (SPEK:n) kurssia vastaavan todistuksen. Koulutusta annetaan myös savusukelluksessa ja ensiaputaidoissa. Saarisen (2003: 58) tutkimuksesta ilmenee, että esimerkiksi palo- ja pelastustoimen koulutukseen pyrittäessä sotilaspoliisin koulutus vastaa 5 kuukauden työkokemusta. Hakijan saamat lisäpisteet työkokemuksesta parantavat hänen mahdollisuuksiaan päästä ammattiin johtavaan koulutukseen ja toimia kyseisessä ammatissa tulevaisuudessa.

Varusmieskoulutuksen käyminen antaa myös mahdollisuuden **raja- tai merivartijan ammattiin** ja työskentelemiseen Rajavartiolaitoksella, joka kouluttaa omat työntekijänsä Raja- ja merivartiokoulussa. Jotta Rajavartiolaitokseen voi hakea koulutukseen, tulee hakijalla olla vähintään reservin aliupseerin koulutus.

Vaikka tilastotietoa ammattiin johtavan koulutuksen vaikutuksesta sen saaneiden varusmiesten työmarkkina-asemaan ei ole, koulutuksen saaneet **varusmiehet itse pitävät saamaansa koulutusta merkityksellisenä.** Saarisen (2003: 56-57) tekemän kyselyn mukaan esimerkiksi ilmavoimissa varusmiespalvelusta suorittavista varusmiehistä kolme neljäsosaa ja Rajavartiolaitoksella palvelusta suorittavista varusmiehistä puolet uskoi suoritetun varusmiespalveluksen vaikuttavan myönteisesti palveluksen jälkeisessä työnhakutilanteessa. Myös yhteiskunnan näkökulmasta ammattipätevyyteen johtavalla koulutuksella on myönteinen vaikutus. Suomen kilpailukyvyn säilyttämisen kannalta on tärkeää, että Suomessa syntyy ja säilyy ammatillista osaamista useilla yhteiskunnan aloilla.

3.4 Palveluksessa annettava johtamiskoulutus

Sen lisäksi, että asevelvollisuusjärjestelmän kautta tarjoutuu osalle varusmiehistä mahdollisuus saada ammattipätevyys tai opintoihin liittyvää lisäkoulutusta ja työkokemusta, käy vuosittain noin 10.000 varusmiestä läpi **johtajakoulutuksen**. Koulutettavia on noin 30 prosenttia varusmiehistä. Omien laskelmiensa mukaan puolustusvoimat on Suomen suurin johtajakoulutusorganisaatio tarjoamalla lähes kolme miljoonaa johtamiskoulutuspäivää vuodessa.

Puolustusvoimien johtamiskoulutuksen kestoa ja sisältöä muutettiin vuonna 1998 varusmiespalveluksen kokonaisrakenteen uudistuksen yhteydessä. Sekä aliupseerien että reserviupseerien johtajakoulutusohjelma toteutetaan nyt 20 opintoviikon laajuisena kokonaisuutena, josta käytetään nimitystä johtaja- ja kouluttajakoulutusohjelma. Koulutusohjelma perustuu syväjohtamisen malliin ja sen tieteellinen perusta on kriittinen konstruktivistinen oppimiskäsitys. Syväjohtamisen koulutuksen ytimenä on ihmisten johtaminen ja elinikäinen johtajana kehittyminen. Ohjelma on pyritty kehittämään niin, että se vastaa myös siviiliorganisaatioiden asettamiin vaatimuksiin johtajuudelle. Johtamiskoulutuksessa saa paitsi teoreettista tietoa, myös käytännön kokemusta oman joukkonsa kouluttamisesta ja johtamisesta valvotuissa oloissa. Johtajakaudellaan varusmiesjohtajat saavat seuraavan saapumiserän astuessa palvelukseen omat alaisensa, joihin he soveltavat saamaansa johtajakoulutusta noin kuuden kuukauden ajan. Johtajakaudella oppimista tuetaan systemaattisella palautteella esimiehiltä, vertaisilta, alaisilta ja itseltä sekä johtajaprofiilien ja henkilökohtaisten kehityssuunnitelmien tekemisellä.

Vaikka puolustusvoimien näkökulmasta johtajakoulutuksen uudistaminen on parantanut koulutuksen laatua, **laadun arvioimiseksi ei ole tällä hetkellä olemassa luotettavaa arviointijärjestelmää.** Nyberghin (2005: 10) mukaan koulutuksessa on muun muassa eroja eri yksiköiden välillä, koska koulutuksen toteuttajille on annettu suhteellisen vapaat kädet. Johtajakoulutuksen ohjelman toteuttaminen on myös hidasta, sillä kaikki puolustusvoimien henkilökunnasta eivät ole vielä ehtineet sisäistää mallia. Muutoksen odotetaan olevan nopeinta varusmieskoulutuksessa, jossa on paljon nuoria kouluttajia (Nissinen ja Seppälä 2000: 122-192).

Varusmiehet arvostavat koulutuksen laatua, siihen kuuluvaa käytännön harjoittelua ja palautejärjestelmää. Tammikuussa 2006 kotiutuneista varusmiehistä yli 70 prosenttia arvioi antamassaan loppupalautteessa saamansa johtajakoulutuksen kokonaisuutena erinomaiseksi tai hyväksi. Nyberghin (2005: 51) haastattelemien varusmiesjohtajien mukaan pääosa johtajakoulutuksen oppimisesta tapahtuu käytännön johtamistilanteissa ja etenkin virheitä tekemällä ja niistä oppimalla. Lisäksi he pitivät palautteen saamista yhtenä keskeisimmistä seikoista johtajana kehittymisessä.

"Vanhanmallisella varusmiesaikaisella johtajakoulutuksella on tilastollisesti selvä yhteys menestymiseen työelämässä."

Johtamiskoulutuksen merkitystä varusmiesten työmarkkina-asemalle on tutkittu Elovainio – Metsäranta – Kivimäen (2002) tutkimuksessa, jonka tulokset osoittavat, että **vanhanmallisella varusmiesaikaisella johtajakoulutuksella on tilastollisesti selvä yhteys menestymiseen työelämässä.** Työelämään sijoittumista ja siinä menestymistä arvioitiin tutkimuksessa ammattiaseman, palkkatason ja varhaisen eläkkeelle jäämisen perusteella. Tulosten mukaan johtajakoulutetut varusmiehet toimivat työelämässä korkeammassa asemassa, saavat parempaa palkkaa ja säilyvät työkykyisinä pidempään kuin miehistökoulutuksen saaneet varusmiehet. Tilastojen mukaan ylemmän toimihenkilön tasoisissa tehtävissä työskenteli 68 prosenttia RUK:n, 33 prosenttia AUK:n ja 15 prosenttia miehistökoulutuksen suorittaneista. Ylimpään tuloneljännekseen kuului 70 prosenttia RUK:n ja 34 prosenttia AUK:n suorittaneista, kun vastaava luku miehistökoulutetuilla oli 15 prosenttia. Myös en-

nenaikainen eläköityminen osui useammin miehistökoulutettujen kohdalle ja harvimmin RUK:n käyneiden kohdalle (Elovainio – Metsäranta – Kivimäki 2002: 2-33).

Lisäksi tutkimuksessa tehtiin kysely 800 varusmiespalveluksen suorittaneelle, joista suuri osa oli sitä mieltä, että johtajakoulutuksesta oli ollut heille hyötyä työuralla. Kaikista kyselyyn vastanneista varusmiespalveluksen suorittaneista noin 40 prosenttia reserviupseereista ja aliupseereista katsoi hyötyneensä varusmiespalveluksen aikana saamastaan johtamiskoulutuksesta sekä työurallaan että siviiliopinnoissaan. Johtajakoulutetut katsoivat, että suurimmat hyödyt varusmiespalveluksesta olivat muun muassa käytännön harjoittelu sekä harjaantuminen tehtävänantoon, ihmisten johtamiseen ja kokonaisuuksien hallintaan (Elovainio – Metsäranta – Kivimäki 2002: 2-33).

Elovainio – Metsäranta – Kivimäen (2002) tutkimuksen yhteydessä on otettava huomioon, että tilastollinen yhteys koulutuksen ja työelämässä menestymisen välillä saattaa johtua johtamiskoulutuksen valikoivuudesta. Toisin sanoen johtamiskoulutukseen saattaa valikoitua se varusmiesaines, jolla on jo valmiiksi parhaat resurssit taloudellisen menestyksen ja korkean työmarkkina-aseman saavuttamiseen. Ainoa luotettava tapa saada selville varusmieskoulutuksen vaikutus varusmiesten asemaan työmarkkinoilla olisi sijoittaa varusmiehet sattumanvaraisesti eri varusmieskoulutuksiin, mikä ei ole käytännössä toteutettavissa oleva keino. Omakohtaisia kokemuksia kartoittavan kyselyn tulokset kuitenkin vahvistavat tilastojen perusteella tehtyä johtopäätöstä, että vanha johtamiskoulutus paransi varusmiesten työmarkkina-asemaa.

Uudistetun johtajakoulutuksen vaikutuksista varusmiesten työmarkkina-asemaan ei ole voitu vielä tehdä vastaavaa tilastollista tutkimusta, koska uudentyyppisen koulutuksen saaneet varusmiehet eivät ole ehtineet vakiinnuttaa asemaansa työmarkkinoilla. Siten ei voida esittää johtopäätöstä, että myös tämänhetkisellä johtajakoulutuksella olisi myönteinen vaikutus varusmiesten työmarkkina-asemaan. Tilastotiedon puutteesta huolimatta **uuden koulutuksen suorittaneet ovat tehtyjen kyselyjen mukaan sitä mieltä, että koulutuksella on myönteinen vaikutus heidän työmarkkina-asemaansa.** Puolustusvoimien keräämän loppupalautteen mukaan noin kaksi kolmasosaa vuonna 2003 kotiutuneista uuden johtajakoulutuksen saaneista varusmiehistä uskoi, että pystyy siviilissä hyödyntämään saamaansa johtaja- ja kouluttajakoulutusta. Vuonna 2006 kotiutuneilta kerätyn palautteen mukaan samaa mieltä oli liki 80 prosenttia vastaajista. Voidaan olettaa, että termi "siviilissä" pitää sisällään sekä työssäkäynnin että opiskelun.

"Uuden koulutuksen suorittaneet ovat sitä mieltä, että koulutuksella on myönteinen vaikutus heidän työmarkkina-asemaansa."

Lisäksi Laaksosen (2004: 39-43) tekemän kyselyn perusteella, jossa on mukana myös uudenmallisen johtajakoulutuksen saaneita varusmiehiä, johtajakoulutuksen suorittaneet kokevat palveluksen useammin hyödyllisenä kuin miehistökoulutuksen suorittaneet sekä opintojen että työnhaun ja työelämän kannalta. Johtajakoulutuksen saaneista noin 70-80 prosenttia pitää saamaansa koulutusta hyödyllisenä työnhaun ja työelämän kannalta, kun kaikista vastaajista hyödyllisenä sitä pitää noin puolet.

Sen lisäksi, että varusmiesjohtajat voivat yksilötasolla hyötyä koulutuksestaan työmarkkinoilla, johtajakoulutus vaikuttaa yhteiskuntaan myös laajemmin. Diplomityössänsä tekemien haastattelujen perusteella Nybergh (2005: 7) esittää, että nykyisellä va-

rusmiesaikaisella johtajakoulutuksella on yhteiskunnallista merkitystä, koska se vastaa hyvin suomalaisen yhteiskunnan johtamisosaamistarpeisiin. Myös Nissinen ja Seppälä (2000: 122-192) esittävät tekemänsä kyselyn perusteella, että puolustusvoimien uusi johtajakoulutusohjelma vastaa yhteiskunnassa vallitseviin johtajakoulutuksen tarpeisiin. Johtajakoulutuksen saavien varusmiesten kannalta väitteet merkitsevät sitä, että heillä on hyvät valmiudet työllistyä palveluksen jälkeen johtamistehtäviin. **Yleisemmällä tasolla kyse on yhteiskunnassa vallitsevasta suomalaisesta johtamisosaamisesta, jonka avulla voidaan mahdollisesti edistää maan kilpailukykyä.**

Sekä Nyberghin tekemän kirjallisuustutkimuksen että haastattelujen mukaan työelämässä tarvittava henkilöjohtamisen osaaminen on Suomessa puutteellista eikä sen koulutusta ole tarpeeksi kehitetty. Etenkin esimiesten vuorovaikutustaitoja pidetään heikkoina eikä esimiestyöhön kuuluvaa vuorovaikutusta arvosteta. Henkilöstöjohtamisen osaaminen – etenkin hyvät vuorovaikutustaidot – on kuitenkin oleellista tuloksellisen toiminnan aikaansaamiseksi. Johtajan tulisi osata motivoida alaisiaan, palkita heitä sekä antaa heille palautetta ja rakentaa luottamusta työyhteisöön. Nyberghin haastateltavat uskoivat, että tulevaisuuden johtajavalinnoissa tullaan painottamaan enemmän johtamistaitoja ja henkilöjohtamisen valmiuksia, ja että ihmisten johtamiseen liittyvän koulutuksen määrä tulee kasvamaan (Nybergh 2005: 20-23; 39-51).

Nyberghin tutkimuksessa haastateltujen henkilöiden mukaan varsinkaan yliopistojen perustutkinnoissa ei huomioida työelämän johtajuustarpeiden kannalta olennaisia osaamisalueita. Vaikka ammattikorkeakoulujen koulutusohjelmissa esiintyy useammin johtajakoulutusta, oppilaitoksilla ei ole resursseja järjestää laadukasta henkilöjohtamiskoulutusta suurille massoille ja käytännön harjoittelumahdollisuuksia on vaikea järjestää. Nissisen ja Seppälän kyselyyn vastanneet näkivät korkeakouluissa annettavan johtajakoulutuksen ongelmana sen, että opetusmenetelmät koostuvat etupäässä itseopiskelusta ja kirjatenteistä. Ilman kytkentää käytäntöön teorioiden ja mallien esittely opiskelijoille ei vastaajien mukaan edesauta oppimista eikä johtajana kehittymistä. Johtajana kehittyminen on elinikäinen prosessi eikä se tapahdu muutaman luennon seuraamisen myötä, vaan vaatii jatkuvaa systemaattista oppimista. Kuten yllä on esitetty, varusmiehet itse korostavat käytännön harjoittelun merkitystä johtamaan oppimisessa. Muina johtajakoulutuksen ongelmina pidettiin henkilökunnan omaa kouluttamattomuutta opettamassaan aineessa sekä opettajien ylikuormittuneisuutta ja motivaatiopulaa. Johtamiskoulutuksen nähtiin lisäksi painottuneen asioiden johtamiseen ihmisten johtamisen sijaan (Nybergh 2005: 20-23, 39-51; Nissinen ja Seppälä 2000: 122-192).

Sekä Nybergh (2005) että Nissinen ja Seppälä (2000) korostavat tutkimuksissaan, että mikään muu organisaatio ei Suomessa tarjoa yhtä perusteellista ja laajamittaista johtajakoulutusta kuin puolustusvoimat. Nissisen ja Seppälän kyselyyn vastanneet pitivät tärkeinä sellaisia johtamisen ja johtamiskoulutuksen osa-alueita, jotka sisältyvät puolustusvoimien uuteen johtajakoulutusohjelmaan. Vastanneet määrittelivät johtajan tärkeimmiksi osaamisalueiksi alalla tarvittavan ammattitaidon ja vuorovaikutustaidot, joihin kuuluvat myös kommunikointi- ja esiintymistaidot sekä itsereflektio, joka on johtajan kyky havaita ja arvioida

omia arvojaan, asenteitaan ja käyttäytymistään. Vastaajien mielestä johtamiskoulutusta tulisi toteuttaa casejen, simulaatioiden ja työssä oppimisen kautta, koska siten koulutettavat hahmottavat vuorovaikutuksessa ilmeneviä seikkoja suhteessa käsiteltävään teoriaan tai malliin. Lisäksi työssä oppimista tehostaa palautteen käyttäminen. Vastaajat pitivät johtamista tavoitteellisena vuorovaikutuksena ja johtajana kehittymistä elinikäisenä prosessina, jossa työssä oppiminen ja itsereflektio on tärkeintä. Nyberghin haastatelluista ne, jotka tunsivat syväjohtamisen mallin, pitivät sitä toimivana myös siviilijohtamisessa – sotilas- ja siviilijohtamisessa pätevät samat johtamisen periaatteet, jotka perustuvat siihen, että johdettavina on ihmisiä. (Nissinen ja Seppälä 2000: 122-192; Nybergh 2005: 20-23, 39-51)

Yhteiskunnan näkökulmasta puolustusvoimien antamalla johtajakoulutuksella on vaikuttavuutta jo koulutettavien määrän vuoksi. Puolustusvoimien mukaan suurta osaa johtajatehtävistä Suomessa hoitavat tällä hetkellä varusmiesjohtajakoulutuksen suorittaneet henkilöt. Elovainio – Metsäranta – Kivimäen (2002) tutkimuksen valossa se on hyvin mahdollista. Vaikuttavuuden kannalta keskeinen seikka on, että koulutuksessa opitut johtamisen teoriat ja käytännöt heijastuvat johtajien kautta muuhun yhteiskuntaan.

Nyberghin mielestä varusmiesjohtajien työelämävalmiudet paranisivat ja koulutus tukisi suomalaisen yhteiskunnan osaamistarpeita vielä entistä paremmin, jos siviilijohtamisen tarpeita huomioitaisiin enemmän palveluksen koulutussisällöissä. Toisaalta siviilijohtamisen koulutusta ei voida lisätä johtajakoulutuksen päätehtävän, eli sodan ajan johtamisen koulutuksen, kustannuksella. Koulutusjärjestelmän näkökulmasta varusmiesaikaisen johtajakoulutuksen rooliksi sopii hyvin johtamisen perusteiden antaminen, joita voidaan hyödyntää myöhemmässä koulutuksessa (Nybergh 2005: 55-56).

Nissinen ja Seppälä (2000: 122-192) esittävät, että johtajakoulutuksessa on kyse Suomen kilpailukyvystä: johtajakoulutus, jonka puolustusvoimat tarjoaa vuosittain 10.000 nuorelle, voi olla ratkaiseva strateginen etu Suomelle. Nissinen ja Seppälä visioivat jopa, että puolustusvoimien edistämä suomalainen johtamiskulttuuri voi tulevaisuudessa nostaa suomalaisia johtajia poliittisen, taloudellisen ja sotilaallisen päätöksenteon huipulle Euroopassa. Koska syväjohtamisen mallia on vasta viime vuosina alettu toteuttaa puolustusvoimien koulutuskäytännöissä, vision toteutumisen todennäköisyyttä ei voida vielä arvioida.

3.5 Palveluksesta saatavat todistukset

Kaikki varusmiespalveluksen suorittaneet saavat kirjallisen palvelustodistuksen, joka on hyödyksi oppilaitoksiin pyrkimisessä ja opintojen hyväksilukemisessa, ja joka voi myös antaa lisäarvoa työnhakutilanteessa. Todistukseen on merkitty annettu sotilaskoulutus ja henkilöarviointi sekä mahdollinen johtaja-arviointi. Miehistön palvelustodistuksessa näkyy muun muassa suoritettu uinti- ja hengenpelastuskoulutus, palo- ja pelastuskoulutus sekä ensiapukoulutus, jotka voivat olla eduksi työnhaussa. Koulutuksesta tietyissä koulutushaaroissa saa erityisiä pätevyysasiakirjoja, kuten ajokortteja tai tutkintotodistuksia, jotka myös voivat parantaa varusmiehen työmarkkina-asemaa.

"Kirjallinen palvelustodistus on hyödyksi oppilaitoksiin pyrkimisessä, opintojen hyväksilukemisessa, ja työnhakutilanteessa."

Esimiestason tehtäviin haettaessa saattaa olla erityisesti apua varusmiesjohtajan palvelustodistukseen kuuluvasta johtaja-arvioinnista, jossa luodaan puolustusvoimien mukaan tieteelliseen tutkimukseen perustuva kuva varusmiehen johtamisen profiilista, sekä koulutustulosarvioinnista, jossa kouluttajat arvioivat varusmiehen kehittymistä ja johtajana saavutettuja tuloksia. Puolustusvoimien mukaan johtajaprofiili kertoo työnantajalle, kuinka varusmies on menestynyt johtajana, mitkä ovat hänen johtamisen vahvuus- ja kehittämisalueensa halunsa kehittää itseään ja itsetuntemustaan. Nyberghin (2005: 52) haastattelemien seitsemäntoista varusmiesjohtajan mukaan vain RUK:ssa palvelleille oli laadittu johtajaprofiili, kun perusyksiköissä palvelleista se oli tehty vain vajaalle puolelle miehistä. Lisäksi ainoastaan viidesosa varusmiehistä oli RUK:n jälkeen saanut profiilin käyttöönsä, mikä tarkoittaa sitä, etteivät loput varusmiehet saaneet profiilin teosta työnhakuun liittyvää hyötyä.

Varusmiesjohtajilla on lisäksi johtajakansio, johon taltioidaan kaiken varusmiespalveluksen aikana saadun opintomateriaalin lisäksi muun muassa havainnot, palaute ja itsearvioinnit varusmiesjohtajan johtamiskäyttäytymisestä ja johtajaprofiilin kehittymisestä sekä kehittymissuunnitelmat. Puolustusvoimissa johtajakansio ymmärretään johtajan elinikäisen kehittymisen välineenä, ja kansion täydentämistä olisikin tarkoitus jatkaa läpi vuosien reservissä. Johtajakansiosta on käytännössä kuitenkin hyötyä vain, jos varusmiesjohtajat ylläpitävät niitä. Varusmiesten loppupalautekyselyn mukaan, joka tehtiin heinäkuussa 2003 kotiutuneille, vain puolet vastanneista varusmiehistä kertoi ylläpitäneensä kansiota.

Puolustusvoimissa uskotaan, että kun johtajakoulutuksen tunnettuus ja arvostus nousevat ja koulutuksen hyväksilukeminen opinnoissa ja hyöty työmarkkinoilla kasvavat, niin varusmiesjohtajien motivaatio ylläpitää kansiota lisääntyy. Mikäli työnantajien tulevaisuuden johtajavalinnoissa tullaan painottamaan enemmän johtamistaitoja ja –valmiuksia, kuten yllä on esitetty, voidaan ajatella, että varusmiesaikaisen johtaja-arvioinnin merkitys varusmiesjohtajan työmarkkina-asemalle kasvaa.

3.6 Johtopäätökset palveluksen vaikutuksista varusmiesten työmarkkina-asemaan

Asevelvollisuusjärjestelmä aiheuttaa varusmiesten poistumisen korkeakouluista ja työmarkkinoilta palveluksen ajaksi. Työssäkäyvien varusmiesten kohdalla varusmiespalvelus merkitsee huomattavaa ansiotason laskua palveluksen aikana. **Edellä käsitellyn tutkimustiedon valossa asevelvollisuuden suorittamisella on kuitenkin myönteistä vaikutusta monien varusmiesten työmarkkina-asemaan.** Yksilötason myönteinen vaikutus syntyy palveluksessa annetusta koulutuksesta. Osa korkeakoulutetuista varusmiehistä saa erikoisalojen varusmieskoulutuksesta hyödyllistä lisäkoulutusta tai työkokemusta, jotka voivat parantaa heidän asemaansa työmarkkinoilla. Asevelvollisuusjärjestelmän puitteissa tarjotusta koulutuksesta varusmiehet voivat myös saada ammattitutkinnon tai -pätevyyden, joka voi edesauttaa heidän ammatinvalintaansa ja työllistymistään. Esimerkiksi poliisiksi, vartijaksi ja Rajavartiolaitokselle töihin haluavat hyötyvät varusmieskoulutuksesta.

Puolustusvoimat on yhdessä kuntien ja työministeriön kanssa mukana yhteistyöprojektissa, jonka tavoitteena on varusmiespalveluksen ulkopuolelle jäävien nuorten miesten syrjäytymisen ennaltaehkäiseminen. Aikalisä-tukipalvelu on kohdistettu erityisesti kutsuntatarkastuksessa C-, D- tai E-luokkaan määrättyihin miehiin ja varusmies- tai siviilipalveluksen keskeyttäviin miehiin. On myös mahdollista, että ennen palvelusta työttöminä ja yhteiskunnasta syrjäytymisvaarassa olevat varusmiespalveluksen suorittavat nuoret hyötyvät palveluksessa saatavasta ammatillisesta koulutuksesta.

Erikoisalojen koulutuksesta ja ammattiin johtavasta varusmieskoulutuksesta tarvitaan lisää tutkimusta, jotta annetun koulutuksen yksilö- ja yhteiskuntatason vaikutuksia varusmiesten työmarkkina-asemaan voitaisiin paremmin arvioida. Kyse on mahdollisesti yhteiskunnallisesti merkittävästä määrästä varusmiehiä, joiden ammatillisen osaamisen taso ja työllistymismahdollisuudet parantuvat asevelvollisuusjärjestelmän ansiosta. Tämä tiedonhankinta saattaa osoittautua hyödylliseksi myös erikoisalojen- ja ammattiin johtavan koulutuksen vaikutusten arvioinnissa.

Vajaa kolmasosa varusmiespalveluksen käyneistä saa johtaja- ja kouluttajakoulutuksen, joka nykyisin perustuu syväjohtamisen malliin. Tehtyjen kyselyjen perusteella varusmiesjohtajat arvostavat saamaansa koulutusta ja kokevat sen vaikuttavan myönteisesti työmarkkina-asemaansa. Koska uudistetun johtamisohjelman suorittaneet varusmiesjohtavat eivät ole vielä vakiinnuttaneet asemaansa työmarkkinoilla, ei tilastollista tutkimusta koulutuksen vaikutuksesta varusmiesjohtajien myöhempään työmarkkina-asemaan voida vielä tehdä.

Johtaja- ja kouluttajakoulutuksen vaikutus kohdistuu yksilöiden kautta koko yhteiskuntaan, sillä yhteiskunnassa toimii johtotehtävissä merkittävä määrä puolustusvoimissa johtajakoulutuksen saaneita johtajia. **Asevelvollisuusjärjestelmän ansiosta syntyvä ja yhteiskunnassa laajalle leviävä johtamisosaaminen voi olla Suomelle merkittävä etu kansainvälisesti,** sillä Nissisen ja Seppälän (2000) mukaan puolustusvoimien tuottaman henkilöjohtamisen osaamisen kautta Suomi voi vahvistaa kansainvälistä kilpailukykyä.

Kuvio 2. Yhteenveto asevelvollisuusjärjestelmän vaikutuksista työelämän suhteen.

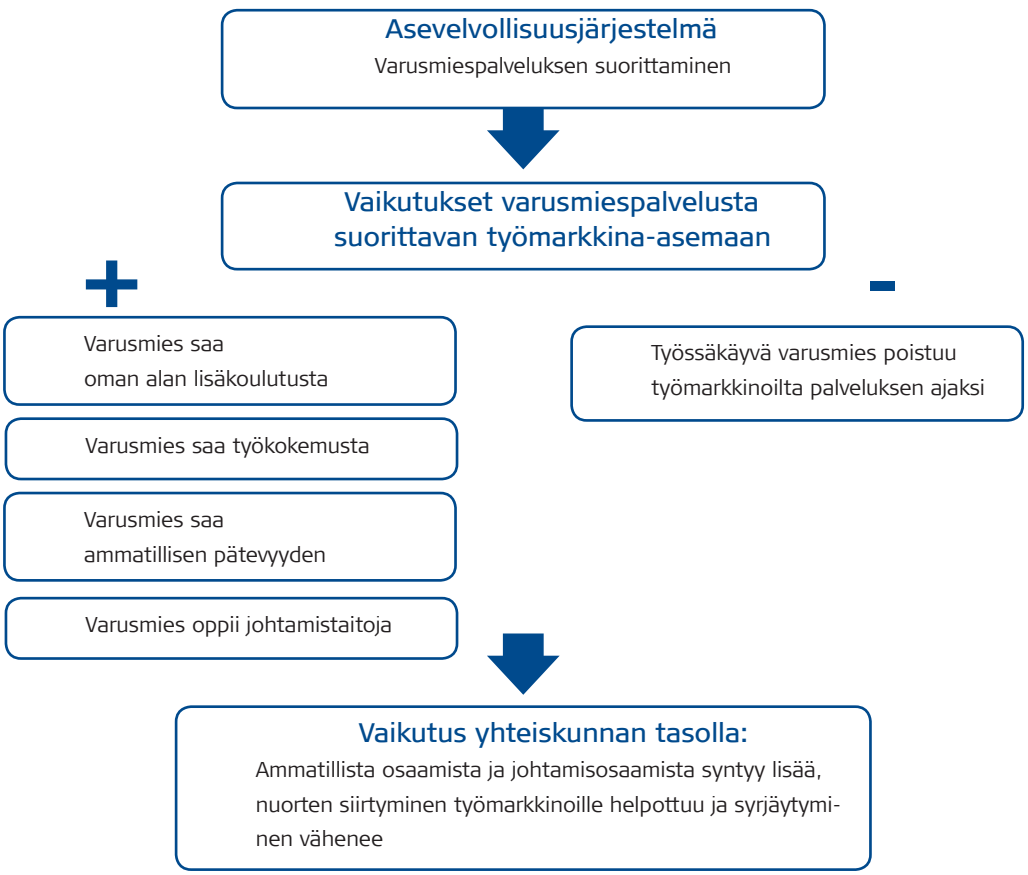

4. YHTEENVETO

Varusmiespalveluksen suorittaminen on nuorten opintojen ja työssäkäynnin näkökulmasta asevelvollisuusjärjestelmän merkittävin osa. Vaikka puolustusvoimissa ei kerätä tietoa palvelukseen astuvien varusmiesten työmarkkina-asemasta, tutkimuksissa tehtyjen kyselyjen mukaan monet varusmiespalvelusta suorittavista nuorista ovat opiskelijoita ja vielä useampi on mukana työelämässä. Palveluksen suorittaminen vaikuttaa yksilöiden opintoihin ja työmarkkina-asemaan vaihtelevalla tavalla, mutta yksilötason vaikutukset kertautuvat ja säteilevät laajemmin yhteiskuntaan. Edellä on pyritty erittelemään näitä yksilötason käytännön vaikutuksia, jotta asevelvollisuusjärjestelmän yhteiskunnalliset vaikutukset tulisivat paremmin esille.

Yllä on aiheesta tehtyihin tutkimuksiin nojaten esitetty, että varusmiespalveluksen suorittamisen vaikutukset varusmiesten opintoihin vaihtelevat yksilötasolla myönteisistä kielteisiin mutta että heidän työmarkkina-asemansa kannalta palvelus on usein vain myönteinen asia. Tämän tarkastelun ulkopuolelle on jätetty palveluksen suorittamisen vaikutukset työssäkäyvän varusmiehen taloudelliseen tilanteeseen.

Varusmiespalvelus aiheuttaa tauon varusmiesten opintoihin. Palveluksen suorittaminen lykkää opintoja enemmän kuin varusmiespalvelusajan verran viidenneksellä varusmiehistä, mutta palveluksessa varusmiesten opiskelumotivaatio myös kasvaa ja he oppivat hyödyllisiä taitoja, kuten ryhmätyö- ja vuorovaikutustaitoja. Varusmiespalveluksesta on mahdollisuus saada korvattua opintoviikkoja oppilaitoksissa, mutta käytännössä vain kymmenesosa hakee palveluksen hyväksilukemista. Varusmiehistä noin kolmannes arvioi, että palveluksesta on opintojen kannalta hyötyä.

Varusmiespalveluksen aikana annettavassa erikoisalojen koulutuksessa saa osa varusmiehistä oman alansa lisäkoulutusta ja käytännön työkokemusta. Toiset varusmiehet saavat ammattipätevyyden ammattiin johtavassa koulutuksessa. Vanhanmallisen johtajakoulutuksen suorittaneet ovat työelämässä usein saavuttaneet korkean ammattiaseman ja hyvän tulotason, mutta uudistetun koulutuksen suorittaneiden sijoittumisesta työelämään ei vielä ole tilastotietoa. Tutkijat odottavat, että he tulevat vastaamaan yhteiskunnassa vallitsevaan henkilöjohtamisen osaamisen tarpeeseen. Yli puolet kaikista varusmiehistä uskoo, että palveluksesta on hyötyä työelämässä. Vielä useampi palveluksessa ammattiin koulutettu ja johtajakoulutettu uskoo palveluksen myönteiseen vaikutukseen työelämässä.

Erikoisalojen koulutuksesta ja ammattiin johtavasta varusmieskoulutuksesta tarvitaan lisää tutkimusta, jotta annetun koulutuksen yksilö- ja yhteiskuntatason vaikutuksia varusmiesten työmarkkina-asemaan voitaisiin paremmin arvioida. Riittävän pitkän ajan kuluttua tulisi myös kartoittaa uuden johtajakoulutuksen läpikäyneiden varusmiesten sijoittumista työelämään.

Vaikka lisää tutkimusta tarvitaan vielä, asevelvollisuusjärjestelmällä on tämän tarkastelun perusteella selkeätä yhteiskunnallista vaikuttavuutta varusmiesten opintoihin ja työmarkkina-asemaan. Yhteiskunnan näkökulmasta varusmiespalvelus viivästyttää korkeakouluopiskelijoiden siirtymistä opiskelijasta työntekijäksi ja veronmaksajaksi. Varusmiespalveluksessa annettava koulutus sen sijaan mahdollisesti parantaa korkea-asteen sekä perusasteen tai ammatillisen koulutuksen saaneiden nuorten työllistymistä ja ehkäisee syrjäytymistä. Samalla koulutus kasvattaa ammatillista osaamista ja johtamisosaamista yhteiskunnassa, mikä voi olla Suomelle kilpailukykyä edistävä tekijä kansainvälisesti katsottuna.

Mikäli asevelvollisuusjärjestelmän myönteisiä vaikutuksia yhteiskunnassa halutaan lisätä ja kielteisiä vähentää, tulee panostaa puolustusvoimien, korkeakoulujen ja työnantajien välillä tapahtuvaan yhteistyöhön.

Lähdeluettelo

Asevelvollisten taloudellista ja sosiaalista asemaa selvittävän työryhmän loppuraportti, Joulukuu 2004, Puolustusministeriö, 44/1610/2004, Helsinki

Elovainio, Marko, Metsäranta, Teija, Kivimäki, Mika 2002: Ennustaako varusmieskoulutuksessa menestyminen työelämään sijoittumista? Tutkimus vuosina 1955, 1960 ja 1965 syntyneistä miehistä, Helsingin Yliopisto

Hallinnollinen ohje 1.12.2002, PEKOUL-OS PAK A 01:05.01.07, Erikoisalojen varusmieskoulutus, Pääesikunnan koulutusosasto

Hyvää työtä ja osaavaa työvoimaa 2006. Työministeriön tulevaisuuskatsaus ensi hallituskaudelle, Työministeriö

Laaksonen, Elina 2004: Varusmiehestä opiskelijaksi. Selvitys varusmiespalveluksen vaikutuksista korkeakouluopintojen aloittamiseen ja jatkamiseen, Opetusministeriön julkaisuja 2004:28

Nissinen, Vesa ja Seppälä, Teemu E.S. 2000: Johtajakoulutus murroksessa - johtamiskäyttäytyminen johtamisen tutkimuksen ja johtajakoulutuksen ydinkäsitteenä, Maanpuolustuskorkeakoulu, Johtamisen laitos, Julkaisusarja 1, Tutkimuksia N:o 17, Helsinki

Nybergh, Marcus 2005: Varusmiesaikaisen johtajakoulutuksen yhteiskunnallinen vaikuttavuus ja kehittämistarpeet, Diplomityö, Teknillinen korkeakoulu, Materiaalitekniikan osasto

Pärssinen, Mialeena 2003: Varusmiespalveluksen aikana suoritettujen opintojen hyväksi lukeminen, teoksessa Nissinen, Vesa (toim.): Kehittyvä varusmieskoulutus, Puolustusvoimien Koulutuksen Kehittämiskeskus, Julkaisusarja A/3/2003, Edita Prima Oy, Helsinki

Saarinen, Henna 2003: Varusmiesten etuustutkimus, Turun yliopiston Sosiaalipolitiikan laitoksen julkaisuja B:28/2004, Painosalama Oy, Turku

Sotilaan Käsikirja 2004, Pääesikunnan koulutusosasto, Puolustusvoimien Koulutuksen Kehittämiskeskus, Edita Prima Oy, Helsinki

Tuomi, Tomi 2003: varusmiesten johtaja- ja kouluttajakoulutuksen reflektointi ylemmän korkeakouluasteen opinnoissa, teoksessa Nissinen, Vesa (toim.): Kehittyvä varusmieskoulutus, Puolustusvoimien Koulutuksen Kehittämiskeskus, Julkaisusarja A/3/2003, Edita Prima Oy, Helsinki

Varusmies 2005, Opas varusmiespalvelukseen valmistautuvalle, Pääesikunta, Asevelvollisuusosasto

Varusmiesten loppupalaute, Tammikuu 2006, Pääesikunta, Koulutusosasto

Viitala, Mikko 2006: puheenvuoro asevelvollisuusfoorumin kokouksessa 30.5.2006

Lisäksi lähteenä on käytetty puolustusvoimien internet-sivuja: http://www.mil.fi

Puolustusministeriö
Eteläinen Makasiinikatu 8
PL 31, 00131 HELSINKI

Puhelin: vaihde (09) 16 001
Telefaksi: (09) 160 88 244
www.defmin.fi